

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Globální migrační a rozvojová studia

Bc. Tereza Cibulková

Česká politika diaspor, její dimenze a mezinárodní kontext
Czech diaspora policy, its dimensions and international context

Typ závěrečné práce:

Diplomová práce

Vedoucí práce/Školitel: doc. RNDr. Eva Janská, Ph.D.

Praha, 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 20. 04. 2023

Bc. Tereza Cibulková
Podpis studenta

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce doc. Evě Janské za trpělivost při výběru zaměření diplomové práce a možnost účastnit se výzkumných projektů jí vedených. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům za ochotu zúčastnit se výzkumných rozhovorů pro potřeby výzkumu i samotné diplomové práce. Poděkování patří také Francescu Ragazzimu za konzultaci proměnných vstupujících do analýzy politik diaspor. Nakonec bych chtěla poděkovat své rodině za to, že mi umožnila pokračovat ve studiu.

Abstrakt

Tato diplomová práce s názvem *Česká politika diaspor, její dimenze a mezinárodní kontext* se zabývá politikou českého státu vůči populaci žijící v zahraničí. Práce se skládá z několika částí. V první části jsou představeny její stěžejní pojmy. Ve druhé, teoretické části, je představen koncept politik diaspor. Třetí část ve stručnosti shrnuje situaci emigrace z území Česka, vývoj české politiky diaspor v evropském kontextu a činnost hlavních institucí věnovaných diaspoře. Ve čtvrté a páté praktické části jsou představeny různé přístupy ke komparaci politik diaspor a je zde analyzována česká politika diaspor za pomoci vícenásobné korespondenční analýzy (MCA), kterou Ragazzi (2014) použil ve svém článku. Na základě této analýzy je následně česká politika diaspor typologizována. V poslední kapitole jsou analyzovány výsledky rozhovorů s představiteli hlavních institucí zabývajících se formováním politiky diaspor.

K oběma analýzám byla využita data získaná v projektu Technologické agentury České republiky s názvem „*Nové přístupy ke koordinaci krajanské problematiky*“ a projektu podpořeného Grantovou agenturou České republiky s názvem „*Česká diaspora – multidimenzionální vztahy a podmíněnosti Česka a cílových zemí*“, jejichž součástí je i tato práce.

Výsledkem diplomové práce je zjištění, že Česko je státem příznávajícím velké množství práv populaci žijící v zahraničí. Typické pro českou politiku je, že se nezaměřuje pouze na tradiční krajanské komunity, ale přijímá také politiky, které jsou typické pro státy, jenž se zaměřují na emigraci vysoce kvalifikovaných pracovníků.

Na základě získaných dat můžeme konstatovat, že česká politika diaspor je velmi pestrá, díky tomu, že cílí na dvě odlišné skupiny osob, které se v zahraničí nachází a snaží se reflektovat jejich potřeby. Tuto skutečnost sdílí s dalšími středo a východoevropskými státy.

Klíčová slova: Češi v zahraničí, politika diaspor, transnacionalismus, česká diaspora, česká politika diaspor

Abstract

This final thesis, *Czech diaspora policy, its dimensions and international context*, is focused on the diaspora policy of Czechia towards the population living abroad. It consists of several parts. The first part introduces the thesis with the key concepts that appear in it. The theoretical part will introduce the concept of diaspora policies. It will then briefly summarise the history and current situation of emigration from the territory of Czechia, the development of Czech diaspora policy in the European context and the activities of the main institutions dedicated to the diaspora. In the practical part, I will introduce different approaches to comparing diaspora policies and I will analyse the diaspora policy of Czechia using the multiple correspondence analysis schemes introduced by Ragazzi (2014) in his article. Based on this analysis, the policies of Czechia will be evaluated. The thesis will be enriched by the results of interviews with representatives of main institutions involved in diaspora policy making.

The thesis uses data collected during projects funded by the Technology Agency of the Czech Republic and the Grant Agency of the Czech Republic.

Based on the findings, we can summarise that Czechia is a state which has granted many rights to its population abroad. It is typical for Czech diaspora politics that the target groups are the traditional diaspora as well as the contemporary, highly qualified migratory groups (expatriates). The needs of these two groups are different, as is the politics that targets them.

Based on collected data, we can say that the policy of Czechia towards people living abroad is very dynamic because it targets two groups with slightly different needs and experiences. This situation is shared by other Central and Eastern European nations.

Key words: Czechs Abroad, Diaspora Policy, Transnationalism, Czech Diaspora, Czech Diaspora Policy

Obsah

Seznam použitého grafického znázornění	8
Seznam použitých zkratk.....	9
Slovníček pojmů použitých v práci	10
Úvod.....	12
1. Terminologie	14
1.1 Významné koncepty	17
1.2 Specifika používání pojmů v práci	18
2. Teoretický kontext politiky diaspor	20
2.1 Typy politik diaspor.....	20
2.2 Instituce diaspor.....	23
2.3 Koncept reemigrace a návratové politiky jako součást politiky diaspor	26
3. Česká diaspora.....	29
3.1 Emigrace do konce druhé světové války	29
3.2 Emigrace od roku 1945 do roku 1989	30
3.3 Emigrace po roce 1989 a její důvody	31
3.4 Problematika dostupných dat o počtech Čechů v zahraničí a remitencích.....	33
4. Vývoj československé/české politiky diaspor.....	39
4.1 Historický vývoj politik diaspor v Evropě	39
4.2 Česká politika diaspor	43
4.3 Nejdůležitější státem zřizované instituce zabývající se diasporou	44
4.4 Nejdůležitější dokumenty upravující vztah států a diaspory	48
5. Přístupy k analýzám politik diaspor	50
5.1 Kvalitativní přístupy	50
5.2 Kvantitativní přístupy	55
5.3 Volba vhodné metody.....	56
6. Kvantitativní analýza politiky diaspor na příkladu Česka.....	57
6.1 Metody a metodologie	57
6.1.1 Vícenásobná korespondenční analýza.....	57
6.1.2 Metodologie	58
6.2 Aplikovaná vlastní analýza s využitím dat Ragazziho	65
6.3 Výsledná interpretace pozice Česka a Slovenska.....	65
6.4 Zařazení Česka a Slovenska do typologie	69
7. Role institucionálních aktérů v politice diaspor.....	71
7.1 Metody.....	71

7.2	Vlastní analýza	72
7.3	Shrnutí	76
Závěr.....		78
Seznam použité literatury		82
Přílohy		94
Seznam souborů přiložených k práci.....		100

Seznam použitého grafického znázornění

Grafy

Graf 1 – Procento členských států OSN s institucemi diaspory mezi lety 1980 až 2014	24
Graf 2 – Podmínky reemigrace	27
Graf 3 – Nárůst množství zasílaných remitencí do Česka mezi lety 2010 až 2020 v mil. Kč .	36
Graf 4 – Struktura zasílaných remitencí.....	37
Graf 5 – Grafické zobrazení pozic ČR, SR a původních třiceti pěti států Ragazziho analýzy ve dvou dimenzích s barevným rozlišením podle typu státu	66

Tabulky

Tabulka 1 – Počty Čechů ve vybraných zemích	35
Tabulka 2 – Počty Čechů v zahraničí ve vztahu k zasílaným remitencím.....	37
Tabulka 3 – Porovnání politik diaspor států střední a východní Evropy se státy, kde se nachází početné diaspory.....	42
Tabulka 4 – Hlavní oblasti politiky diaspor dle Gamlenem 2006.....	51
Tabulka 5 – Komparace politik diaspor dle Gamlena 2008.....	52
Tabulka 6 – Typologie emigračních států dle Gamlena 2008.....	52
Tabulka 7 – Tabulka použitá ke komparaci politik diaspor Gázsó 2017	54
Tabulka 8 – Tabulka použitá ke komparaci politik diaspor Kovács 2017	54
Tabulka 9 – Tabulka pro tvorbu vícenásobné korespondenční analýzy dle Ragazziho.....	59
Tabulka 10 – Dotazování respondenti a instituce, ve kterých působí	72
Tabulka 11 – Proměnné vstupující do modelu politiky diaspor na příkladu Česka a Slovenska	94
Tabulka 12 – Výsledky rozhovorů s respondenty, kteří se zabývají politikou diaspor.....	99

Obrázky

Obrázek 1 – Rozdělení os I.	63
Obrázek 2 – Rozdělení os II.	63
Obrázek 3 –Vizualizace vzniklých klastrů dle Ragazziho	64

Seznam použitých zkratk

ČR – Česká republika

EU – Evropská unie

GA ČR – Grantová agentura České republiky

MCA – Vícenásobná korespondenční analýza

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MV ČR – Ministerstvo vnitra

MZV ČR – Ministerstvo zahraničních věcí

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OSN – Organizace spojených národů

SR – Slovenská republika

Slovníček pojmů použitých v práci

Diaspora – Skupina lidí, kteří jsou rozptýlení mimo zemi svého původu do dvou či více regionů. Jejich rozptyl často doprovází trauma. Do zahraničí však mohou odcházet také z důvodu hledání práce, kvůli obchodu či z důvodu koloniálních ambicí (Cohen 1996, s. 515).

Instituce diaspory – „*formální státní úřady věnované emigrantům a jejich potomkům* (Gamlen 2014, s. 182).“

Expat – „*používá se pro označení osoby, která dočasně a z pracovních důvodů žije v jiné zemi, než je státním příslušníkem* (Tataru 2019, s. 16).“ Pozn. autorky: Bývá dáváno do souvislosti s vysoce vzdělanými migranty a pracovníky v manažerských pozicích.

Exulant – český emigrant, který odešel do zahraničí během druhé světové války nebo v období socialistického Československa (MZV 2012).

„*Člověk, který se neodvážá vrátit se do své vlasti, protože by ho tam čekal neradostný osud – vězení, podřadná práce, špatné vyhlídky na další život a existenci, diskriminace* (Seidlová 2014, s. 149).“

Exil – „*Exil v širším pohledu může označovat jakékoli odloučení od komunity, ke které jedinec nebo skupina původně náleželi. V užším smyslu znamená fyzické odloučení od místa, kde člověk dříve žil (...)* (S. Forsdyke dle Hrdlička 2020, s. 14).“

„*situace, ve které je člověk nucen opustit zemi nebo domov a odstěhovat se do cizí země* (The Britannica Dictionary nedatováno).“

Krajan – „*každý cizinec, který má prokazatelně český národnostní původ, nebo je dítětem rodiče s českým národnostním původem, nebo dítětem dítěte s českým národnostním původem* (MVCR 2021).“

Migrace – „*(...) označuje pohyb lidí z jednoho místa na druhé. Používáme termín ‚imigrace‘ a ‚imigrant‘, když mluvíme o migraci, která směřuje z vnějšku na území národního státu a o ‚emigraci‘ a ‚emigrantech‘, když odkazujeme na migraci vně teritoriálně ohraničených národních států* (Nagel, Boyle 2020).

„*přesun jednotlivců i skupin v prostoru, který je spolu s porodností a úmrtností klíčovým prvkem v procesu populačního vývoje a výrazně ovlivňuje společenské a kulturní změny obyvatel na všech úrovních. S ekonomickým rozvojem se intenzita migrace neustále zvyšuje. Migrace může být krátkodobá, dlouhodobá, trvalá i opakovaná (cirkulární)* (MVCR 2021c).“

Migrant – „*(...) osoba, které se přesouvá z místa obvyklého bydliště v rámci státu či přes mezinárodní hranice dočasně či dlouhodobě z různých důvodů* (IOM 2022).“

Politika diaspory – „(...) státem zřizované instituce a jednání států, které cílí na členy společnosti daného státu, kteří žijí mimo jeho hranice (Gamlen 2008, s. 7).“

Prokázaný český původ – „příslušnost k české národnostní menšině v zahraničí je vymezení etnické, nikoliv teritoriální a prokazuje se potvrzením MZV vydaným na základě listinných dokladů svědčících o českém původu žadatele (MVCR 2021).“

Reemigrace – označení procesu, „(...) kdy se lidé vrací do země původu po delší době strávené v zahraničí (...) (King 1986, s. 4).“

Repatriace – „tento pojem se používá, když návrat není zamýšlený, ale migranti jsou k němu donuceni politickou situací, přírodní nebo lidmi způsobenou katastrofou (King 1986, s. 5).“

Segmentová asimilace – „teorie zkoumající s pomocí empirických dat komplexně proces začlenění migrantů do nové společnosti. V souvislosti s touto teorií je známá typologie třech scénářů asimilace: vzestupná asimilace, sestupná asimilace a asimilace charakteristická ekonomickým vzestupem společně se zachováním původních hodnot (Portes, Zhou 1993).“

„(...) akulturace a částečná sociální asimilace v kombinaci s udržováním vazeb se členy diaspory (Ben-Rafael 2013, s. 848).“

Transnacionalismus – „sociální proces přesahující zeměpisné, kulturní a politické hranice (Schiller a kol. 1992a, s. 9).“

Úvod

V posledních padesáti letech pozorujeme postupný nárůst absolutního počtu mezinárodních migrantů. Počet lidí opouštějících svou zemi, vztažený ke světové populaci ale zůstává stále relativně nízký (IOM 2020). Podle dat Odboru OSN pro ekonomické a sociální otázky (Migration data portal 2021) bylo do poloviny roku 2020 ve světě přibližně 281 milionů mezinárodních migrantů. Tito lidé tvoří přibližně 3,6 % světové populace.

Mezinárodní migranti opouštějí zemi svého původu z mnoha důvodů, přičemž nelze vysledovat žádný primární důvod, který by jim byl společný. Ve většině případů jde o kombinaci více různých faktorů. Mezi nejčastější příčiny mezinárodní migrace patří rodinné, politické, ekonomické či sociální důvody.

V současnosti můžeme zaznamenat zvýšený zájem států o sledování průběhu a důsledků migrace na jejich území. Migrace má potenciál ovlivnit fungování států, neboť ovlivňuje demografickou a sociální strukturu obyvatelstva. Státy mohou informace o průběhu migrace využít například pro nastavení vhodných politik kompenzujících nedostatky či přebytek pracovní síly na svém trhu práce (Tataru 2019, s. 11–12).

V souvislosti s nárůstem zájmu o téma vlivu migrace na ekonomický rozvoj si můžeme všimnout, že se státy zaměřují více na své občany žijící v zahraničí a jejich potomky, kteří se aktivně hlásí k zemi původu svých předků (Gamlen a kol. 2019, s. 494). Nárůst zájmu o diasporu můžeme v posledních letech pozorovat i v Česku. Projevilo se to například v roce 2014 přijetím nového zákona o státním občanství, který umožňuje dvojí občanství (MVCR 2022b), či navýšením rozpočtu na podporu Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí pro roky 2021 až 2025, z něhož je průběžně financována podpora krajských komunit, spolků, kulturních a vzdělávacích programů zaměřených především na Čechy žijící v zahraničí (Radio Prague International 2020).

Má diplomová práce má ambici přispět k většímu prohloubení znalostí o české politice diaspor. Hlavním cílem je typologizovat českou politiku diaspor na základě dimenzí politik (viz Ragazzi 2014) pomocí vícenásobné korespondenční analýzy. Vedlejšími cíli této práce je: zjistit na základě této analýzy, zda se česká politika diaspor liší od té slovenské; a doplnit závěry této analýzy o výsledky rozhovorů s respondenty působícími ve státních institucích zabývajících se českou politikou diaspor.

Diplomová práce je členěna do několika kapitol. V první kapitole představím nejužívanější pojmy odborné literatury zabývající se politikou diaspor a jejich používání

podrobím kritice. Ve druhé kapitole přiblížím teoretické přístupy k politice diaspor. Třetí kapitola bude věnována historickému kontextu emigrace z českého území. Čtvrtou kapitolu věnuji vývoji české politiky diaspor v evropském a středoevropském kontextu a vymezím klíčové dokumenty a instituce pro budování vztahu státu a diaspory. V páté a šesté kapitole přiblížím teoretický základ pro komparaci politik diaspor a analyzuji výsledky komparace české politiky diaspor na základě Ragazziho analýzy. Nakonec v sedmé kapitole zanalyzuji výsledky rozhovorů s institucionálními aktéry, které doplní skutečnosti zjištěné v předchozích částech práce.

Teorie vychází z rešerše literatury zabývající se diasporou, transnacionalismem, politikou diaspor a českou diasporou. Stěžejní pro tuto práci jsou články Gamlena (2008a; 2008b; 2014), který se dlouhodobě zabývá vývojem a tvorbou politiky diaspor z pohledu politické geografie a Ragazziho (2014). Významné jsou také články a publikace Broučka (2009; 2017) a jeho spolupracovníků, kteří se dlouhodobě podílejí na výzkumu historické i současné emigrace. Za pozornost stojí i kapitola „*Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for Czech Citizens Abroad*“ Janské a Janurové z roku 2020 v knize „*Migration and Social Protection in Europe and Beyond, Comparing Consular Services and Diaspora Policies*“. Tato kapitola výstižně shrnuje současný stav české politiky vůči diaspoře. Neméně důležitým podkladem jsou také oficiální dokumenty a internetové stránky institucí, které při své činnosti udržují kontakt s diasporou či se podílí na tvorbě příslušných politik. Práce vznikla v rámci projektu Technologické agentury České republiky (dále již jen TA ČR) s názvem „*Nové přístupy ke koordinaci krajské problematiky*“ a projektu podpořeného Grantovou agenturou České republiky (dále již jen GA ČR) s názvem „*Česká diaspora – multidimenzionální vztahy a podmíněnosti Česka a cílových zemí*“. Oba projekty mají mimo jiné za cíl zjistit, jaký je vztah Čechů žijících v zahraničí k Česku, zjistit jejich potřeby a přispět tak k formulaci nových přístupů k tvorbě politiky zaměřené na diasporu. V této práci budou použita data, která byla shromážděna během obou výše uvedených výzkumných projektů.

V poslední době se stále více prací v akademické sféře věnuje české diaspoře (např. Brouček 2009; 2017; Janská, Janurová 2020, Janská a kol. 2022). Stejně tak se zvyšuje zájem českého státu o tuto problematiku. I přesto věřím, že tato práce přinese nové poznatky do výzkumu české politiky diaspor a přispěje k lepšímu pochopení vzájemných vztahů diaspory a Česka.

1. Terminologie

V českém povědomí se vžila mnohá označení pro část populace žijící v zahraničí. Mezi nejpoužívanější patří: krajané (Brouček 2015; Hanus 2009; Jirka 2020 a další), česká diaspora (Brouček 2015; Dejmek 2007 a další), čeští migranti (Pařízková 2011; Opara 2018; Vavrečková 2006 a další), či Češi v zahraničí (MZV 2012, Brouček 2015). Používání těchto označení není doposud v akademickém diskurzu standardizováno.

a) Krajan

Krajan je jedním z nejčastěji užívaných pojmů v české literatuře. Bývá používán v mnoha ustálených spojeních, např. krajanská komunita, krajanský spolek, krajanská škola, krajanská agenda či čeští krajané. Oficiální dokumenty Ministerstva vnitra ČR uvádí, že krajan je: „*každý cizinec, který má prokazatelně český národnostní původ, nebo je dítětem rodiče s českým národnostním původem, nebo dítětem dítěte s českým národnostním původem* (MVCR 2021c).“ Tato oficiální definice krajana implikuje, že tento pojem je používán pro velké množství osob. Nejčastěji jím však bývají označováni emigranti, kteří odešli do zahraničí před rokem 1989 a nacházející se na území dnešního Rumunska, Ukrajiny či Spojených států amerických (Vaculík 1991; Tomalová 2007; Hanus 2009; Moldová 2017; Jirka 2020). Z důvodu zastaralosti pojmu krajan, MZV ČR (MZV 2012) doporučuje používat termín Češi v zahraničí, který se užívá jak pro označení emigrantů po roce 1989, tak i pro označení tradičních krajanských společností.

Jirka (2020, s. 212) ve svém článku dovozuje, že v češtině používaný pojem krajané je synonymem slova diaspora. Na základě mého rozboru zahraniční literatury však nelze tuto domněnku potvrdit. Slovo krajané bývá do angličtiny překládáno jako compatriots (Cambridge Dictionary 2023), do němčiny jako Landsleute (Bundesministerium nedatováno; DW 2012; MeinBezirk.at 2022). V ruštině se pak používá pro krajany označení sootečestvenniki (Laruelle 2015, s. 91). Právě ruské pojetí slova krajan je značně problematické. Toto označení bývá dáváno do spojitosti s ruskou státní politikou vůči ruské menšině ve státech postsovětského prostoru, která je značně kontroverzní, zejména ve spojitosti se současným světovým děním, kdy se Rusko snaží naplňovat své mocenské ambice na úkor postsovětských států, viz dění v Gruzii v roce 2008 či na Ukrajině v od roku 2014 (Laruelle 2015, s. 89–93; Pieper 2020, s. 756–759; Ziegler 2006, s. 103–104).

Další použití pojmu krajan můžeme vysledovat v Uzbekistánu, kde je používán pro velké množství odlišných skupin obyvatelstva. Podle uzbeckého diskurzu jsou krajané všichni „*bývalí občané Uzbekistánu, občané trvale nebo dočasně pobývající mimo území státu, tak*

i cizí státní příslušníci, osoby bez státní příslušnosti, kteří se na základě etnické, jazykové, kulturní a historické příslušnosti identifikují jako Uzbekové či Karakalpakové (Urpekova 2022, s. 48).“

b) Česká diaspora

Diaspora obecně označuje skupinu lidí stejného původu, která žije rozptýleně v zahraničí. V minulosti byl používán pro označení obyvatelstva židovského či arménského původu, které se nacházelo v geograficky vzdálených oblastech světa. Často jejich rozptýlení doprovázelo společné trauma (Cohen 1996, s. 515). Diasporu mnozí autoři (Cohen 1996, s. 515; Lynn, Hickey, Yeoh 2015, s. 153; Szaló 2007, s. 133) vnímají jako deterritorializované národy, které mají sdílené formy imaginace. Ben-Rafael (2013, s. 847–849) tvrdí, že bez vědomí o diaspoře nemůže diaspora existovat. Kolektivní identitu diaspory formuje společná zkušenost s emigrací, vědomí prapůvodního pouta k zemi svého původu či k určité náboženské skupině nebo používání společného jazyka. U diaspor dochází k takzvané segmentové asimilaci do nové společnosti. Segmentová asimilace znamená, že se členové diaspory začlení do společnosti, zároveň si však ponechají své hodnoty a budou i nadále udržovat vazby s ostatními členy diaspory (Portes, Zhou 1993; Ben-Rafael 2013, s. 848).

Dnes je tento pojem používán i pro další skupiny osob, které odešly do zahraničí z důvodu hledání práce, obchodu či v minulosti z důvodu koloniálních ambicí (Cohen 1996, s. 515). V současné době bývá často používáno slovní spojení nová diaspora, která má poukazovat na to, že tato skupina obyvatelstva odešla z území státu v jiném časovém období než skupina lidí, pro kterou toto označení bývá tradičně používáno. Poukazuje se tak na odlišné podmínky, za kterých tyto skupiny do zahraničí odcházely (Gaszó 2017, s. 68).

V literatuře zabývající se českou emigrací bývá nejčastěji používán v souvislosti s formováním nové či moderní české diaspory po roce 1989 (Brouček 2015, Janská, Janurová 2020). Tato vlna emigrace je specifická udržováním ekonomických, politických a sociálních vazeb na Česko. Brouček (2015, s. 214–215) vnímá jako součást moderní české diaspory také Čechy žijící na Slovensku po rozpadu Československa. Méně se však objevuje v souvislosti s emigrací před rokem 1989 pro kterou se v českém jazyce vžil pojem krajané. Např. Dejmek (2007, s. 20–23) vnímá jako součást české diaspory všechny Čechy žijící v zahraničí bez ohledu na období, ve kterém do zahraničí odešli, čímž se odlišuje od ostatních autorů.

c) Čeští migranti

V souvislosti se studiem Čechů v zahraničí se také používá v daleko širším slova smyslu termín „čeští migranti“. Bývá primárně používán v anglicky psané literatuře. Toto slovní spojení používá například Opara (2018, např. s. 6, 29) ve svém článku „*Bohemian's Antipodes: Post-Communist Czech Migration to New Zealand*“, když mluví o Čěších žijících na Novém Zélandu, či Pařízková (2011, např. s. 177–179), když píše o české migraci v rámci evropského prostoru. Se slovním spojením čeští migranti pracuje také kolektiv autorů Vavrečková a kol. (2007, s. 41–42), když ve svém článku popisují strukturu či vzdělanostní úroveň Čechů v zahraničí. Podobnou práci se slovním spojením čeští migranti můžeme vysledovat u Vavrečkové i v jejím předchozím článku z roku 2006 (s. 7–8), kdy diskutuje nutnost zjištění počtu českých migrantů vyjíždějících z Česka za prací do zahraničí. Obecně můžeme říci, že toto slovní spojení bývá používáno v kontextu české emigrace po roce 1989 a označuje velkou skupinu Čechů, kteří emigrovali do zahraničí primárně za prací.

d) Češi v zahraničí

Pojem Češi v zahraničí je používán v oficiálních dokumentech Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Dle jeho doporučení (MZV 2012) má být používán místo pojmu krajané a označovat Čechy odcházející do zahraničí před i po roce 1989. Zmínku o Čěších v zahraničí můžeme najít u Broučka (2015, s. 219), který v jednom ze svých článků uvedl, že „*Češi v zahraničí jsou moderní diasporou, z níž nejsou žádní jednotlivci předem vyčleňováni*“. V odborné literatuře se však toto spojení objevuje pouze zřídka.

e) Exil, exulant a vystěhovalectví

Pojem exulant bývá používán nejčastěji pro označení části emigrantů, kteří odešli ze země nedobrovolně, tedy emigrantů nacházejících se v exilu. Seidlová (2014, s. 149) uvádí, že exulanti jsou ti lidé, kteří se neodvážejí vrátit se do své vlasti z důvodu strachu z případné perzekuce. Ministerstvo zahraničních věcí (2012) ve své koncepci za exulanty označuje osoby, které odešly ze země z politických důvodů během obou totalitních režimů, které byly nastoleny ve 20. století v bývalém Československu. Obecně exil označuje „*odloučení od komunity, ke které jednatel nebo skupina původně náleželi. V užším smyslu znamená fyzické odloučení od místa, kde člověk dříve žil (...)*“ (S. Forsdyke dle Hrdlička 2020, s. 14).“ Brouček (2015, s. 214) v souvislosti s českým exilem mluví o tzv. exilových centrech v zahraničí, která se vytvářela v letech 1948 až 1989.

f) Expat či Expatriot

Dle slovníku (Lingea nedatováno) znamená slovo expatriot vystěhovalce, emigranta, přestěhovalce. Obecně tedy osobu žijící v cizí zemi. Tataru (2019, s. 16) definuje expatriota jako „osobu, která dočasně a z pracovních důvodů žije v jiné zemi, než je státním příslušníkem“. V literatuře o českých emigrantech se tento pojem běžně nevyskytuje. Používá ho však například Moldová (2017, s. 104–105), když píše o skupině Čechů, kteří odešli do zahraničí po roce 1989 či Kostecká a kol. (2007, s. 92, 96) při pojednání o vědcích či vysoce kvalifikovaných Česích pracujících v zahraničí.

g) Menšiny v zahraničí, příbuzenské komunity (Kin-minorities, kin-communities)

O problematice menšin v zahraničí či příbuzenských komunit v českém diskurzu se příliš nehovoří. Více prostoru je této problematice věnováno ve zbylých postkomunistických státech. Tyto státy zpravidla udržují vazby s tou částí obyvatelstva sousedního státu, kterou považují za příbuznou. Udržování těchto vazeb může být potencionálně zdrojem konfliktu, který může vyústit v pokusy o anexi území sousedního státu, kde se tato národnostní menšina nachází. Nejčastějšími politikami, které státy v tomto případě adoptují, je usnadnění získání občanství či kvaziobčanství pro členy tzv. příbuzenské komunity (Knott 2015, s. 830). Nejvíce článků zaměřených na příbuzenské komunity je publikováno ve spojitosti s politikou Maďarska vůči příbuzenským komunitám na Slovensku či v Rumunsku (Gazsó 2017, Fedotov 2017). Dále se také řeší problematika ruskojazyčných menšin na Ukrajině či v Moldavsku (Knott 2015, Fedotov 2017).

V české kontextu nejsou tyto termíny používány. Daly by se však použít např. pro Čechy žijící na Slovensku v důsledku rozpadu Československa.

1.1 Významné koncepty

a) Transnacionalismus

Transnacionalismus označuje sociální proces, během kterého migranti žijí bez ohledu na geografické, kulturní či politické hranice a zůstávají propojeni s domovskou zemí, přestože je geograficky vzdálená (Jakubowicz 2012, s. 5; Schiller a kol. 1992b, s. 2; Szaló 2007, s. 1). V této souvislosti Schiller a kol. (1992a, s. 9) používají pojem transmigranti (transmigrants) pro označení migrantů, kteří udržují vztahy mezi domovskou a cílovou zemí. Tyto přeshraniční vazby mají podobu ekonomickou, sociální, politickou, náboženskou či organizační. Může se také jednat o pouhé udržování rodinných vazeb. V důsledku udržování těchto vazeb dochází k přeshraniční cirkulaci peněz, informací, lidí a zboží (Szaló 2007, s. 25; Schiller a kol. 1992a; s. 9; Vetrovec 2009, s. 1).

Transnacionalismus vychází z předpokladu, že migraci nelze vnímat jako jednosměrný proces. Mnoho migrantů si v současné době udržuje silné vazby na zemi svého původu. Dokonce i některé země původu cíleně udržují vazby na komunity žijící v zahraničí. Mnoho transnacionálních aktivit je zaměřeno ekonomicky. Ekonomické aktivity mohou spočívat v zasílání remitencí nebo udržování obchodních vztahů mezi cílovou a domovskou zemí včetně vývozu či dovozu zboží. Na politickou úroveň se tyto aktivity přenáší méně často. Státy však mohou využívat transnacionální komunity například k lobbingu nebo obecně ke zvýšení politického vlivu na jiný stát (Jakubowicz 2012, s. 9–10).

Transnacionalismus bývá spojován s multikulturalismem, který se stal součástí každodenního života a sociálního pořádku mnoha společností. Transnacionalismus a multikulturalismus se projevuje ve veřejném prostoru například dvojjazyčnými názvy, v mnohých světových metropolích stále rozšířenějšími etnickými restauracemi nebo fungováním kulturních center s cílem propagovat konkrétní národní kultury (Ben-Rafael 2013, s. 852).

b) Politiky diaspor či krajanská politika

Politika diaspor, či v českém kontextu častěji používané spojení krajanská politika (můžeme vidět např. u Janská a kol. 2022), je politika zdrojového státu, která se snaží o udržení dobrých vztahů s populací žijící v zahraničí. Pro udržování vzájemných vztahů se jednotlivé státy snaží budovat instituce, které mají přispět jejich k rozvoji (Kostelecká a kol. 2007, s. 93-94).

Politiky diaspor můžeme rozdělit do několika skupin podle toho, na co jsou zaměřeny a čeho se snaží dosáhnout na: občanskou, ekonomickou, sociální a kulturní. Státy mohou například svým občanům v zahraničí umožnit nabýt druhé občanství, volit ze zahraničí či navštěvovat nejrůznější kulturní akce (Gamlen 2008a; Gamlen 2008b; Gamlen 2014; Tan a kol. 2018; Østergaard-Nielsen 2016; Ionescu 2006; Ragazzi 2014).

1.2 Specifika používání pojmů v práci

Jak vyplývá z předchozích dvou podkapitol, používání pojmů v souvislosti s populací nacházející se v zahraničí, může být v českém kontextu komplikované. Pro účely této práce jsem se rozhodla, že budu používat pojem česká diaspora.

Naopak nebudu používat pojem krajané či krajanská politika. Sice se jedná o nejvíce používané pojmy v českém diskurzu, ale dle mého názoru již dostatečně nepopisují současnou realitu české emigrace. Jak je vidět na příkladu Ruska (Laruelle 2015, s. 89–93; Pieper 2020,

s. 756–759; Ziegler 2006, s. 103–104), používání pojmu krajané může být v současném světě velmi kontroverzní.

Ministerstvem zahraničních věcí navrhovaný termín Češi v zahraničí (MZV 2012) se zdá být vhodnějším. Stále však, z mého pohledu, v sobě není schopen zahrnout všechny osoby českého původu žijící v zahraničí. Termín Češi v zahraničí implikuje, že cílovou/sledovanou skupinou jsou „Češi“. Cílová skupina, na kterou se však daná politiky zaměřuje, je mnohem širší a zahrnuje v sobě také osoby, které se nemusí primárně identifikovat jako „Češi“, ale může se jednat o osoby, které jsou si vědomy svých českých kořenů apod. Stejně tak i expat a exulat popisují pouze určitý výsek populace žijící v zahraničí a nelze ho přenést na celou populaci.

Pojem česká diaspora, dle mého názoru, v sobě zahrnuje celou cílovou skupinu, tedy jak tradiční českou krajaňskou komunitu, do které jsou zahrnuti i potomci Čechů žijící v zahraničí, tak i soudobé emigranty po roce 1989. Proto se pro tuto práci zdá být termín česká diaspora nejvhodnější. Navíc je i v souladu se schématem Janská a kol. (2022, s. 9), kde je diaspora a krajan na stejné terminologické úrovni.

2. Teoretický kontext politik diaspor

Pro pochopení vzniku a fungování politik diaspor je důležité porozumět konceptu transnacionalismu a diaspory. Migrace je v průběhu času čím dál více charakterizována dočasnou a cirkulační mobilitou. Mezinárodní migranti velmi často žijí ve více než jednom národnostním státě. Vytváří a udržují vazby, které mezi sebou spojují více než jednu zemi (Tan a kol. 2018, s. 2). Transnacionální způsob života, kdy jsou udržovány sociální vztahy, které spojují společnost v zemi zdrojové a v zemi cílové, s sebou přináší socioekonomické dopady na samotné migranty, jejich komunity v cílových zemích, ale také na jejich rodinné příslušníky a komunity v zemi zdrojové (Zhou, Hong 2016, s. 31). Tímto způsobem dochází k deterritorializaci státu, tedy k situaci, kdy národ přesahuje hranice národního státu (Halilovich 2012, s. 167; Délano, Gamlen 2014, s. 45).

2.1 Typy politik diaspor

Různí autoři (Gamlen 2008a; Gamlen 2008b; Gamlen 2014; Tan a kol. 2018; Østergaard-Nielsen 2016; Ionescu 2006; Ragazzi 2014) dělí politiky diaspory dle jejich charakteru do různých uskupení. Pro potřeby této práce můžeme politiky diaspory rozdělit na politiky ekonomické, kulturní, sociální a politiky občanství (Fisher 2021, s. 51; Alonso, Mylonas 2018, s. 475; Ragazzi 2014, s. 75–76).

Politiky občanství si kladou za cíl zjednodušit komunitám žijícím v zahraničí účast na politickém životě ve zdrojové zemi. Tyto politiky v sobě zahrnují vazby migrantů na politické strany a instituce, nadnárodní volební kampaň či hlasování za hranicemi země původu. Dvojitý občanství stejně jako volební právo pro emigranty formalizuje vztah diaspory ke zdrojové zemi. S jejich pomocí mají emigranti možnost zastupovat ve zdrojové zemi své vlastní zájmy. Přičemž dvojitý občanství jim usnadní návrat do zdrojové země, podnikání zde či zajištění občanství zdrojové země jejich potomkům. Obecně tedy jde o politiky rozšiřující práva občanů žijících v zahraničí. Prakticky jde o utváření pravidel pro získávání nebo pozbytí občanství či pro umožnění výkonu volebního práva. Také může jít o budování emigrantských lobbingských skupin či vytváření konzultačních orgánů tvořených emigranty. U volebního práva přeneseného na diasporu jsou nejdále evropské státy typu Chorvatska, Rumunska, Portugalska či Itálie, které umožnily své diaspoře vytvářet vnější volební obvody, v nichž mají emigranti možnost vybrat si zástupce z kandidátek, které jsou sestaveny speciálně pro ně (Gamlen 2008a, s. 848–849; Gamlen a kol. 2019, s. 492; Ionescu 2006, s. 37–39; Østergaard-Nielsen 2016, s. 150; Tan a kol. 2018, s. 8–9).

Politiky ekonomického charakteru ovlivňují vývoj ve vlasti vytvářením nadnárodních ekonomických vazeb. Nadnárodní ekonomické vazby mohou být utvářeny zasíláním remitencí, filantropickými nadacemi, kapitálovými investicemi či utvářením nadnárodních obchodních sítí, které propojují zemi zdrojovou se zemí cílovou a přispívají tak k ekonomickému rozvoji země zdrojové. Obecně jde o politiky zdrojové země, snažící se přilákat ekonomický kapitál od diaspory zpět do vlasti. Stát může v rámci těchto politik vytvářet vědecké sítě, poskytovat daňové a fiskální pobídky, dát možnost členům diaspory nakupovat nemovitosti nebo podporovat emigrační nebo také jinak nazývanou kořenovou turistiku. Stát může mimo jiné zavést speciální daně pro členy diaspory či speciální finanční regulace za účelem zachycení remitencí (Gamlen 2008a, s. 850–851; Gamlen 2008b, s. 8; Gamlen 2014, s. 181; Tan a kol. 2018, s. 9; Østergaard-Nielsen 2016, s. 149).

Politiky kulturního a sociálního charakteru jsou často politiky, které mají podpořit sebeidentifikaci diaspory se zdrojovým státem nebo rozšířit výhody sociálního zabezpečení na členy diaspory. Udržování národní kultury v zahraničí může stát ovlivnit vydáváním tištěných médií v cílové zemi, televizním vysíláním či státem podporovanými webovými portály, které mají pomoci šířit informace mezi zemí původu a členy diaspory. Stát také může zakládat různá sdružení emigrantů, sponzorovat vzdělávací programy, financovat školy, kulturní centra nebo sponzorovat přítomnost náboženských představitelů za hranicemi státu. V současném světě jsou stále populárnější oficiální svátky diaspory, konference diaspory či udělování ocenění pro významné členy diaspory (Gamlen 2008a, s. 843; Østergaard-Nielsen 2016, s. 151-152). V rámci práva sociálního zabezpečení se nejčastěji mluví o politikách zdrojových států, které umožňují přenositelnost důchodového a zdravotního pojištění na základě bilaterálních či multilaterálních dohod. To by mělo být umožněno primárně lidem emigrujícím do zahraničí za prací. Dále stát může umožnit přístup členů diaspory ke zdravotní péči i během krátkodobého pobytu v zemi původu (Gamlen 2008a, s. 850; Ionescu 2006, s. 39; Østergaard-Nielsen 2016, s. 151).

Emigrace má vliv také na utváření nadnárodních rodinných vazeb, které napomáhají udržovat i zakládat nadnárodní rodiny a rodinné praktiky¹. Emigrace má na jejich uspořádání zásadní vliv (Tan a kol. 2018, s. 7). Státy mimo jiné mohou v rámci svých politik diaspor lobbovat za ochranu práv pracovníků v zahraničí nebo mohou usnadňovat návraty členům

---

¹ Rodinnými praktikami rozumíme zasílání remitencí, péči o rodinné příslušníky, podporu rodiny na dálku či komunikaci mezi jednotlivými členy rodiny.

diaspory skrz poradenství či stipendijní příležitosti (Gamlen 2008b, s. 8; Østergaard-Nielsen 2016, s. 153).

Obecně se má za to, že vysokopříjmové země se snaží cílit na přilákání znalostí, dovedností, vytváření vědeckých sítí a přilákání velkých kapitálových investic od členů své diaspory. Naopak nízkopříjmové země spíše cílí na přilákání remitencí a investic menšího objemu (Lynn-Ee Ho a kol. 2015, s. 154).

Ionescu (2006, s. 53–54) přichází ve své knize s několika body, kterými by se měl každý stát řídit, při tvorbě politiky diaspor:

1. zmírnit byrokratickou zátěž. Tento bod v sobě obsahuje umožnění dvojího občanství, identifikaci investičních projektů, zajištění bezpečných obchodních transakcí či zajištění přenositelnosti práv;
2. uznání členů diaspory jako plnohodnotných občanů, vybudování si důvěry mezi státem a diasporou, budování potřebné kapacity a institucionální změny;
3. budování partnerství mezi institucemi, zeměmi, spolky a dalšími důležitými partnery;
4. diaspora jako o důležitý aktér rozvoje země. Státy by se měly vyhnout střetu zájmu mezi cílovou a zdrojovou zemí a dalšími aktéry za účelem dosažení politik soudržnosti a co nejefektivnějšího využití dostupných zdrojů.

Dále autorka (Ionescu 2006, s. 62–65) vytvořila seznam bodů, který by měl státům napomoci při tvorbě politik diaspor.

Každý stát by měl:

1. definovat a identifikovat diasporu (velikost, vzdělání, identifikace nedostatků ve znalostech, zjistit co nejvíce o strategiích diaspory atd.);
2. identifikovat klíčové priority rozvoje a konkrétní projekty pro vybudování společného programu s diasporou;
3. identifikovat své partnery v rámci diaspory a poznat jejich agendu (vybudování databáze, podpora sítí a organizací diaspory atd.);
4. identifikovat místa, kde může diaspora nejvíce přispět k rozvoji (podpora cílených příležitostí, využívání stávajících sítí, profilace diaspory – kvalifikace, dovednosti atd.);
5. přijmout praktiky, které přilákají diasporu k účasti na rozvojových programech (dvojí občanství, volební právo, vlastnická práva, sociální práva, služby pro diasporu, zjednodušení byrokracie, přenositelnost sociálních práv, pobídky, daňové úlevy atd.);

6. identifikovat hlavní překážky pro zasílání příspěvků (nedostatečná bankovní nebo dopravní infrastruktura, korupce, byrokratická zátěž, špatné konzulární služby atd.);
7. vybrat vhodné nástroje politiky (analyzovat politický kontext a určit vhodné nástroje pro tvorbu politiky, vybrat si vhodné opatření, například daňové úlevy, kapitálové programy, stipendia..., vytvoření legitimních politik, zdroje na politiku musí odpovídat cílům, sdílení zkušeností s ostatními zeměmi, programy musí obsahovat jejich evaluaci atd.);
8. podporovat soudržnost politik (podpora dialogu a výměny znalostí mezi zdrojovou a cílovou zemí – opatření by neměla být v rozporu s integrační politikou cílové země, zajištění soudržnosti politických opatření zaměřených na vlastní diasporu v zahraničí a na diasporu nacházející se na území zdrojové země atd.).²

V této části jsem představila základní teoretické okruhy v uvažování o politikách diaspor. Tyto informace hrají zásadní roli při analýze politik diaspor jakéhokoliv státu, a proto tyto poznatky budu dále využívat v rámci analýzy české politiky diaspor. Později ještě krátce přiblížím koncepty reemigrace a návratové politiky, neboť mohou hrát významnou roli při stanovování cílů v rámci politik diaspor.

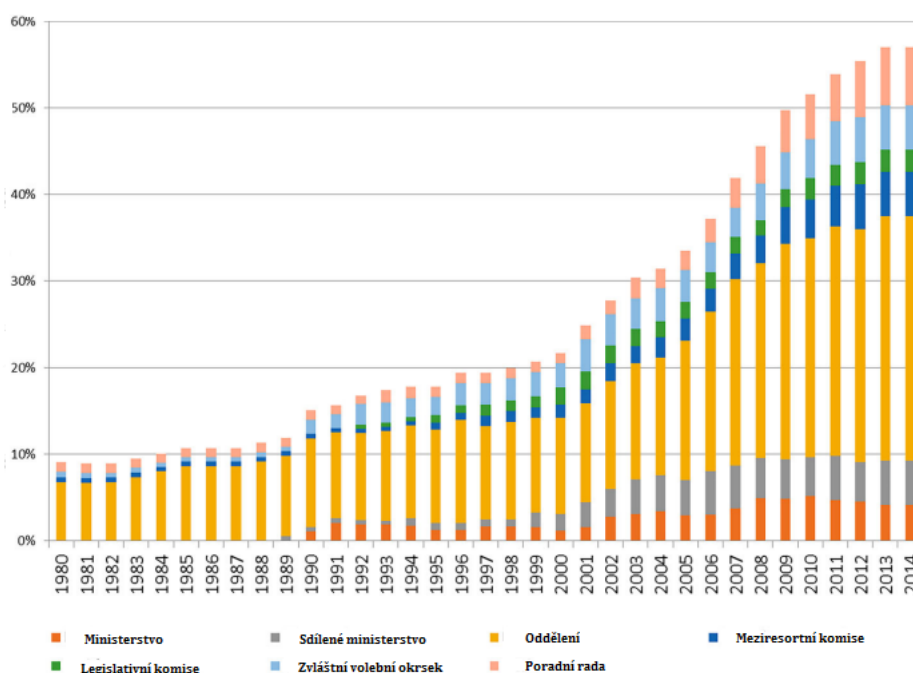
2.2 Instituce diaspor

V posledních dvaceti letech ve světě narůstá počet institucí zaměřených na diasporu. Vládní úřady věnované emigrantům a jejich potomkům hrají stále významnější roli v migrační politice. V roce 2014 měla instituce věnované diaspoře zřízena více než polovina členských států Organizace spojených národů, viz graf č. 1 (Délano, Gamlen 2014, s. 43; Gamlen 2014, s. 181; Gamlen a kol. 2019, s. 492–494).

---

² Autorka (Ionescu 2006, s. 66-67) dále sestavila seznam 20 otázek, které může zdrojová země použít při formování své politiky diaspory.

Graf 1 – Procento členských států OSN s institucemi diaspory mezi lety 1980 až 2014

Zdroj: Graf přeložen do češtiny na základě: Gamlen a kol. 2019, s. 494.

Instituce diaspory jsou formální státní instituce, které jsou určeny emigrantům a jejich potomkům. Nejčastěji mají tyto instituce podobu ministerstev, oddělení vlád nebo mezioborových komisí v parlamentu, které si stanoví za cíl formulovat legislativu, která může mít vliv na členy diaspor. Na utváření politiky diaspor se kromě oficiálních státních institucí mohou podílet také média, mezinárodní organizace, podniky či nevládní organizace (Fisher, 2021 s. 50; Alonso, Mylonas 2019, s. 474; Gamlen a kol. 2019, s. 493).

Studium institucí diaspory se nachází na pomezí mezi studiem domácí politiky a mezinárodních vztahů (Délano, Gamlen 2014, s. 43; Gamlen a kol. 2019, s. 494). Instituce diaspory samy o sobě představují formu státem vedeného transnacionalismu nebo také nacionalismu na dlouhé vzdálenosti. Jejich vzestup zapříčinila s největší pravděpodobností globalizace a mezinárodní migrace. Politika institucí diaspory může být v rozporu s imigračními politikami cílových zemí, neboť je vytvářena vládami zdrojových zemí a mezinárodními organizacemi (Gamlen 2014, s. 189; Østergaard-Nielsen, 2016, s. 147; Ragazzi 2014, s. 74).

Jak již bylo zmíněno výše, vznik institucí diaspory může být vnímán jako projev transnacionalismu. V souvislosti s transnacionálními politickými procesy rozlišujeme tzv. transnacionalismus shora a zdola. Transnacionalismus shora je státocentrický přístup zdůrazňující roli státu v kapitalistickém systému. Zdrojová země by měla usměrňovat a řídit nadnárodní aktivity migrantů a kultivovat diasporu a její identitu. Měla by být proaktivní,

budovat instituce diaspor a umožňovat emigrantů získat dvojí občanství. Transnacionalismus zdola naopak zdůrazňuje roli samotných emigrantů a jejich vztahu k zemi svého původu v ekonomické, kulturní a politické oblasti (Zhou, Hong 2016, s. 30–31).

Politiky diaspor by se podle Tan a kol. (2018, s. 3) měly skládat ze dvou prvků. Zaprvé z nadnárodních vztahů, které tvoří ekonomické, politické, sociokulturní a rodinné vazby emigrantů a vlasti a za druhé z národní identity, která dává emigrantů pocit sounáležitosti s vlastní, nadnárodním etnikem, náboženským či jiným společenstvím.

V teoretických přístupech k politikám diaspor existuje mnoho důvodů, proč udržovat či neudržovat vztahy s diasporou. Významným negativem je, že stát, který se angažuje ve vztahu ke své diaspoře může porušovat suverenitu cílové země. Obecně by stát neměl zasahovat do vnitřních záležitostí jiného státu. Tím, že se zdrojová země snaží navázat vztah se svou diasporou, zasahuje do vnitřních záležitostí cílové země. Přílišná angažovanost zdrojového státu v některých oblastech může vyústit až v pokusy o anexi. Některé cílové země však vměšování zdrojového státu mohou i přivítat. Například platí-li zdrojový stát emigrantům vzdělání či zdravotní a sociální pojištění. Ve své snaze ovlivňovat diasporu mohou zdrojové země argumentovat tím, že většina emigrantů odchází do zahraničí ve věku, kdy už ve zdrojové zemi využila dotovaného vzdělávacího systému či zdravotní péče. Tito lidé tak mají určité závazky vůči zdrojové zemi, a měly by proto následně danému státu během svého pracovního života recipročně pomoci (Gamlen 2008b, s. 9–10).

Různé teorie přistupují odlišně k tomu, proč stát udržuje vztahy se svou diasporou a proč v důsledků rozvoje těchto vztahů vznikají instituce zasvěcené diasporám. Například *racionalistický pohled* předpokládá, že státy udržují vztahy s diasporou proto, aby ji v budoucnu mohly využít k prosazení svých vlastních zájmů na domácí či mezinárodní scéně. Obdobný pohled zastává také *neorealismus*, který tvrdí, že stát udržuje vztahy s diasporou, aby následně mohl využít její vliv v bezpečnostních a diplomatických otázkách. Proto státy podporují lobbying, ustanovují pozice neformálních velvyslanců z řad emigrantské komunity nebo bojují proti emigrantům, kteří jsou jim nepohodlní.

Neoliberální přístup na druhou stranu od neorealismus nezdůrazňuje důležitost bezpečnostních a diplomatických otázek, ale otázek ekonomických. Dle *neoliberalistů* stát udržuje vztah s diasporou proto, aby napomohl rozvoji dané země skrz investice, dary, předávání know-how nebo podpoře cestování do země původu mezi členy diaspor. *Neostrukturalisté* vidí ve vzniku institucí diaspor projevenou slabost a zranitelnost rozvojových zemí, jejichž emigranti jsou často v cílových zemích náchylní k vykořisťování.

Obecně se předpokládá, že instituce diaspory vznikají primárně u ekonomicky chudších států, které mohou těžit z ekonomických zisků diaspory.

Poslední *sociálně-konstruktivistický pohled* tvrdí, že vznik institucí diaspory je projevem extrateritoriálního nebo nadnárodního občanství, kdy diaspora zastupuje stát, a proto je důležité podporovat její vlastní identitu za hranicemi státu. Tento přístup je často spojován s pravicově nacionalistickými politikami (Gamlen a kol. 2019, s. 496–499).

2.3 Koncept reemigrace a návratové politiky jako součást politiky diaspor

„Existují integrovaní a úspěšní migranti, kteří se vracejí, stejně jako nespokojení migranti, kteří zůstávají (Battistella 2018).“

V této podkapitole krátce vysvětlím koncept reemigrace, který je často součástí politik diaspor. Koncept reemigrace nebo také návratové migrace se při studiu mezinárodní migrace používá u návratu lidí, kteří pobývali delší dobu v zahraničí (King 1986, s. 2). O procesu reemigrace se velmi těžce získávají data, protože tento typ migrace není zachycen v běžných zdrojích dat o migraci. Ve většině zemí chybí administrativní nástroje k registraci reemigrantů (Arowolo 2000, s. 62; Battistella 2018; King 1986, s. 1).

Obecně se předpokládá, že každý, kdo emigruje, se plánuje jednou vrátit do země původu. Dle Hagana a Wassika (2020, s. 2) se vrátí během prvních pěti let po odchodu 15 až 50 % migrantů. První zmínky o reemigraci se začaly objevovat v literatuře v 60. letech. Největší rozkvět však toto téma zaznamenalo až v 80. a 90. letech, kdy byl o toto téma velký zájem ze strany evropských států, které se začaly zaměřovat na repatriaci (Battistella 2018; Hagan, Wassik 2020, s. 2; King 1986, s. 2).

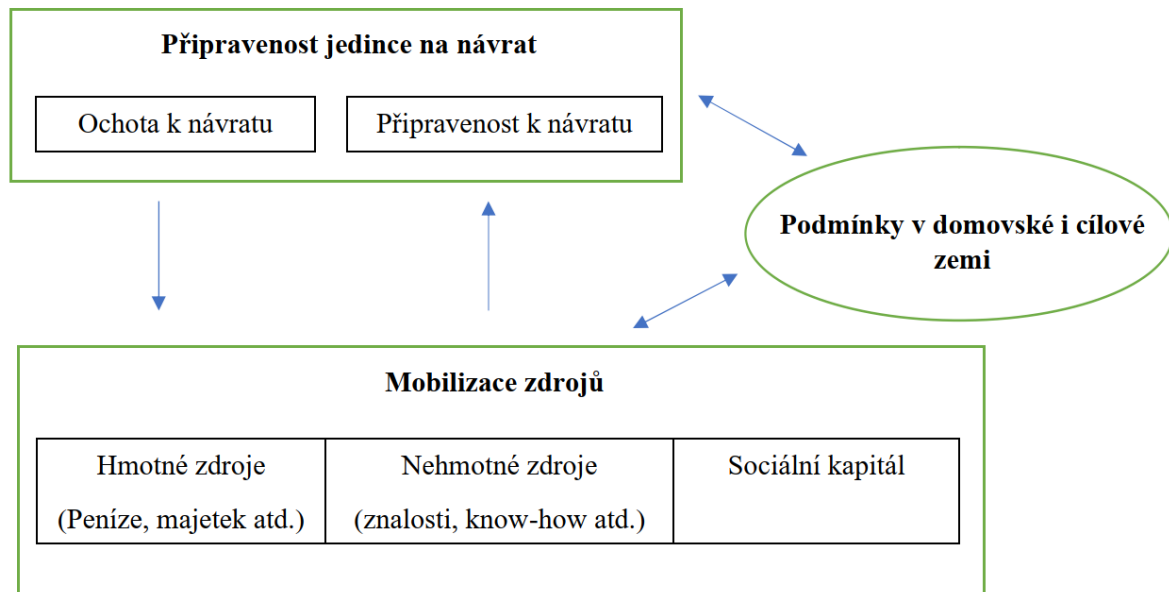
Na reemigraci můžeme pohlížet z mnoha hledisek. Většina teorií přistupuje k této problematice odlišně. Například neoklasický přístup vnímá reemigraci jako výsledek rozdílu v příjmech mezi cílovou zemí a zemí původu. Migranti, kteří nedosáhli migrací očekávaných benefitů spojených s vyšším příjmem, se tedy vrací do země původu. Transnacionální přístup vidí reemigraci, jako součást migračního cyklu, kdy se reemigranti připravují na návrat skrz pravidelné návštěvy své domovské země, zůstávají propojení s domovem či posílají finanční remitence zpět do vlasti. Návrat poté přichází v situaci, kdy emigrant uzná, že nastaly nejvhodnější podmínky (Cassarino 2004, s. 255–267).

Obecně můžeme říci, že důvody reemigrace jsou často spojovány s původními důvody migrace. Lidé se často navrací ve chvíli, kdy benefity převáží ztráty. Některé přístupy vidí návratovou migraci jako selhání, jiné ji vnímají jako úspěšné vyvrcholení migračního procesu, další přístupy ji zase zcela ignorují. Mezi nejčastější důvody reemigrace můžeme zařadit:

- a) rodinné důvody (rodinná situace, vzdělávání, adaptace...);
- b) osobní faktory (nenaplněná očekávání, osobní selhání...);
- c) strukturální faktory (ekonomické rozdíly v zemi cílové a zdrojové, možnosti zaměstnání...).

Sklony k reemigraci se poté mění na základě demografických charakteristik, kterými jsou například věk, pohlaví, rasa nebo země, kde se daný člověk nachází (Arowolo 2000, s. 63–64; Battistella 2018; Da Vanzo 1976, s. 13–14).

Graf 2 – Podmínky reemigrace

Zdroj: Graf vytvořen autorkou práce dle Cassarino 2004, s. 271

Na grafu č. 2 můžeme vidět podmínky, které musí být splněny, aby se jedinec navrátil do země původu. Jako první je zapotřebí ochota. Když je jedinec ochotný se vrátit, mobilizuje své zdroje, které mohou mít formu hmotných či nehmotných statků nebo sociálního kapitálu. Tím je připraven na návrat. Důležitou roli v ochotě jedince vrátit se do zdrojové země mají ekonomické, politické či sociální podmínky jak v zemi cílové, tak v zemi zdrojové (Cassarino 2004, s. 271).

S termínem reemigrace je úzce spjat termín reintegrace. Reintegrace začala být pro státy důležitá v polovině 90. let, kdy liberální demokracie začaly omezovat přístup migrantů k trvalému pobytu a zaměřily se na dočasnou a návratovou migraci. U reemigrantů se očekává, že pomohou při rozvoji země původu. Jsou nejen přínosem lidského kapitálu, ale také zdrojem financí nejčastěji ve formě investic. To však nemusí být vždy pravda. Reemigranti mohou mít po svém návratu problémy s nalezením práce, začleněním se

do společnosti a nemusí disponovat kapitálem v jakékoliv podobě. V rámci reintegrace může vzniknout mnoho traumat a problémů s adaptací. Úspěšnost reintegrace závisí na několika faktorech: věku, délce pobytu v zahraničí, věku odchodu do zahraničí, míře asimilace v cílové zemi, míře a povaze kontaktů se zemí původu, akumulaci zdrojů, připravenosti na návrat, institucionálním a rodinném kontextu, možnosti mobilizace zdrojů v ekonomice země, do které se migrant vrací (Arowolo 2000, s. 70; Hagan, Wassik 2020, s. 15).

Reintegrace může být velmi složitý proces, proto je důležité, aby měl každý stát vytvořeny vhodné reintegrační strategie. Reintegrační strategie můžeme dělit na ty, které stát aplikuje před návratem a po návratu reemigrantů. Mezi ty nejčastější patří:

- a) finanční a investiční poradenství;
- b) poskytování informací;
- c) jazyková příprava pro děti;
- d) usnadnění vstupu dětí do vzdělávacího systému;
- e) uznávání kvalifikace;
- f) usnadnění vstupu na pracovní trh (Arowolo 2000, s. 67–68).

Na základě dostupných dat sestavil Arowolo (2000, s. 72) žebříček prvků, které by měly obsahovat reintegrační programy zemí původu:

- a) tvorbu pracovních míst a propagaci pracovních příležitostí;
- b) uvědomělý politický rozvoj a sociální změnu;
- c) poskytování vzdělání, odborných výcviků, zdravotních služeb a sociální podpory;
- d) poradenství i kariérové;
- e) poskytování důchodu a jiné sociální podpory;
- f) rehabilitační služby pro postižené osoby.

Proces reemigrace a reintegrace je zcela stěžejní pro tvorbu politik zaměřených na diasporu a transnacionální komunity. Zjištění, kdo, kdy a za jakých podmínek se vrací ze zahraničí je zcela stěžejní pro tvorbu příslušných návratových politik. Proto by měl stát do budoucna zjišťovat, kdo je ochotný se vrátit zpět a z jakého prostředí. Měl by se soustředit na reintegraci těchto lidí do společnosti. Z tohoto důvodu by stát neměl při formulování politik diaspor myslet jen na populaci vně svých hranic, ale měl by také formulovat politiky pro populaci, která se ze zahraničí vrací či je ochotna se za určitých podmínek vrátit.

3. Česká diaspora

Tato kapitola se bude ve stručnosti zabývat historickým vývojem emigrace z Česka. Emigraci můžeme rozdělit do několika vln. Brouček a kolektiv (2017, s. 20–21) rozdělují českou emigraci do pěti skupin na základě toho, kdy a z jakých důvodů do zahraničí tyto skupiny odešly. První skupinu tvoří emigranti z náboženských důvodů a také emigranti, kteří se stěhovali do úrodných příhraničních oblastí Rakouska-Uherska v období mezi 16. až 19. stoletím. Druhou velkou skupinu tvoří emigranti, kteří odešli z ekonomicko-sociálních důvodů a mířili převážně do Spojených států amerických a Vídně v druhé polovině 19. století a první polovině století dvacátého. Další skupiny tvoří emigranti z politických a sociálních důvodů, kteří odcházeli z totalitního Československa. Největší část z ní odešla v roce 1948 a 1968. Předposlední skupinu tvoří novodobá migrace po roce 1990, která směřuje primárně do států západní Evropy, Spojených států amerických, Austrálie a na Nový Zéland. Tito lidé odchází nejčastěji proto, že chtějí získat životní, profesní a jazykové zkušenosti. Poslední identifikovatelnou skupinu pak tvoří Češi na Slovensku, kteří se ocitli za hranicemi státu po rozdělení Československa v roce 1993.

3.1 Emigrace do konce druhé světové války

Jak uvádí Nešpor (2002, s. 35), do druhé poloviny 19. století byla emigrace významná spíše z kvalitativního než kvantitativního hlediska. Můžeme zaznamenat několik vln emigrace například v důsledku událostí na Bílé hoře, které vyvolaly náboženskou emigraci do Saska, Polska nebo na Slovensko. Tyto nábožensky motivované vlny emigrace pokračovaly po celé 17. a 18. století. Směřovaly primárně do Pruska či pruského Slezska.

V 19. století můžeme začít mluvit o ekonomické migraci (Vaculík 1991; Nešpor 2002), která byla zapříčiněna primárně první demografickou revolucí, rozvojem moderních dopravních prostředků a informační explozí. V tomto období mířili emigranti nejvíce do řídké osídlených oblastí, kterými byly například Rusko nebo Balkánský poloostrov. V tomto období se také častým cílem české emigrace začaly stávat Spojené státy americké. Předpokládá se, že mezi lety 1870-1914 odešlo z území dnešního Česka na 1,2 milionu obyvatel (Nešpor 2002, s. 35). Tehdejší hlavní emigrační vlny můžeme rozdělit podle míst, kam směřovaly, do několika kategorií. Zaprvé na metropolitní migraci, která směřovala do v té době hlavního města Vídně. Tato migrace měla spíše dlouhodobý charakter. Lidé nejčastěji odcházeli za prací. Pověštinou se uplatnili jako řemeslníci, služebnictvo nebo nižší úředníci. Další skupinu tvořila průmyslová emigrace směřující do Vestfálska, Saska a severní Francie. Tedy do evropsky nejvýznamnějších průmyslových oblastí té doby. Zde se tito lidé zaměřovali na

těžbu surovin a rozvoj těžkého průmyslu. Další skupinu tvořila kolonizační migrace, která směřovala více směry. Nejvíce lidé odcházeli do Spojených států a Kanady, ale také do jihovýchodního pohraničí monarchie a Ruska (Drbohlav a kol. 2010, s. 11). Možnost emigrace však v tomto období nebyla umožněna všem. Na základě Ústavního zákona o vystěhovalectví z roku 1867 se mohli vystěhovat pouze osoby, které neměly žádnou formu závazku vůči státu. Na konci 19. století byla emigrace z českých zemí na svém vrcholu. Předpokládá se, že v této době odešlo do ciziny mnohem více lidí než z ostatních částí tehdejší monarchie. Primárně tato emigrace směřovala do Spojených států amerických, Latinské Ameriky a Volyně, která se nachází na dnešní Ukrajině (Nešpor 2002, s. 35).

Po roce 1918 přišla první vlna reemigrace do nově vzniklého Československa (Szczepanikova 2013, s. 1). Tato vlna reemigrace však nebyla příliš silná. Obecně panoval o reemigraci nezájem jak ze strany emigrantů žijících v zahraničí, tak i ze strany vrcholných představitelů státu (Nešpor 2002, s. 38). Předpokládá se, že se do vlasti navrátilo 40 tisíc osob ze Spojených států amerických a 100 tis. osob z Rakouska (Drbohlav a kol. 2010, s. 14).

Existují odhady, že mezi válkami žily v zahraničí asi dva miliony obyvatel českého původu. Více než polovina z nich žila ve Spojených státech. Dále následovalo Rakousko, Maďarsko, Německo, Polsko, Jugoslávie, Rumunsko a Francie (Vaculík 1991). Dle Drbohlava a kolektivu (2010, s. 13) během let 1920 až 1939 odešlo do zahraničí přibližně 385 tisíc osob. Nejvíce obyvatel odešlo mezi lety 1930 až 1939 a to až 230 tis. osob. V tomto období byla častým důvodem emigrace ekonomická situace. Emigranti doufali, že se s emigracílepší jejich životní situace. Většina z nich pocházela z nemajetných rodin a pracovala v zemědělství. Častá byla také situace, kdy jeden člen komunity nebo rodiny odešel do zahraničí, zajistil zde půdu k obhospodařování a později se za ním přesunuli zbývající členové. Odlišná situace však byla ve Spojených státech, kam odcházely pouze majetnější vrstvy společnosti, které si mohly dovolit financovat cestu (Brouček, Grulich 2009, s. 12; Nešpor 2002, s. 36–37).

3.2 Emigrace od roku 1945 do roku 1989

Po druhé světové válce zaznamenalo Československo další vlnu reemigrace. V tomto období docházelo k institucionálně zajištěným návratům zahraničních Čechů, kteří se měli podílet na budování nové české společnosti. Tito obyvatelé měli zajistit osídlování příhraničních oblastí. Šlo primárně o volyňské Čechy, kterým byl na základě Mezivládní dohody o reemigraci z roku 1946 umožněn návrat do Československa. Zájem o reemigraci ze strany státu byl do jisté míry motivován také nedostatkem pracovní síly. Obyvatelé, kteří do

Československa emigrovali ze západních zemí, se také často vraceli zpět do své vlasti (Brouček, Grulich 2009, s. 86–90).

Od konce druhé světové války do revoluce v roce 1989 zaznamenalo Československo dvě významné vlny emigrace. První z nich přišla v roce 1948 po Únorovém komunistickém převratu. Druhá vlna emigrace následovala po událostech srpna 1968. Odhaduje se, že v letech 1948 až 1950 odešlo přibližně 25 tisíc lidí. Celkově se pak odhaduje, že mezi lety 1948 až 1989 odešlo do zahraničí 300 až 500 tisíc osob. Tyto dvě vlny směřovaly na Západ. Nejčastěji do USA, Západního Německa, Rakouska, Kanady nebo Austrálie. Hlavní důvody emigrace byly politické, většinou doprovázené důvody ekonomickými. Jednalo se především o mladé lidi v produktivním věku s rodinami. Převážně šlo o osoby, které byly zaměstnány v kvalifikovaných profesích (Brouček 2017, s. 31; Drbohlav a kol. 2010 s. 18–20; Nešpor 2002, s. 41; Szczepanikova 2013, s. 1). Česká diaspora byla v této době založena na ideologickém základu. Její členové často nesouhlasili s politickým vývojem v Československu, a právě to je spojovalo (Brouček 2017, s. 22).

3.3 Emigrace po roce 1989 a její důvody

Česko je v novodobé historii spíše zemí imigrační než emigrační. Po roce 1989 byla mobilita obyvatelstva v porovnání s předchozím obdobím intenzivnější (Brouček 2009, s. 40).

Po Sametové revoluci došlo k vlně reemigrace Čechů, kteří žili do té doby v zahraničí. Můžeme zaznamenat reemigraci ze dvou odlišných oblastí. První oblastí byly státy bývalého sovětského bloku. Mezi ty nejvýznamnější patří Rumunsko a Ukrajina. Tato reemigrace byla částečně organizována českým státem, a to hlavně z oblastí zasažených černobylskou katastrofou. Dále se začali vracet emigranti ze Západu. Bohužel však nemáme přesná data o jejich počtech. Nejčastěji se vraceli z Německa, Spojených států amerických, Kanady, Švýcarska nebo Rakouska. Tito lidé se po návratu často setkali s nevlídným chováním z české strany a jejich začlenění do společnosti bylo problematické (Nešpor 2002, s. 20–59). V letech následujících po Sametové revoluci klesal počet krajanských komunit ve východní Evropě. V současné době se objevují nové komunity v Irsku nebo na Novém Zélandu. Současně jsme svědky rozšiřování komunity Čechů žijících v Austrálii (Eisenburk 2009, s. 10).

I v současnosti dochází k migraci z Česka do zahraničí. V porovnání s minulostí se však liší její důvody i způsob uchovávání vztahů mezi Čechy žijícími v zahraničí a Českem. V dnešní době převažují primárně ekonomické důvody emigrace. Často odchází mladí a vzdělaní lidé, kteří hledají lepší životní podmínky, možnost vyššího příjmu nebo kvalitnějšího vzdělání. Následně se do Česka vrací pouze příležitostně za rodinou a přáteli

(Ciborová 2014). Češi odchází z velké části do vyspělých západních zemí, např. do Německa, Spojených států amerických či Spojeného království (Drbohlav a kol. 2010). Upřednostňují krátkodobé a cirkulační pohyby (Brouček 2017, s. 41). K tomu přispěl mimo jiné také vstup do Evropské unie, který umožnil Čechům vstup na pracovní trh ostatních členských zemích bez nutnosti disponovat pracovním povolením (Vavrečková a kol. 2007, s. 11–12; Vavrečková 2006, s. 5).

Jak poukazují mnozí autoři (Ciborová 2014; Brouček 2009, s. 131), lidé, kteří emigrovali po roce 1989, stále touží po kontaktu s Českem, přičemž se mnozí z nich plánují do Česka v budoucnu vrátit. Ciborová (tamtéž) ve své článku píše, že o návratu uvažuje až polovina českých emigrantů. Ve skutečnosti se jich vrátí mnohem méně, což odpovídá současnému celosvětovému trendu. Tito lidé mohou po návratu představovat velký potenciál pro českou ekonomiku i společnost. Dobře ovládají cizí jazyky, mají zahraniční praxi a často i vzdělání.

Česko profituje z emigrace českých občanů také ve formě zasílaných remitencí. V současné době je v české společnosti emigrace vnímána jako fenomén minulosti. Avšak emigrace jako produkt globalizace trvá nadále. V zahraničí můžeme sledovat formování nové moderní české diaspory, která zůstává mobilní a buduje si transnacionální identitu. Tito lidé mluví ve svých domácnostech často anglicky a domov pro ně neznamena pouze jedno místo. Češství však berou stále jako významný prvek své identity. Stále vyhledávají kontakt s Čechy, hledají možnosti, jak své děti vzdělávat v češtině, například v rámci Českých škol bez hranic (Brouček 2009, s. 26–27; Brouček 2017, s. 39–132). Zajímají se však také o politický vývoj v Česku, do kterého by se, dle výzkumu České školy bez hranic (2020) zabývajícím se situací Čechů žijících v zahraničí, chtěli více zapojit. Z více než dvou set odpovědí zmiňovaných ve výzkumu vyplynulo, že by 96 % Čechů žijící v zahraničí uvítalo možnost korespondenčního hlasování ve volbách.

Představu o české emigraci po roce 1989 můžeme získat také z článku Kláry Moldové (2017, s. 104–105), která zkoumala působení české krajanské školy v Chicagu. Ve své práci zjistila, že velká část z třiceti krajanských škol ve Spojených státech byla založena mezi lety 2012–2017 pro bilingvní děti rodičů, kteří emigrovali po roce 1989. Většina jejich rodičů přijela do Spojených států amerických s vyhlídkou na dobře kvalifikovanou pracovní pozici, studium či na pracovní stáž. Situace je však jiná ve státech na středozápadě, kam míří Češi, kteří si chtějí pouze vydělat peníze a později se vrátit zpět do Česka. Mnoho dětí, které navštěvují krajanské školy disponuje dvojím občanstvím a jejich rodiče počítají s tím, že

jejich děti budou jednou pokračovat ve studiu na českých vysokých školách, protože studium v Česku pro ně není tak finančně náročné.

Z výše uvedeného vyplývá, že současná česká diaspora, která bývá označována také jako „nová“ se v mnohém liší od předchozích emigračních vln. Její podoba je více transnacionální. Důvody odchodu jsou spíše osobní a ekonomické.

3.4 Problematika dostupných dat o počtech Čechů v zahraničí a remitencích

a) Počty Čechů v zahraničí

V současné době neznáme přesné počty Čechů žijících v zahraničí. Získávání relevantních dat o migračních pohybech je obecně velmi těžké. Jednotlivé zveřejňované údaje se mezi sebou liší především podle použité metodiky výpočtu. Zásadní rozdílem je, zda započítáváme všechny osoby, které disponují českým státním občanstvím nebo i osoby, které se aktivně hlásí k českému, potažmo československému, původu. Ve statistikách také mohou zcela chybět čeští občané, kteří dlouhodobě žijí v zahraničí, ale nemají ohlášený pobyt v jiné zemi (Ciborová 2014; Kostecká a kol. 2007, s. 22; Drbohlav a kol. 2010, s. 24–28).

Autoři (Ciborová 2014; Eisenburk 2009, s. 9) nejčastěji vychází z čísel zveřejněných na stránkách MZV (nedatováno), které udávají, že mimo Česko žije 2 až 2,5 milionu lidí českého původu a asi 200 až 250 tisíc českých občanů. Další údaje o počtu Čechů v zahraničí nám může poskytnout například Organizace spojených národů, která na základě dat ze sčítání obyvatel a odhadů sestavuje vlastní statistiku o mobilitě lidí ve světě. Tato data však nemusí být zcela přesná, protože pracují se statistikami jednotlivých států, které se mezi sebou liší v metodice výpočtu. Podle těchto dat (UN DESA 2019) žilo v roce 2019 mimo Česko přes 911 tisíc osob českého původu.

Český statistický úřad uvádí, že v roce 2020 žilo v zahraničí 497 924 Čechů. Tato data jsou zjišťována na základě dat z administrativních zdrojů. Jak uvádí Český statistický úřad (2023), kvalita zveřejňovaných dat závisí na úplnosti hlášení změn místa pobytu občany. V případě, že se osoba odstěhuje do zahraničí a nenahlásí to úřadům, nebude do statistiky zahrnuta. Reálný počet Čechů žijících v zahraničí tedy může být řádově mnohem vyšší než výše zmíněné číslo.

Data národních statistických úřadů cílových zemích nejsou také zcela vyhovující pro zjištění počtu Čechů v zahraničí. Také zde se liší metodiky výpočtu. Některé statistické úřady zveřejňují údaje o počtech cizinců narozených v zahraničí (př. Austrálie, Německo či Francie) a jiné zase o cizincích, kteří mají jiné státní občanství či se hlásí k jiné národnosti (př. Nový Zéland). Ani zdroje, ze kterých data pochází, nejsou jednotné. Některé státy vychází

z národních registrů obyvatelstva, jiné reflektují data ze sčítání obyvatelstva či průzkumů na trhu práce (DESTATIS 2022; Office for National Statistics 2021; Australian Bureau of Statistics 2021; Ministry of Business, Innovation & Employment 2022; Insee 2021; United States Census Bureau 2019)

Dalším zdrojem dat o emigraci je Světová banka (The World Bank 2017) či OECD (OECD.Stat 2022). Tyto organizace však většinou zpracovávají data z národních statistik a odhadů jednotlivých států.

Srovnání publikovaných počtů Čechů v zahraničí uvádím v tabulce č. 1 (viz níže), která je navíc doplněna o počty Čechů ve státech, které jsou historicky nejčastějšími destinacemi české diaspory (Austrálie, Nový Zéland, Německo, Francie, Spojené království a Spojené státy americké). Na příkladu počtu Čechů v Německu můžeme vidět, jak se mezi sebou liší data o jejich počtech na základě toho, z jakého zdroje údaj vychází a jak daná instituce pracuje s cílovou skupinou. Když statistický údaj zahrnuje všechny osoby, které se narodily na území České republiky, jsou údaje o počtech osob v Německu vyšší než, když jsou do statistiky zahrnuty pouze osoby s českou národností. Příkladem jsou data OECD (OECD.Stat 2022), která uvádí, že se na území Německa nachází 135 tis. osob narozených na území Česka a pouze 61 290 osob s českou národností. Mnohem vyšší počet osob následně uvádí UN DESA (2019). Dle jejich dat žije v Německu 502 609 osob narozených v Česku. Jak uvádí Janská a kol. (2022, s. 12), jsou data UN DESA (tamtéž) za Německo výrazně nadhodnocena: *„(p)odle OSN v Německu žije přes 500 000 osob narozených v Česku. Toto číslo, opírající se mj. o výsledky německého sčítání obyvatel z roku 2011, odpovídá 55 % z uvedeného celkového počtu českých rodáků žijících mimo území Česka, což se jeví jako velmi nadhodnocený údaj ve srovnání s dalšími významnými cílovými státy. Hlubší analýza tohoto čísla ukázala, že zahrnuje z 84 % osoby ve věku 65+, z nichž značnou část zřejmě představují odsunutí Němci a další lidé narození/žijící v pohraničí, jichž se dotkly změny hranic po druhé světové válce.“*

Je tedy velmi složité dobrat se přesných údajů o počtech Čechů v zahraničí. Tato data jsou však stěžejní pro formulování politiky diaspor (Ionescu 2006, s. 62–65).

V této práci budu vycházet z dat Společnosti národů (UN DESA 2019), která až na výjimky uvádí počty přibližně shodné se statistikami cílových zemí, proto se tato čísla zdají být relevantní.

Tabulka 1 – Počty Čechů ve vybraných zemích

	Celkový počet	Austrálie	Nový Zéland	Německo	Francie	Spojené království	Spojené státy americké
ČSÚ³	497 924	34 088	2 096	91 839	-	63 457	58 537
UN DESA⁴	911 388	13 796	1 374	502 609	9 514	35 906	81 926
Data stat. úřadů	-	12 200 ⁵	1 203 ⁶	117 tis. ⁷	7 700 ⁸	33 tis.-36 tis. ⁹	68 312 ¹⁰
MZV¹¹	200 tis. ¹² až 2,5 mil. ¹³	27 tis.-35 tis. ¹⁴	6 tis.-9 tis. ¹⁵	50 tis. ¹⁶	-	40 tis. ¹⁷	1 300 000 ¹⁸
OECD¹⁹	-	12 200 ²⁰	2 361 ²¹	135 tis. ²²	9 186 ²³	43 tis. ²⁴	21 242 ²⁵
OECD²⁶	-	-	-	61 290 ²⁷	4 600 ²⁸	40 tis. ²⁹	12 039 ³⁰ (2017)
Světová banka³¹	484 685	13 710	1 372	93 000	9 244	40 000	74 639

³ Data ČSÚ dostupná za rok 2020. Počty vychází z dostupných administrativních zdrojů.

⁴ Data UN DESA za rok 2019. Počty vychází z dat ze sčítání obyvatel a odhadů.

⁵ Zmíněná hodnota reflektuje odhady počtu obyvatel na základě místa narození. Hodnota je aktuální k červnu 2020.

⁶ Zmíněná hodnota je aktuální k roku 2021. Jedná se o počet osob české národnosti na území Nového Zélandu v daném roce.

⁷ Zmíněná hodnota je publikována v rámci výsledků mikrocensu z roku 2020. Jedná se o počet osob narozených v Česku.

⁸ Zmíněná hodnota odráží údaje z francouzského sčítání obyvatelstva z roku 2018. Jedná se o počet osob narozených v Česku.

⁹ Zmíněná hodnota je založena na průzkum pracovních sil ve Spojeném království. Hodnota 36 tis. udává počet osob, které se narodily v Česku. Hodnota 33 tis. udává počet osob hlásících se k české národnosti. Hodnoty jsou aktuální k roku 2021.

¹⁰ Jedná se o počet osob narozených v Československu, včetně Česka a Slovenska. Jde o odhad Statistického úřadu Spojených států amerických z roku 2019.

¹¹ Data MZV vychází ze sčítání obyvatel v jednotlivých státech, údajů získaných konzuláty a z odhadů. Data jsou aktuální k roku 2013.

¹² Počet osob s českým státním občanstvím.

¹³ Počet osob, které se hlásí k českému původu

¹⁴ Jedná se o odhady počtů Čechů dlouhodobě či trvale žijící v Austrálii.

¹⁵ Jedná se o odhad Ministerstva zahraničních věcí ČR.

¹⁶ Jedná se o odhad Ministerstva zahraničních věcí ČR.

¹⁷ Jedná se o odhad Velvyslanectví ČR v Londýně.

¹⁸ Počet osob hlásících se k českému původu, dalších 300 tis. osob se hlásí k československému původu.

¹⁹ Data OECD jsou aktuální k roku 2020. Jedná se o osoby narozené v České republice

²⁰ Data jsou převzata od Australského statistického úřadu. Vychází ze sčítání obyvatel, a údajů o počtech narozených, zemřelých a čisté zahraniční migraci.

²¹ Data vychází z dat Novozélandského statistického úřadu. Počet osob je aktuální k roku 2018.

²² Data jsou převzata z databáze o imigrantech za OECD země (DOIC).

²³ Data jsou převzata od Národního institutu pro statistiku a ekonomická studia (INSEE).

²⁴ Data jsou převzata ze sčítání obyvatelstva a průzkumů práce sílí publikovaných Kanceláří pro národní statistiku Spojeného království.

²⁵ Data jsou převzata ze sčítání obyvatelstva, dat Ministerstva obchodu Spojených států, a Úřadu pro sčítání obyvatelstva USA.

²⁶ Data OECD jsou platná k roku 2020. Jedná se o osoby hlásící se k české národnosti.

²⁷ Data jsou převzata z Centrálního registru obyvatelstva a Federálního statistického úřadu Německu.

²⁸ Data jsou převzata od Národního institutu pro statistiku a ekonomická studia (INSEE). Daná hodnota je aktuální k roku 2017.

²⁹ Data jsou převzata z průzkumu pracovních sil a Ministerstva vnitra Spojeného království. Daná hodnota je aktuální k roku 2018.

³⁰ Není blíže specifikovaný zdroj dat. Daná hodnota je aktuální k roku 2017.

³¹ Data Světové banky jsou aktuální k roku 2017. Ve statistice je Česko vnímáno jako země původu. Data o migraci jsou sbírána na základě sčítání obyvatel, dotazníkových šetření a dat z registru obyvatelstva.

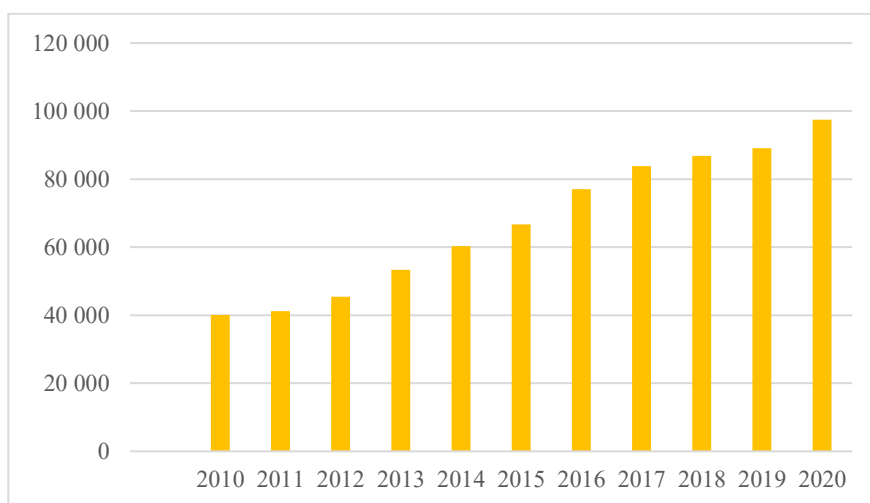
Zdroj: ČSÚ 2022; UN DESA 2019; DESTATIS 2022; Office for National Statistics 2021; Australian Bureau of Statistics 2021; Ministry of Business, Innovation & Employment 2022; Insee 2021; United States Census Bureau 2019; OECD.Stat 2022; The World Bank 2017; MZV nedatováno c; MPI 2020

b) Remittance

Dalším údajem, který je potřebný pro vytvoření kompaktní politiky diaspor, jsou data o zasílaných remitencích (Ionescu 2006, s. 62–65). Má se za to, že zasílané remittance mohou mít vliv na rozvoj ekonomiky cílového státu (Gamlen 2008a, s. 850–851; Gamlen 2008b, s. 8; Gamlen 2014, s. 181; Tan a kol. 2018, s. 9; Østergaard-Nielsen 2016, s. 149). Stejně jako u počtu osob žijících v zahraničí nelze o velikosti zasílaných remitencích získat přesná data (Solimano 2003).

V Česku můžeme od roku 2010 zaznamenat prudký nárůst zasílaných remitencí, jejichž obnos se dle dat Českého statistického úřadu (2022) přibližně zdvojnásobil. Nárůst zasílaných remitencí mezi lety 2010 až 2020 dokládá graf č. 3.

Graf 3 – Nárůst množství zasílaných remitencí do Česka mezi lety 2010 až 2020 v mil. Kč

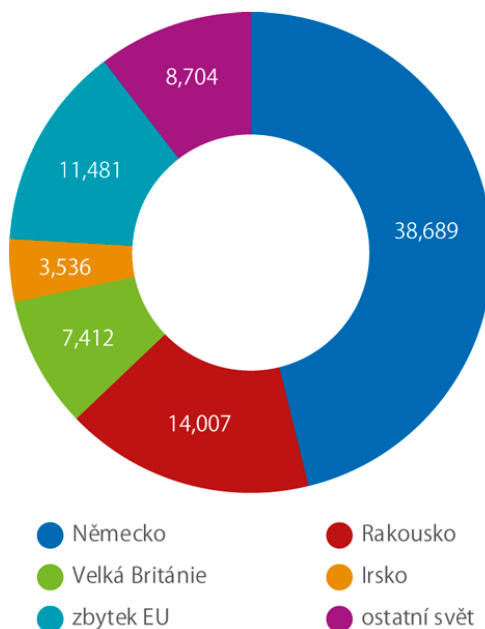

Zdroj: Vytvořila autorka práce dle dat ČSÚ 2022

Podle odhadů přiteklo v roce 2010 do Česka na remitencích 23,5 miliardy korun. Největší obnos peněz pocházel z Německa, Spojeného království, Irska, Rakouska a Spojených států amerických (Brouček 2017, s. 81–82). Za rok 2017 se odhaduje objem remitencí zaslaných do Česka ze zahraničí ve výši 47,6 miliard korun, což tvoří asi 1,7 % hrubého domácího produktu. Seznam zemí, ze kterých remittance přitékají, zůstal obdobný. Nejvíce remitencí do Česka přitéká z Německa, následně ze sousedního Rakouska, Spojeného království a Irska. Velké objemy remitencí přitékají rovněž ze Švýcarska, Spojených států

amerických a Austrálie (Zábojníková 2018). Srovnání objemů zasílaných remitencí lze vidět na grafu č. 4.

Graf 4 – Struktura zasílaných remitencí

Zdroj: Zábojníková 2018

Dáme-li do souvislosti data o počtech Čechů v jednotlivých státech s daty o zasílaných remitencích (viz tabulka č. 2), můžeme vidět, že ze Spojených států amerických a Austrálie, kde se nachází spíše tradiční krajanské komunity, je obnos zasílaných remitencí do Česka k počtu Čechů relativně nízký. Na druhou stranu z Nového Zélandu a Německa k nám přitéká velké množství finančních prostředků v přepočtu na jednu osobu.

Tabulka 2 – Počty Čechů v zahraničí ve vztahu k zasílaným remitencím

	Celkový počet	Austrálie	Nový Zéland	Německo	Francie	Spojené království	Spojené státy americké
Počty Čechů v zahraničí	497 924	34 088	2 096	91 839	-	63 457	58 537
Remitence v mil. Kč	97 474	1 196	480	4 6114	-	8 256	2 196
Remitence na osobu	196	35	299	502		130	38

Zdroj: Vytvořeno autorkou práce na základě dat ČSÚ 2022

Důležité je však podotknout, že data publikovaná Českým statistickým úřadem (2022) nemusí odrážet realitu. Úřady jsou schopny zachytit pouze objem remitencí zasílaných

formálními kanály. Remitence, které jsou zasílané neformálně, např. ve formě hotovosti či zboží, lze jen velmi těžce administrativně zachytit (Solimano 2003).

4. Vývoj československé/české politiky diaspor

Následující kapitola se bude blíže zabývat českou politikou diaspor, nejprve v kontextu vybraných evropských politik a pak samostatně. Samostatnou podkapitolu pak tvoří systematizace institucí zabývajících se politikou diaspor na nejrůznějších úrovních a relevantní dokumenty.

4.1 Historický vývoj politik diaspor v Evropě

V návaznosti na evropskou historii zůstává vztah k emigraci v Evropě komplikovaný. V mnohých státech nebyla v minulosti emigrace podporována, mnohdy byla zcela zakázána či sloužila jako prostředek k vypořádání se s menšinami na vlastním území. Příkladem může být Německo v období před a během druhé světové války, které se snažilo nepřímou donutit některé menšiny k opuštění země skrz omezování jejich práv. Negativní postoj k emigraci zastávaly socialistické státy ve 20. století, kdy se emigrace rovnala zradě ideologie a samotný proces emigrace byl občanům těchto států maximálně sťažován. Extrémní postoj k emigraci zaujalo v této době Rumunsko a Albánie, kde byla emigrace oficiálně zakázána. Pozitivní přístup k emigraci lze naopak zaznamenat v případě fašistické Itálie, kde byla podporována emigrace vzdělaného obyvatelstva. Obecně se věřilo, že tito lidé mohou přispět ke zlepšení obrazu země v zahraničí (Weinar, 2014, s. 3).

S pádem socialistickým režimů po roce 1989 se ve střední a východní Evropě významně zvýšila míra emigrace. Začali odcházet mladí, vzdělaní lidé, kteří neprojevovali zájem se vracet zpět do zdrojových zemí. Tato situace vedla mnohdy k celkovému zhoršení demografické situace, spojené se stárnutím populace a nižší mírou porodnosti (Waterbury 2018, s. 338–339). Odhaduje se, že mezi lety 1991 až 2016 opustily střední a východní Evropu až 2 miliony osob, které se rozhodly hledat pracovní příležitosti v zahraničí. Jejich odchod znamenal pro tyto země mimo negativního vlivu na demografickou situaci také zhoršení ekonomického výkonu (Ilahi a kol. 2016).

Na vzniklou situaci reagovaly vlády jednotlivých států. V průběhu 90. let začaly navazovat vztahy s členy diaspor a zřizovat první instituce věnované diaspoře. V mnohých státech se kromě početné diaspor v zahraničí začala objevovat také otázka etnických příbuzenských menšin v sousedních státech, tzv. kin-minorities, které se ocitly na území jiného států v důsledku proměny státních hranic v průběhu 19. a 20. století. Mnohdy bylo těmto osobám garantováno více benefitů než členům diaspor (Kovács 2017, s. 90; Gaszó 2017, s. 77).

S pádem socialistických režimů se v jednotlivých státech³² začala intenzivně řešit otázka nacionalismu a v průběhu 90. let byly přijaty první zákony zavazující starat se o populaci v zahraničí v oblasti kultury, vzdělávání a zdravotnictví (Gaszó 2017, s. 76–77). V Polsku například první ucelená politika směrem k diaspoře vznikla v roce 1991. Od té doby si prošla mnohými změnami v souvislosti se vstupem do Evropské unie, kdy se charakter migrace z nových členských států změnil (Nowak, Nowosielski 2018, s. 163; Popyk a kol. 2023, s. 3). Kromě výše zmíněných tří oblastí se začaly formovat instituce věnované diaspoře a řešit problematika udílení občanství či volby ze zahraničí (Gaszó 2017, s. 78–80; Nowak, Nowosielski 2018, s. 165). V dimenzi symbolických politik byly stanoveny dny, kdy se připomíná odchod části populace do zahraničí, např. v Polsku se slaví 2. května jako Den polské diaspory a Poláků v zahraničí. V Maďarsku se obdobný svátek slaví 4. června jako Den národní jednoty (Gaszó 2017, s. 80; Zemplényi 2022; Gov.pl 2019).

Nově přistoupivší státy do Evropské unie postihla silná vlna emigrace. Popyk a kol. (2023, s. 1–15) mluví v souvislosti s touto vlnou jako o „post-accession emigration“ a o tzv. „post-accession diaspora“, která je specifická tím, že ji tvoří mladí, vzdělaní lidé a jejich emigrace má dlouhodobý charakter. Na tuto vlnu emigrace začaly státy reagovat novými politikami, které například navyšovaly počty míst ve školkách a školách zřizovaných v zahraničí či vytvářely speciální programy zaměřené na návrat mladých profesionálů zpět do vlasti. Začaly vznikat tzv. hybridní politiky (hybrid policy), které se snaží mířit jak na „starou“ diasporu, tak i na tuto „novou diasporu“.

Níže v tabulce č. 3 uvádím srovnání politik diaspor států střední a východní Evropy s politikami států, které jsou v současnosti nejčastějšími cílovými státy v kontextu střední a východní Evropy. Všechny vybrané státy umožňují svým občanům disponovat dvojím občanstvím a umožňují volit ze zahraničí. Až na Česko všechny státy střední a východní Evropy přijaly zákonnou úpravu vztahu s diasporou a mají instituci speciálně věnovanou diaspoře alespoň na úrovni oddělení či odboru na ministerstvu s výjimkou Rumunska, kde otázky diaspory spravuje samostatné ministerstvo. Naopak na Novém Zélandu, v Austrálii a Spojených státech není žádná státní instituce věnována výhradně otázkám diaspory.

V Evropské unii je téma emigrace řešeno na úrovni jednotlivých států a neexistuje jednotný přístup všech států k této problematice. Přesto můžeme vysledovat několik otázek,

---

³² Např. Maďarsko, Rumunsko, Slovinsko, Severní Makedonie, Chorvatsko, Bulharsko, Ukrajina, Polsko či Slovensko.

kteře by měly být řešeny v rámci unie jako celku. Například Evropská unie dává všem občanům možnost volit ve volbách do Evropského parlamentu. Ne všechny politiky jsou však harmonizovány napříč jednotlivými státy tak, aby všichni občané Evropské unie měli zajištěnou možnost volit ze zahraničí (Weinar 2014, s. 2).

Na úrovni Evropské unie zcela chybí jakékoliv oficiální dokumenty, které by se pokoušely formulovat právní rámec či obecné rady, které by harmonizovaly přístup k emigraci napříč státy. Dohody, které byly dosud podepsány mezi členskými státy se primárně zaměřují na mobilitu mladých lidí, přenosnost práv či eliminaci dvojího zdanění. V rámci jednotlivých evropských států můžeme následně spíše vysledovat tendenci zaměřovat se na emigranty dlouhodobě žijící v zahraničí než na krátkodobou a cirkulační migraci (Weinar 2017, s. 2229–2235). Nejtíživějším problémem pro studium migrace je, že v současnosti netušíme, kolik občanů členských zemí Evropské unie se nachází v zahraničí.

Tabulka 3 – Porovnání politik diaspor států střední a východní Evropy se státy, kde se nachází početné diaspory

	Přibližný počet obyv. v zahraničí (2020)	Remitence (% HDP) 2021	Zákonná úprava	Dvojí občanství	Možnost volit ze zahraničí	Primární orgány státní moci věnované diaspoře		
						Min.	Oddělení či odbor na min.	Jiná inst.
Česko	911 388	1,7	Ne	Ano	Ano		x	
Slovensko	345 683	1,8	Ano	Ano	Ano			x
Polsko	4 446 985	1	Ano	Ano	Ano		x	
Maďarsko	632 126	2,4	Ano	Ano	Ano			x
Slovinsko	147 593	1,1	Ano	Ano	Ano		x	
Chorvatsko	990 012	7	Ano	Ano	Ano			x
Rumunsko	3 572 794	3	Ano	Ano	Ano	x		
Bulharsko	1 541 860	1,4	Ano	Ano	Ano			x
Francie	2 296 534	0,9	Ne	Ano	Ano		x	
Německo	4 014 203	0,5	Ne	Ano	Ano			x
Velká Británie	4 274 998	0,1	Ne	Ano	Ano		x	
Nový Zéland	777 303	0,2	Ne	Ano	Ano	Nebyla nalezena žádná instituce		
Austrálie	577 255	0,1	Ne	Ano	Ano	Nebyla nalezena žádná instituce		
USA	3 167 072	0,03	Ne	Ano	Ano	Nebyla nalezena žádná instituce		

Zdroj: Tabulka byla vytvořena autorkou práce na základě dat z: The World Bank 2017; UN DESA 2019; Kovács 2017, s. 92; Daily News Hungary 2022; e-Građani 2022; Uberoi, Johnston 2022; Dual Citizenship Report nedatováno a, Dual Citizenship Report nedatováno c, Dualcitizenship 2015-2021; Gázsó 2017, s. 18; Klekowski von Koppenfels 2020; Erica Consterdine 2020; Arrighi, Lafleur 2020; Travel.State.Gov nedatováno; ined 2012; GOV.UK nedatováno; Federal Ministry of the Interior and Community 2022; Australian Government nedatováno

4.2 Česká politika diaspor

Česká politika diaspor se začala formovat v období první republiky, tzn. mezi lety 1918 až 1938. V období do konce druhé světové války vzniklo v zahraničí mnoho spolků a organizací, které sdružovaly krajanskou komunitu. Začaly vznikat české školy, na které byl kladen velký důraz. Školství bývá obecně bráno jako nejdůležitější prvek pro uchování etnické kontinuity. Dále byla vydávána nejrůznější periodika, byly otevírány knihovny, divadla, pořádány koncerty nebo vznikaly tělovýchovné organizace. V tomto období se začíná také formovat první politika diaspor. Začaly vznikat první instituce a dobrovolnické organizace, které si kladly za cíl starat se o krajany a repatrianty. Jako první centrálně řízená organizace zabývající se krajany vznikl v roce 1928 Československý ústav zahraniční, který informoval například o podmínkách vstupu do cílových zemí, jednal se zastupitelskými úřady, krajanskými spolky a zahraničními kolonizačními společnostmi. V letech 1939 až 1945 byla činnost tohoto ústavu zakázána. V roce 1962 byl tento ústav zařazen pod ministerstvo zahraničních věcí. Po roce 1989 se z něj stala samostatná instituce (Brouček, Grulich 2009, s. 12–25; Nešpor 2002, s. 37, Československý ústav zahraniční 2017).

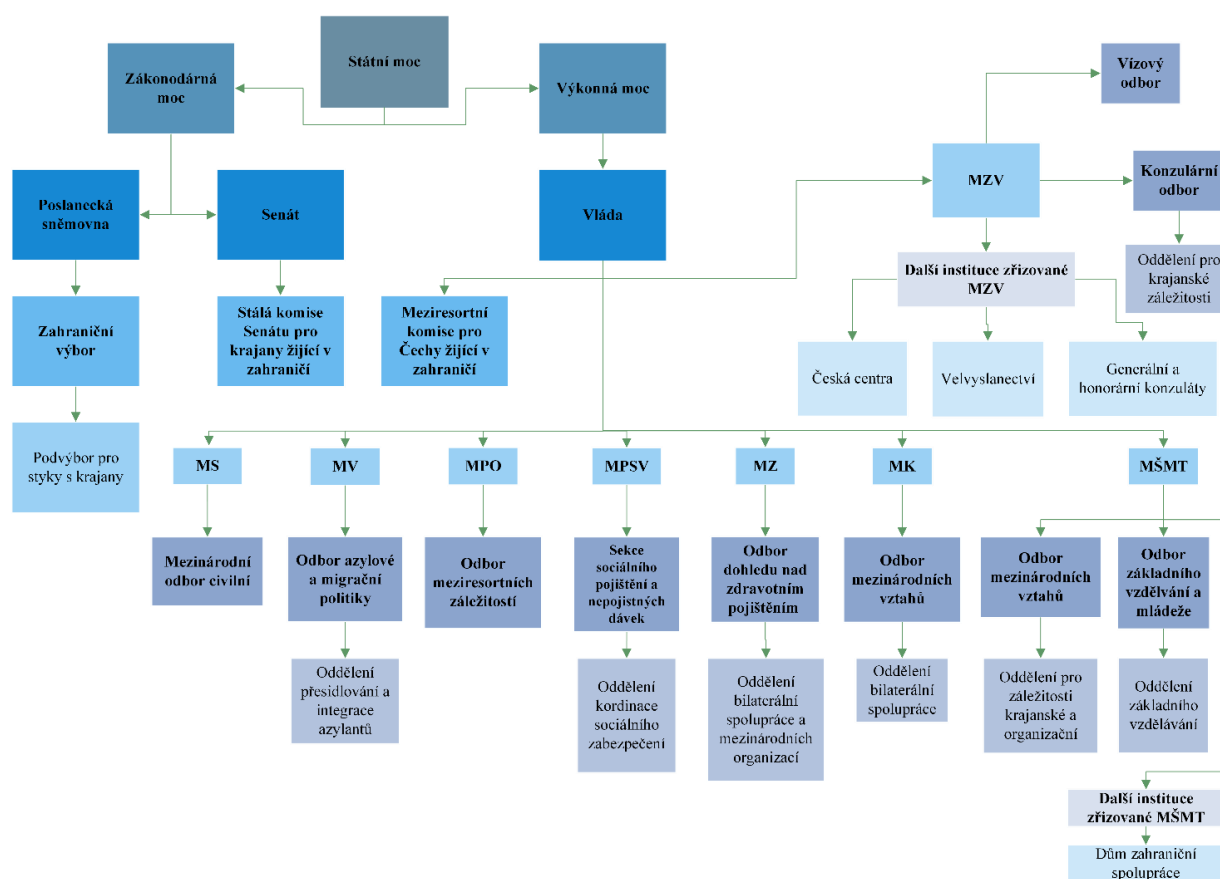
Mezi lety 1948 až 1989 došlo k významnému přerušení vztahů mezi diasporou a Československem. Opuštění republiky bylo kvalifikováno jako trestný čin. Emigrace se stala synonymem národní zrady. Lidé byli zastrašováni před odchodem. Po roce 1968 začala StB klást důraz na prevenci nežádoucí emigrace (Brouček 2017, s. 22; Brouček, Grulich 2009, s. 105–129). V tomto období nebyla politika diaspor nijak kultivována. Zlom přišel až s rokem 1989, kdy stát znovu obnovil oficiální vztahy s členy diaspor a jimi vytvořenými organizacemi. Velký zájem o kultivaci vztahů s diasporou projevoval tehdejší prezident Václav Havel, který se v roce 1991 ve svém novoročním projevu obracel k diaspoře a upozorňoval na její možný přínos pro Československo³³ (Havel 1991).

V současnosti máme v Česku několik státních institucí, které jsou věnovány diaspoře. Jednotlivé instituce zobrazuji na diagramu níže. V následujících podkapitolách práce představím jednotlivé instituce a dokumenty, které formují českou politiku diaspor.

---

³³ Pasáž z novoročního projevu V. Havla: „*Všem krajanům, Čechům a Slovákům, žijícím v cizině, přeji vše nejlepší. Čas diaspory skončil. Ať již se vrátí domů či zůstanou v nové vlasti, budou zde vítáni, stejně jako jejich nesmírně cenné zkušenosti a podnikavost.*“

Diagram 1– Schéma institucí státní moci formující politiku diaspory

Zdroj: Diagram byl vytvořen autorkou práce, volně inspirováno diagramy nacházejícími se v článku Popyk (2022) *Key Trends and Practices in Diaspora Education Policy-Making. Comparative Analysis of Three Countries: Poland, Lithuania and Hungary*

4.3 Nejdůležitější státem zřizované instituce zabývající se diasporou

Činnosti a kompetence relevantních státních institucí zaměřujících se na politiku diaspor se liší. Nejdůležitější institucí věnovanou diaspoře je Ministerstvo zahraničních věcí a k němu přidružené instituce, které se touto problematikou dlouhodobě zabývají. Další důležitou institucí je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které zajišťuje oblast vzdělávání a poskytování peněz na aktivity s tím spojené.

a) Ministerstvo zahraničních věcí (MZV ČR)

Jednou z hlavních institucí, která má vliv na budování vztahu státu s Čechy žijícími v zahraničí je MZV ČR, respektive Oddělení pro krajanské záležitosti, které vede Zvláštní zmocněnec pro krajanské záležitosti (MZV 2012).

MZV ČR finančně podporuje krajanské spolky. Mimo jiné pořádá nejrůznější webináře, prezentace krajanských spolků či online setkání se zástupci české diaspory

(MZV 2021). MZV ČR také spustilo online platformu Czech Global, která má vzájemně propojit Čechy žijící v zahraničí.

Oddělení pro krajaňské záležitosti si klade za cíl podporovat spolupráci státu s krajaňskými spolky, poskytovat peněžní dary na kulturní projekty krajaňských spolků či na vzdělávací programy pro krajaňy. Vydává potvrzení o příslušnosti k české krajaňské komunitě a vede informační servis pro krajaňské spolky (MZV nedatováno a). Dále má na starost zviditelnění významných Čechů žijících v zahraničí v médiích a zajištění zájmu o ně ze strany české společnosti (MZV 2012).

MZV ČR ve své agendě spravuje konzulaňní úřady a honoráňní konzuláty. Tyto úřady mají pomáhat Čechům v zahraničí v případě nouze. Konzulaňní úřady vydávají pasy a potřebné matriční dokumenty o narození, úmrtí či sňatku českých občanů. Jejich úkolem je také udržování vztahů s českou diasporou a její podpora (Janská, Janurová 2020, s. 126).

Poslední organizací, která spadá pod MZV ČR jsou Česká centra, která slouží primáňně ke zviditelnění Česka a jeho kultury v zahraničí. Jsou jedním z nástrojů české veřejné diplomacie a mohou se také stát místem setkávání pro Čechy žijící v zahraničí. Jak již bylo zmíněno, právě Česká centra by se měla podílet na budování dobrého vztahu mezi Českou republikou a Čechy žijícími v zahraničí (Janská, Janurová 2020, s. 128, Česká centra nedatováno).

b) Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT ČR)

MŠMT ČR se věnuje krajaňské komunitě v oblasti vzdělání. MŠMT ČR zejména podporuje výuku češtiny v zahraničí, vysílá učitele do krajaňských komunit a organizuje nejružnější výukové programy a kurzy češtiny určené pro členy krajaňských komunit (Janská, Janurová 2020, s. 130, MZV 2021).

Koncepce podpory výuky vzdělávání u Čechů v zahraničí se zakládá na předpokladu, že znalost českého jazyka a českých reálií napomůže budovat vztah k Česku. V současné době však síť vzdělávacích institucí není schopna uspokojit potřeby diaspor. Největší úspěch má v současné době nevládní organizace České školy bez hranic, která vznikla v Paříži a zaměřuje se na výuku českého jazyka, zeměpisu a dějepisu v rámci víkendového vyučování. Do těchto škol dodává pomůcky MŠMT ČR, finančně je podporuje MZV ČR, popř. jim některá Česká centra a zastupitelské úřady propůjčují své prostory (Janská, Janurová 2020, s. 131; MZV 2012).

Většina aktivit MŠMT ČR je přenesena na příspěvkovou organizaci Dům zahraniční spolupráce, která zajišťuje zejména vysílání učitelů českého jazyka do krajských komunit, pořádá čtyřtýdenní kurz českého jazyka pro krajanů a dvoutýdenní kurz metodiky výuky češtiny pro vyučující z řad krajanů (DZS 2022).

Stejně jako MZV ČR byly navýšeny finanční prostředky poskytované na podporu populace žijící v zahraničí i MŠMT ČR, a to na 71,1 milionu korun od roku 2021. Kromě MZV ČR a MŠMT ČR poskytuje finanční podporu v rámci Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí také Ministerstvo zdravotnictví, které hradí náklady zdravotní péče v souvislosti s akutním onemocněním či úrazem účastníka kurzů Domu zahraniční spolupráce (MZV 2022).

c) Další instituce

Ministerstvo vnitra (MV ČR) má za úkol vyřizovat žádosti o udělení trvalého pobytu na území Česka. MV ČR stanovuje podmínky pro vydávání jednotlivých dokladů, které následně vydávají Čechům žijícím v zahraničí zastupitelské úřady. Stanovuje rovněž podmínky pro přesídlování a organizuje je³⁴ (MVCR 2022; MVCR 2021b).

Stálá komise Senátu pro krajanů žijící v zahraničí byla ustanovena roku 1996 (Janská a kol. 2022, s. 34). Jedná se o poradní orgán Senátu, který má za úkol posílit dialog mezi Českou republikou a diasporou. Stálá komise Senátu pro krajanů v zahraničí se v minulosti zasadila například o umožnění dvojího občanství. V současné době se snaží prosadit korespondenční hlasování a podporuje výuku českého jazyka v zahraničí (Česká diaspora 2022; Janská, Janurová 2020, s. 127).

Meziresortní komise pro Čechy žijící v zahraničí se skládá ze zástupců MZV ČR, MŠMT ČR, MV ČR, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva kultury, Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva průmyslu a obchodu. Jejím cílem je koordinovat spolupráci jednotlivých orgánů, které přichází do kontaktu s diasporou. Tato komise spravuje webový portál Užitečné informace pro Čechy žijící v zahraničí (Janská, Janurová 2020, s. 127; MZV 2021; MZV nedatováno b). Ne však všechna výše zmíněná

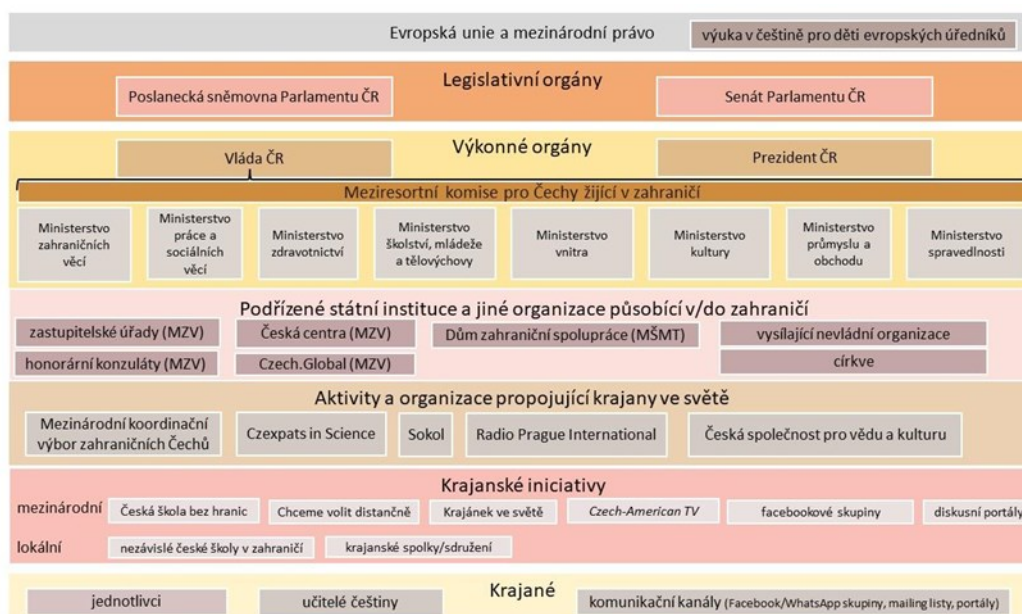
³⁴ Členové diaspory mají možnost zažádat o přesídlení v případě komplikované bezpečnostní, zdravotní, či sociální situací. Na přesídlení však nevzniká právní nárok. Každá žádost je posouzena i rozhodována individuálně. O přesídlení může zažádat člověk, který předloží žádost o povolení k trvalému pobytu s písemnou žádostí, ve které uvede důvody, proč chce být přesídlen (MVCR 2021).

ministerstva mají problematiku Čechů žijící v zahraničí v náplni své práce. Jejich role v Meziresortní komisi je spíše poradního charakteru.

Podvýbor pro styk s krajaný funguje v rámci Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny České republiky. V rámci svého působení se zabývá prezentací ČR v zahraničí a vnějšími ekonomickými vztahy (MZV 2012). V rámci výboru dochází k jednání o záležitostech týkajících se diaspory a je udržován pravidelný kontakt s dalšími institucemi. (Janská a kol. 2022, s. 33).

Institucí, které se věnují v rámci své agendy diaspoře je v současné době poměrně mnoho a není cílem této práce popsat všechny tyto instituce. Na diagramu č. 2 jsou zobrazeny jak státem zřizované, tak i nestátní instituce a krajské organizace věnované diaspoře. Většina krajských organizací je zaměřena na vzdělávání, jiné jsou zaměřeny na kulturní akce, provoz kulturních a historických zařízení a památek. Činnost krajských spolků je finančně podporována státem. Jedním z jejich cílů je být zprostředkovatelem mezi státem a členy diaspory. (Janská a kol. 2022, s. 15–16). Dalšími nestátními institucemi působícími v zahraničí jsou církve, které například vysílají kněží do krajských komunit (Česká biskupská konference 2022) či spolek Czexpats in Science, který sdružuje české vědecké pracovníky v zahraničí (Czexpats in science nedatováno).

Diagram 2 - Státní, nestátní instituce a krajské organizace spolupracujících s diasporou

Zdroj: Janská a kol. 2022, s. 14

4.4 Nejdůležitější dokumenty upravující vztah států a diaspory

Český stát doposud nepřijal zákon, který by upravoval vztah státu k české diaspoře. V minulosti bylo přijato několik dokumentů na úrovni vlády a ministerstev, které si kladou za cíl vymezit hlavní cíle a pravidla pro fungování vzájemných vztahů státu a diaspory. Zásadní dokumenty představím v této podkapitole.

a) Koncepce vztahů MZV ČR k Čechům v zahraničí

Nejdůležitějším dokumentem upravujícím vztah českého státu a české diaspory je Koncepce vztahů MZV ČR k Čechům v zahraničí (MZV 2012). V tomto dokumentu jsou uvedeny důvody, proč by měla Česká republika udržovat vztahy s Čechy žijícími v zahraničí. Patří mezi ně udržování vlastní kulturní identity či získání potencionální podpory v době politické stability i krize. Dle dokumentu si je Česká republika vědoma, jakou roli sehráli členové diaspory při budování českého státu v období první i druhé světové války. Akcentuje, že aktivně bojovali proti autoritářským režimům na českém území a že tito lidé uchovávají v zahraničí české tradice a zvyky.

Stát si je vědom, že česká diaspora může sehrát významnou roli v podpoře zájmů České republiky v zahraničí, ať již kulturních či politických. Další roli mohou hrát také při poskytování finanční pomoci v období přírodních katastrof, jako tomu bylo již v minulosti v souvislosti s povodněmi.

MZV ČR (tamtéž) si je vědomo proměn, kterými si česká emigrace prošla po roce 1989. V koncepci zdůrazňuje, že v současné době lidé neodcházejí do zahraničí z politických, ale spíše z ekonomických důvodů, přičemž většina emigrujících reálně uvažuje již před odchodem o následném návratu do vlasti. V této generaci české emigrace již není takový zájem o tradiční krajanskou komunitu. Rodiny, které odchází do zahraničí, se snaží ponechat si znalost českého jazyka, což je mimo jiné definováno jako jedna z priorit českého státu ve vztahu k diaspoře.

b) Vládní dokumenty

Důležitým dokumentem, který byl v posledních letech přijat, je Usnesení vlády České republiky č. 926 ze dne 14. září 2020 o pokračování Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí v letech 2021 až 2025. Tento program podporuje krajanské komunity v zahraničí pomocí poskytování finančních prostředků na vzdělávací programy, spolkové kulturní projekty, programy oprav a údržby krajanských objektů atd. Na tuto agendu jsou poskytovány finance z rozpočtu MZV ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

a Ministerstva zdravotnictví. V návaznosti na toto usnesení byly navýšeny finanční prostředky vynakládané na tento program (Radio Prague International 2020).

Usnadnění voleb ze zahraničí zavedením korespondenční volby a zjednodušení procesu získávání voličských průkazů si ve svém programovém prohlášení stanovila současná (Vláda České republiky 2022) i předchozí vláda (Vláda České republiky 2018). Česká republika svým občanům umožňuje volit ze zahraničí v prezidentských volbách a ve volbách do dolní komory Parlamentu ČR na ambasádách či generálních konzulátech. Každý občan, který chce volit ze zahraničí, musí nejdříve požádat o zápis do zvláštního seznamu voličů. Přestože v zahraničí volí pouze malé procento Čechů, jejich počet stále roste (Janská, Janurová 2020, Kučera 2018)

c) Další dokumenty

V minulosti jsme mohli najít zmínku o českých krajanech či české diaspoře v důležitých dokumentech MZV ČR a Českých center. Například Koncepce zahraniční politiky České republiky (MZV 2015) z roku 2015 věnuje vztahům s českou diasporou celý odstavec. Dle tohoto dokumentu se má spolupráce České republiky s českou diasporou stát důležitou součástí budování dobrého jména státu v zahraničí. Stát nemá spolupracovat pouze s tradičními krajanskými komunitami, ale má se také zaměřit na expaty, tedy osoby žijící mimo svou vlast z pracovních důvodů.

Čechy žijící v zahraničí zmiňuje rovněž Strategie Českých center na období 2020-2023 (Česká centra nedatováno). Česká centra si stanovila, že budou budovat kladný obraz České republiky skrz posílení kooperace s Čechy žijícími v zahraničí. Chtějí se zaměřit na specialisty pracující v zahraničí a na mladé lidi, se kterými by ráda více spolupracovala. Česká centra chtějí využít významné osobnosti pocházející z Česka a za jejich pomoci propagovat Českou republiku v zahraničí.

Jak je na základě výše zmiňovaných pravidel a dokumentů jednotlivých institucí patrné, ČR vyjadřuje oficiálně zájem o svou populaci nacházející se v zahraničí. Do budoucna se pak dají očekávat změny, které by mělo přinést uzákonění korespondenční volby či navýšení finančních prostředků vynakládaných na podporu diaspory.

5. Přístupy k analýzám politik diaspor

Na základě rešerše odborných článků zabývajících se komparací jednotlivých politik, jsem identifikovala dva odlišné přístupy. První se zaměřuje na komparaci politik menšího množství států za použití kvalitativních dat získaných převážně z oficiálně dostupných dokumentů jednotlivých států. Druhý přístup umožňuje komparovat politiky většího množství států za pomoci kvantitativní analýzy. Často je výsledkem těchto prací index či ucelená typologie politik diaspor.

5.1 Kvalitativní přístupy

S první komparací politik diaspor přišli v roce 2003 Levitt a de la Dehesa. Ve svém článku „*Transnational migration and the redefinition of the state: Variations and explanations*“ rozdělili politiky diaspor do pěti oblastí: byrokratické reformy, investiční politiky, politická práva, služby poskytované zdrojovým státem v zahraničí a symbolické politiky. Na základě těchto oblastí následně můžeme mezi sebou státy porovnat. Cílem takové komparace je zjistit, jak se mezi sebou liší politiky jednotlivých států. Odlišnosti politik mohou spočívat např. v míře poskytnutých práv členům diaspory nebo vztahu zdrojového státu k diaspoře jako celku. Sleduje se tak možnost volby ze zahraničí, právo účastnit se politického života, přístup k nadstandardním konzulárním službám, způsob, jakým se snaží stát zachytit remitence či vytvářet pocit sounáležitosti mezi diasporou a zdrojovým státem (Levitt, de la Dehesa 2003, s. 589–590).

Na Levitt a de la Dehesu navázal v letech 2006 a 2008 Gamlen, který se ve svých článcích snažil jejich práci systematizovat. V článku z roku 2006 „*Diaspora Engagement Policies: What are they, and what kinds of states use them?*“ rozdělil politiky diaspor do tří hlavních oblastí: politiky budování kapacit, rozšíření práv diaspory a rozšíření povinností diaspory vůči státu. K jednotlivým oblastem následně přiřadil politiky, které stát může přijmout ve vztahu k diaspoře a zkoumal, který z patnácti vybraných států danými politikami disponuje. Získané údaje následně zpracoval do přehledné tabulky (viz tabulka č. 4).

Tabulka 4 – Hlavní oblasti politiky diaspor dle Gamlenem 2006

Typ politiky zapojení diaspory	Budování kapacit	Symbolické budování národa	Inkluzivní rétorika, symboly
			Kulturní propagace, inkluze
			Formování médií a PR
			Konference a sjezdy
		Budování institucí	Úroveň ministerstva
			Zasvěcená byrokracie
			Monitorovací snahy
			Budování transnacionálních sítí
			Konzulární a poradní orgány
	Rozšíření práv	Politické zapojení	Zvláštní členské koncese
			Dvoji občanství
			Musí se vrátit do země, aby mohl volit
			Volba z ambasády
			Korespondenční volba
			Bezpodmínečné hlasování
			Reprezentace v parlamentu
			Může být zvolen do státních institucí
		Občanská a sociální práva	Turistické služby
			Ochrana sociálního zabezpečení
Rozšíření povinností	Investiční politiky a podpora lobbingu	Povinné platby	
		Speciální ekonomické zóny	
		Zachycení remitencí a přímých zahraničních investic	
		Programy na přenos znalostí	
		Propagace lobbingu expatů	

Zdroj: Gamlen 2006, s. 9

Na tuto práci následně navázal v roce 2008 v článku „*The Emigration State and the Modern Geopolitical Imagination*“, kde rozdělil politiky diaspor na dvě hlavní oblasti: budování diaspory a integraci diaspory (viz tabulka č. 5). Budování diaspory v sobě zahrnuje převážně symbolické politiky jako např. pořádání krajanských konferencí a ostatní nástroje pro komunikaci s ní. Integrace diaspory naopak zahrnuje konkrétní opatření jako např. umožnění dvojího občanství či volby ze zahraničí. K nim pak přiřadil jako v předchozím

případě konkrétní politiky, které stát může přijmout (Gamlen 2008a, s. 845–846). Na rozdíl od předchozí práce (2006, s. 9) vytvořil jednoduchou typologii emigračních států, kde rozděluje politiky diaspor na základě dvou výše zmíněných oblastí na politiky: angažované, nekonzistentní, nerealizovaná a nedostatečně aktivní (Gamlen 2008a, s. 852), viz tabulka č. 6.

Tabulka 5 – Komparace politik diaspor dle Gamlena 2008

Budování diaspory		Integrace diaspory		
Kultivace diaspory	Uznání diaspory	Rozšíření práv		Rozšíření povinností
Oslava státních svátků; udělování cen expatům; pořádání kongresů; stát se hlásí k diaspoře a přebírá za ní zodpovědnost; vydává speciální doklady/víza; poskytuje jazykové vzdělání a studium historie; rozšíření mediálního pokrytí	Rozšíření konzulárních úřadů; vypracovávání studií nebo zpráv; zlepšování statistik; udržování programu pro diasporu; vytvoření byrokratické jednotky nebo specializovaného ministerstva	Dvojí občanství; volba ze zahraničí; reprezentace; poradní orgány/rady složené z expatů	Poskytování služeb před odjezdem do zahraničí; rozšíření dvoustranných dohod; zasahování do pracovněprávních vztahů; doplňování podpory v oblasti zdravotnictví, sociální péče a vzdělávání; prosazování vlastnických práv	Zdanění expatů; celní pobídky; zvláštní ekonomické zóny; investiční služby; daňové pobídky; programy vyrovnávacích fondů; dluhopisy a finanční produkty pro členy diaspory; usnadnění převodů peněz; stipendia; vytvoření sítí kvalifikovaných expatů

Zdroj: Gamlen 2008a, s. 845–846

Tabulka 6 – Typologie emigračních států dle Gamlena 2008

		Budování diaspory	
		Ano	Ne
Integrace diaspory	Ano	Angažovaná	Nekonzistentní
	Ne	Nerealizovaná	Nedostatečně aktivní

Zdroj: Gamlen 2008a, s. 852

Všechny tyto snahy Gamlena o komparaci politik diaspor vyústily v roce 2014 v publikování článku, ve kterém společně s Alexandrou Délano předkládají návrhy na další

možný výzkum politik diaspor. V článku „*Comparing and theorizing state-diaspora relations*“ píší, že do budoucna je potřeba se v rámci komparativního výzkumu politik diaspor zaměřit na srovnání role kontextu země cílové i zdrojové (zaměření na aktéry v cílové i zdrojové zemi, občanskou společnost, vládu, konzulární ochranu, diplomacii, porovnávání různých skupin krajanů v jedné i více zemích); porovnání zkušeností migrantů a zbytku společnosti (jak občané vnímají služby, které stát poskytuje populaci v zahraničí, jaké jsou přínosy emigrantů, jaké negativní dopady má emigrace); porovnání zkušeností různých skupin, které jsou či nejsou zahrnuty v oficiálních koncepcích pro vztahy s diasporou (jak se jednotlivé skupiny zapojují atd.) (Gamlen, Délano 2014, s. 48).

Nejvíce pokusů o komparaci politik diaspor přinesl rok 2017. V tomto roce byly publikovány čtyři studie s touto tematikou. Tři budou představeny v této podkapitole. Čtvrtý přístup bude představen v podkapitole následující.

Tigua a kol. ve zmíněném roce publikovali článek „*Diaspora policies and co-development: A comparison between India, China and Mexico*“, který srovnává politiku diaspor Číny, Indie a Mexika. Autoři (2017, s. 191) se snaží identifikovat podobnosti a rozdíly na příkladu veřejných politik vůči expatům. Zkoumají, jak státy přistupují k internetové komunikaci, jak budují iniciativy podporující návrat expatů ze zahraničí či budují sítě angažující se ve zviditelnění státu v zahraničí. V rámci jejich práce rozdělily politiky zaměřené na expaty na přímé a nepřímé. Přímé mají podporovat návrat expatů ze zahraničí, nepřímé se snaží vytvářet sítě a podporovat vzájemný rozvoj mezi expaty a zdrojovou zemí.

Další pokusy o komparaci provedli Gzásó (2017) a Kovács (2017), kteří se zaměřili na srovnání politiky v rámci středo- a jihovýchodního evropského prostoru. Gzásó (2017, s. 81) se zaměřil na srovnání dvou hlavních oblastí – legislativní a institucionální. V legislativní oblasti zjišťoval, které státy umožňují volbu ze zahraničí, které mají v zákon umožňující členům diaspory přístup k dávkám či státnímu občanství. V druhé oblasti zkoumal, jaká vládní instituce má na starost v daném státě udržování vztahu s diasporou, viz tabulka č. 7 níže.

Tabulka 7 – Tabulka použitá ke komparaci politik diaspor Gázsó 2017

Legislativa			Vládní instituce			
Zákony o dávkách pro státní příslušníky v zahraničí	Etnické zákony o přednostním občanství		Možnost volby ze zahraničí	Úroveň ministerstva	Úroveň podřízena ministerstvu	Jiná vládní instituce zasvěcená diaspoře
	Pro rezidenty	Také pro nerezidenty				

Zdroj: Gázsó 2017, s. 81

Kovács (2017, s. 90–92) zohledňuje, kromě legislativní a institucionální oblasti ještě srovnání strategických cílů, symbolické aspekty a další významné charakteristiky politiky diaspor jednotlivých států, viz tabulka č. 8 níže.

Tabulka 8 – Tabulka použitá ke komparaci politik diaspor Kovács 2017

Článek ústavy	Právo na dávky	Dvojí občanství	Volba ze zahraničí	Zodpovědná instituce	Fórum pro dialog	Strategie	Symbolické politiky	Vědomí nové diaspor
---------------	----------------	-----------------	--------------------	----------------------	------------------	-----------	---------------------	---------------------

Zdroj: Kovács 2017, s. 92

S dalším přístupem přišel Njikang (2020, s. 74–78), který ve svém článku „*Diaspora, Home-State Governance and Transnational Political Mobilisation: A comparative Case Analysis of Ethiopia and Kenya’s State Policy Towards their Diaspora*“ srovnává politiky diaspor na dvou úrovních. První je exkluzivita a inkuzivita. V této úrovni se řeší přístup ke dvojímu občanství, participace na politickém životě či přístup k politickým právům. Druhou úroveň nazývá autor (2020, s. 76) snahou o dokonalost (v originále *pursuit of excellence*). Na této úrovni se zabývá institucemi věnovanými diaspoře v jednotlivých státech, debatami o přínosech diaspory či úvahami obecně o vztahu zdrojového státu a diaspor.

Autoři Lafleur a Vintila eds. (2020) komparovali konzulární služby a politiky diaspor evropských států. U jednotlivých států zjišťovali, jaká je infrastruktura, klíčové politiky a sociální ochrana členů diaspor. Autory blíže zajímalo, jaké jsou vztahy vybraných států a diaspor, jaké jsou základní politiky začlenění diaspory a instituce věnované diaspoře. V oblasti sociální ochrany se zabývali poskytováním sociálního zabezpečení pro členy diaspor.

Urpekova (2022, s. 41–42) komparovala politiky diaspor států Střední Asie. Přičemž se pokoušela o srovnání hlavních charakteristik politik. Hlavními oblastmi, které srovnávala, byly: legislativa, instituce, politický rámec (cíle politiky a opatření k jejímu provádění).

Poslední představený rámec pro komparaci pochází z nedávno publikovaného článku Popyk a kol. (2023). Autorky (2023, s. 11) přistupují ve svém článku ke srovnání politik diaspor Litvy a Polska z vývojového hlediska. Na základě zkoumání případu vývoje politiky diaspor ve zmiňovaných státech určily čtyři dimenze formování politiky diaspor po vstupu zemí do Evropské unie: a) přizpůsobení, b) podněcování, c) partnerství a za d) přijetí. Vrstva a) a b) má poukazovat na to, jak se vybrané státy vyrovnávaly s velkou vlnou emigrace obyvatelstva po vstupu do Evropské unie. Jde o navazování prvních kroků mezi diasporou a zdrojovou zemí. Vrstva c) má zahrnovat budování recipročních vztahů mezi diasporou a zemí zdrojovou. V této úrovni se od diaspor očekává, že začne přispívat k rozvoji zdrojové země. V poslední vrstvě d) se zdrojový stát snaží posilovat vazby diaspor k zemi původu.

Všechny výše zmíněné přístupy umožňují srovnat politiky pouze malého množství států. Jejich nejčastějším výsledkem je tabulka se stěžejními informacemi o politikách diaspor jednotlivých států. Autoři (např. Gamlen 2008a; Kovács 2017; Gzásó 2017) se zaměřují ve většině případů na právní úpravu jednotlivých politik, instituce, existenci dvojího občanství či symbolické a sociální politiky. Kromě Gamlena (2008a) žádný z autorů nepřichází s vlastní typologií politik diaspor.

5.2 Kvantitativní přístupy

V odborné literatuře můžeme najít dva kvantitativní přístupy ke komparaci politik diaspor. S prvním přišel v roce 2014 Ragazzi, který na základě vícenásobné korespondenční analýzy vytvořil typologii politik diaspor. Ragazzi (2014, s. 77–78) pracoval se vzorkem třiceti pěti států, které se mezi sebou liší velikostí, počtem obyvatel i přístupem k diaspoře. Ke každému státu přiřadil hodnoty devatenácti aktivních proměnných. Tyto proměnné seskupil do pěti tematických skupin: symbolické politiky, sociální a ekonomické politiky, náboženské a kulturní politiky, politiky občanství a vládní a byrokratická kontrola. Na základě provedené analýzy rozdělil dle blízkosti jejich politik státy do klastrů. Výsledkem jeho komparace bylo rozdělení států do pěti typologických kategorií na státy: vystěhovalecké, uzavřené, globální národní, s řízenou pracovní migrací a státy lhostejné.

S druhým přístupem přišli autoři Pedroza, Pau Palop-García (2017, s. 166–168), kteří vytvořili index EMIX (Emigration Policies Index), do kterého zahrnuli dvacet dva státy

Latinské Ameriky a Karibiku. Jednotlivé země vybírali tak, aby bylo zastoupeno co nejvíce zemí s odlišným migračním profilem. Cílem indexu je změřit, do jaké míry daný stát adoptoval politiky diaspor. Index se skládá ze dvou hlavních složek: samotných adoptovaných politik a administrativního prostředí vytvořeného za účelem jejich přijetí a provádění. Politiky se dále skládají z deseti dílčích složek: politik občanství, volebního práva, institucionálního rámce, vnějších závazků, hospodářské a sociální politiky, politické soutěže v zahraničí, symbolické a kulturní politiky a politik odchodu a tranzitu. Administrativní prostředí je dále rozděleno na domácí administrativní nastavení a administrativní prostředí nastavené státem v zahraničí. Cílem představeného indexu není normativní hodnocení jednotlivých politik.

5.3 Volba vhodné metody

Jak je patrné z výše zmíněných přístupů, autoři (Levitt, de la Dehesa 2003; Gamlen 2006; Gamlen 2008; Gamlen, Délano 2014; Tigua a kol. 2017; Gzásó 2017; Kovács 2017; Njikang 2020; Lafleur, Vintila eds. 2020; Urpekova 2022; Popyk a kol. 2023; Ragazzi 2014; Pedroza, Garcíá 2017) jednotlivých komparativních prací při srovnávání politik diaspor používají podobný komparativní rámec a zaměřují se v mnoha případech na totožné komponenty politik diaspor, jejichž existenci či neexistenci u jednotlivých států zkoumají. Rozdíly můžeme nejčastěji najít ve formě zpracování a využití kvalitativního či kvantitativního přístupu k hodnocení získaných informací. Obecně můžeme říci, že převládají kvalitativní přístupy nad kvantitativními. Také je málo prací, které by se snažily o vytvoření koherentní typologie politik diaspor.

Pro účely analýzy české politiky diaspor jsem si proto vybrala komparativní přístup Ragazziho, který v následujících částech zopakuji a doplním o data za Česko a Slovensko. Tento přístup se zdá nejvhodnější díky dostupnosti původního datasetu a metodologie, která nám umožňuje politiku diaspor států typologizovat a blíže určit. V následujících částech budou diskutovány také jeho nedostatky.

6. Kvantitativní analýza politiky diaspor na příkladu Česka

Na základě přechozí rešerše přístupů ke komparaci politik diaspor jsem se rozhodla použít Ragazziho metodologii.

6.1 Metody a metodologie

Ragazzi (2014) na základě MCA vytvořil typologii politik diaspor vybraných států, které vybral záměrně tak, aby reprezentovaly co nejširší vzorek politik diaspor. Nachází se tam státy, které jsou silně závislé na příjmech z remitencí i ty méně, státy s velkým i malým počtem emigrantů v zahraničí atd. Celkem zahrnul do MCA třicet pět států, mezi kterými byla např. Austrálie, Bangladéš, Belgie, Brazílie, Čína či Kolumbie³⁵. Do MCA tyto státy vstupují jako aktivní individua.

6.1.1 Vícenásobná korespondenční analýza

Vícenásobná korespondenční analýza (dále již MCA) je geometrická statistická metoda umožňující popisovat vzájemné vztahy většího množství zkoumaných vzorků za pomoci většího množství kategoriálních proměnných. Typickými příklady vhodné proměnné je párová odpověď (ano či ne) nebo jiná uzavřená množina předdefinovaných odpovědí (ano, spíše ano, spíše ne, ne). Všechny kategoriální proměnné, které vstupují do výpočtu výsledků MCA se označují jako aktivní proměnné. Doplnkovými proměnnými se nazývají ostatní kategoriální proměnné, které mohou sloužit zejména pro ověření nebo rozšíření výsledků o další aspekty (FactomineR 2008).

Zkoumaný případ, u kterého jsou známy hodnoty všech aktivních proměnných, se nazývá aktivní individuum. Doplnková individua mohou mít obdobně jako doplňkové proměnné ověřovací nebo rozšiřující účel. Například u vyplněného dotazníku je aktivním individuem každý respondent, který odpověděl na všechny předložené otázky a respondenti z kontrolní skupiny budou představovat doplňková individua.

V případě, kdy se s pomocí MCA porovnává konkrétní politika více států, představují tyto státy aktivní individua a všechny proměnné charakterizující politiku států jako aktivní proměnné. Jako doplňkové proměnné je vhodné použít například velikost těchto států či ekonomické ukazatele apod.

---

³⁵Zbylé státy: Chorvatsko, Kuba, Demokratická republika Kongo, Egypt, Etiopie, Francie, Německo, Řecko, Haiti, Indie, Írán, Irsko, Izrael, Itálie, Jamajka, Jordánsko, Libanon, Mexiko, Maroko, Nigérie, Severní Korea, Filipíny, Polsko, Rusko, Španělsko, Turecko, Ukrajina, Spojené království a Spojené státy

Výpočet MCA spočívá v několika krocích. V prvním kroku se určuje vzdálenost mezi každým individuem navzájem. Pokud individuum A i B má stejnou hodnotu určité proměnné, jejich vzájemná vzdálenost se rovná nule, ale pokud se tyto hodnoty liší, vypočítá se vzdálenost těchto proměnných podle daného vzorce. Každý takový dílčí výpočet relativní vzdálenosti má v součtu stejnou váhu. Sumou vypočtených vzdáleností k ostatním individuí je určena vzdálenost každého jednotlivého individua. V dalších krocích se vypočtou vzdálenosti jednotlivých hodnot proměnných a určí se osy, které vždy vysvětlují určité procento variability dat. Volitelně může následovat také rozdělení individuí na shluky/klastry (Greenacre, Blaisus 2006: s. 140).

Na výpočet MCA navazuje interpretace pozic individuí a proměnných včetně jejich rozdělení na klastry. Nejdůležitějším nástrojem pro interpretaci MCA je grafické zobrazení korespondenční mapy, kde jednotlivé body představují individua nebo hodnoty proměnných. Relativní pozice bodů umožňují interpretovat vztahy mezi individui a proměnnými navzájem. Aby bylo zobrazení co nejreprezentativnější, zobrazují se tyto body na osách s nejvyšším procentem variability dat (Duval 2017). Interpretace těchto os umožňuje zjistit podle jakých dělících linií se jednotlivá individua nebo proměnné liší. Také je možné následně interpretovat jednotlivé klastry.

6.1.2 Metodologie

Ke každému státu přiřadil hodnoty osmnácti aktivních proměnných. Tyto proměnné jsou seskupeny do pěti tematických skupin: symbolické politiky, sociální a ekonomické politiky, náboženské a kulturní politiky, politiky občanství a vládní a byrokratická kontrola. Jejich podrobný přehled obsahuje tabulka č. 9.

Hodnoty aktivních proměnných odpovídají roku 2013 a dle Ragazziho vycházejí z primárních zdrojů státu, mezinárodních organizací, krajanských organizací a sekundárních zdrojů dat (Ragazzi 2014, s. 78), Údaje, se kterými Ragazzi pracoval, jsou zachyceny v publikovaném originálním datasetu (Ragazzi 2013).

Tabulka 9 – Tabulka pro tvorbu vícenásobné korespondenční analýzy dle Ragazziho

Proměnné	Modalita	Poznámky
<i>Aktivní proměnné</i>		
Symbolické politiky		
Pořádání konferencí	Ano, ne	
Významný den věnovaný diaspoře	Ano, ne	Pozn. autorky: jedná se o speciální den, který je oficiálně připomínán.
Vytvoření správní jednotky	Ředitelství, agentura, ministerstvo	Ředitelství = výchozí administrativní jednotka v rámci ministerstva zahraničí, Agentura = koordinuje práci několika ministerstev a funguje jako referenční bod, Ministerstvo = jako nejvyšší symbolická investice diaspoře.
Náboženské a kulturní politiky		
Náboženské organizace nebo personál v zahraničí	Ano, ne	Pozn. autorky: jedná se o vysílání náboženských představitelů do zahraničí pro potřeby diaspoře. Aktivita, aby byla kvalifikována jako ano, musí být financována státem.
Kulturní centra v zahraničí	Ne, spolufinancován, plně financována	Rozlišují se zde střediska, která jsou výsledkem zapojení komunity a která by mohla získat nějaké finanční prostředky od vysílajícího státu (spolufinancovaná) od středisek, kterou jsou plně financovaný státem.
Školy v zahraničí	Ne, jazykové a kulturní programy v zahraničí, přidružené školy, kontrolované školy	Rozdíl je mezi státy, které nemají školy v zahraničí, ale mohly by finančně podporovat jazykové a kulturní programy na školách hostitelského státu; státy, které řídí školy, zřizované komunitou v zahraničí, mají určité uznání od vysílacího státu; školy, které plně korespondují s národním kurikulem.
Sociální a hospodářské politiky		
Vědecké sítě	Ne, nejsou orientovány na návrat, orientovány na návrat	Rozdíl mezi vědeckými politikami, které jsou orientovány na vysílání studenty a vědce s povinností návratu; politiky bez tohoto požadavku; politiky bez požadavku návratu, odkazují se ke globálnímu národu, který nepotřebuje k růstu země návrat těchto osob.
Finanční pobídky pro obyvatele žijící v zahraničí	Ne, jenom pro reemigranty, pro reemigranty i diasporu	Pozn. autorky: jedná se o to, zda stát umožňuje za zjednodušených podmínek členům diaspoře investovat v zemi původu (např. jim poskytuje daňové úlevy atd.).
Sociální zabezpečení pro členy diaspoře	Ano, ne	Pozn. autorky: jakékoliv benefity poskytované členům diaspoře (důchody, sociální pomoc atd.)
Sociální zabezpečení pro reemigranty	Ano, ne	Pozn. autorky: zvláštní pomoc pro osoby, které se vrací, nad rámec toho, o co mohou žádat běžní občané.
Politika občanství		
Přístup k občanství skrz etnickou nebo náboženskou příslušnost	Ne, s předchozím pobytem, bez nutnosti předchozího pobytu	
Ztráta občanství	Ano, ne	

skrz pobyt v zahraničí		
Ztráta občanství při přijetí jiného občanství (přijetí dvojího občanství)	Ano, ne	
Volba ze zahraničí	Ne, volba ze zahraniční, volba ze zahraničí a reprezentace	Rozdíl je mezi volbou v zahraničí a tím mít přímo určeného zástupce voliči v zahraničí
Státní a administrativní kontrola		
Identifikační doklad původu pro osoby bez státní příslušnosti	Ano, ne	Pozn. autorky: posuzuje se existence oficiálního dokumentu vydávaného členům diaspory, který potvrzuje jejich původ.
Státem podporovaný lobbying	Ano, ne	Pozn. autorky: záleží na tom, jestli stát podporuje diasporu v lobbování. I pouhá zmínka v rámci oficiální dokumentů je považována za ano.
Restrikce pro občany, kteří chtějí opustit zemi	Ano, ne	
Policejní dohled nad populací žijící v zahraničí	Ano, ne	
<i>Doplňkové proměnné</i>		
HDP x capita	Hodnoty v USD: <2500: velmi nízké HDP/capita; 2500-10000: nízké HDP per capita; 10 000 - 35 000: vysoké HDP per capita; >35000 velmi vysoké HDP per capita.	
Absolutní hodnota remitencí	<1,3 mil. dolarů; <4,5 mil. dolarů; <8 mil. dolarů; <10 mil. dolarů; 50 mil. dolarů	
Relativní hodnota remitencí	Irelevantní <0,20 %; <0,60 % střední; <2 % malá; <5 % důležitá, + 5 % velmi důležitá	
Absolutní počet obyvatel žijících v zahraničí	<800 tis. velmi malá; 800-2500 tis. malá populace; 2500-5000 tis. velká populace; >5000 tis. velmi velká populace	
Procento obyvatel žijících v zahraničí ve vztahu k celkové populaci	<1 % velmi malé procento; 1-4 % malé procento; 4-6 % důležité procento; 6-10 % velké procento; >10 % velmi velké procento	
Hypotéza etnické příslušnosti		
Ius soli	Ano, ne	podle místa narození
Ius sanguinis	Ano, ne	podle občanství rodiče

Hypotéza vládnutí		
Fiskální tlak	Ne, malý, průměrný, mírný a vysoký	Kategorie jsou sestaveny na indexu 2010 indexu ekonomické svobody databáze garantovanou Heritage Foundation a Wall Street Journal. Dostupné z: http://hdl.handle.net/1902.1/22569
Finanční deregulace	Státem kontrolované, velmi regulované, regulované, deregulované, velmi deregulované	
Deregulace pracovního trhu	Velmi kontrolovaný pracovní trh, kontrolovaný pracovní trh, regulovaný pracovní trh, liberální pracovní trh, velmi liberální pracovní trh	
Otevřenost zahraničnímu obchodu	Uzavřené obchodování, částečně uzavřené obchodování, volné obchodování, velmi otevřené obchodování	

Zdroj: Ragazzi 2014, s. 77–78, poznámky autorky jsou do tabulky doplněny na základě e-mailové korespondence s F. Ragazzim ze dne 9. 2. 2023.

V případě, že je modalita proměnné *ano*, je ji v datasetu přiřazena hodnota 2. V opačném případě 1. U uzavřených množin předdefinovaných odpovědí je modalita 1-*n*. Přičemž *n* je počet přiřazených proměnných. Čím více stát danou politiku podporuje, tím vyšší hodnota je přidělena.

Ragazzi (2014, s. 80-81) na základě provedené analýzy rozdělil dle blízkosti jejich politik, státy do pěti klastrů: vystěhovalecké, uzavřené, globální národní, s řízenou pracovní migrací a lhostejné.

Vystěhovalecké státy (the expatriate state) jsou silně zaměřeny na vzdělávací a kulturní politiky a často se orientují na vysoce příjmové expaty. Příkladem vystěhovaleckého státu může být Francie, Spojené království, Německo, Španělsko nebo Itálie.

Druhou skupinou jsou uzavřené státy (the closed state), které se snaží regulovat či omezovat mobilitu svého obyvatelstva. Mají mimo jiné zavedeny systémy, které umožňují kontrolovat populaci v zahraničí. Často vlastním občanům neumožňují účastnit se voleb ze zahraničí a neposkytují žádné zvláštní služby populaci žijící v zahraničí. Mezi tyto státy patří Kuba, Severní Korea, Írán či Demokratická republika Kongo.

Třetí kategorií státu je globální národní stát (the global-nation state). Tyto státy mají nejširší škálu politik vůči populaci v zahraničí a poskytují jí také nejvíce práv. Zejména pořádají nejrůznější konference, mají programy věnované jazyku a kultuře. Na rozdíl od ostatních vyžadují výměnou za poskytnutá práva ekonomickou a politickou podporu, zejména

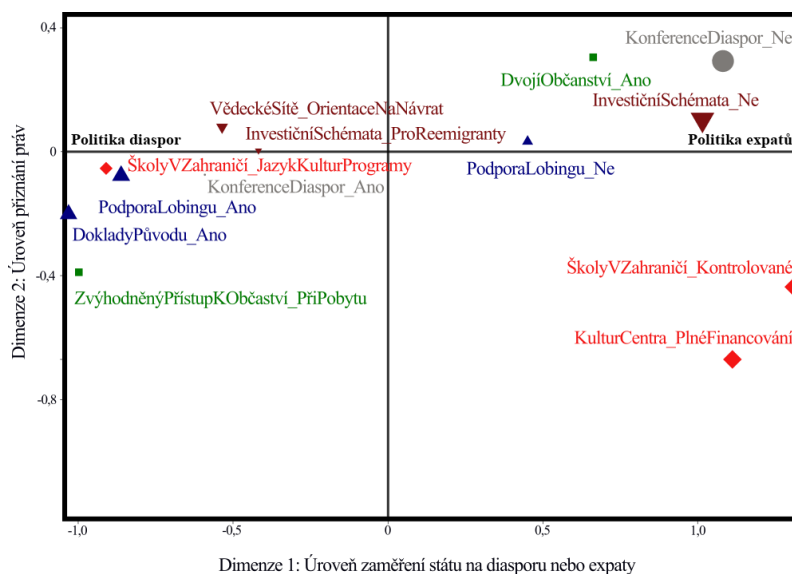
účast na finančních pobídkách a politickém lobbingu. Mezi tyto státy se řadí Mexiko, Irsko, Řecko, Rusko, Indie, Maroko či Etiopie.

Čtvrtou skupinou jsou státy s řízenou pracovní migrací (the managed labor state), které umožňují investovat lidem žijícím v zahraničí zpět do jejich vlasti. Populaci v zahraničí poskytují sociální zabezpečení. Příkladem mohou být Filipíny či Brazílie, které se zaměřují na cirkulační migraci.

Poslední skupinou států jsou lhostejné státy (indifferent state), které, jak již z názvu vyplývá, neprojevují znatelný zájem o svou populaci žijící v zahraničí. Příkladem je Austrálie, USA, Nigérie či Belgie.

Ragazzi (2014) považuje za rozhodné první dvě nejreprezentativnější osy. Na levé straně první osy se projevují silné inkluzní hodnoty v občanské, administrativní, sociální a ekonomické oblasti (například pořádání krajaňských konferencí, lobbing, existence rámce pro investice krajanů), které upevňují vztah státu s diasporou. Zatímco na pravé straně osy je zjevný nízký zájem o tyto hodnoty. Namísto toho se státy zaměřují na posilování kulturních vazeb. Zejména zajišťují plnohodnotný vzdělávací systém v zahraničí, jazykové programy a propagují domácí kulturu (viz obr. 1). Z toho vyplývá, že základním dělícím kritériem je zaměření politiky na diasporu (tedy spíše kulturní politiky) nebo expaty (občanské, administrativní, sociální a ekonomické politiky). Politikami diaspor jsou tedy politiky cílící spíše na tradiční diasporu na její kulturní a společenský život. Naopak politiky expatů jsou zaměřeny více na novodobou migraci vysoce kvalifikovaných pracovníků. V rámci těchto politik státy zejména umožňují svým občanům získat dvojí občanství či jejich dětem vzdělávat se ve státěm zřizovaných zahraničních školách.

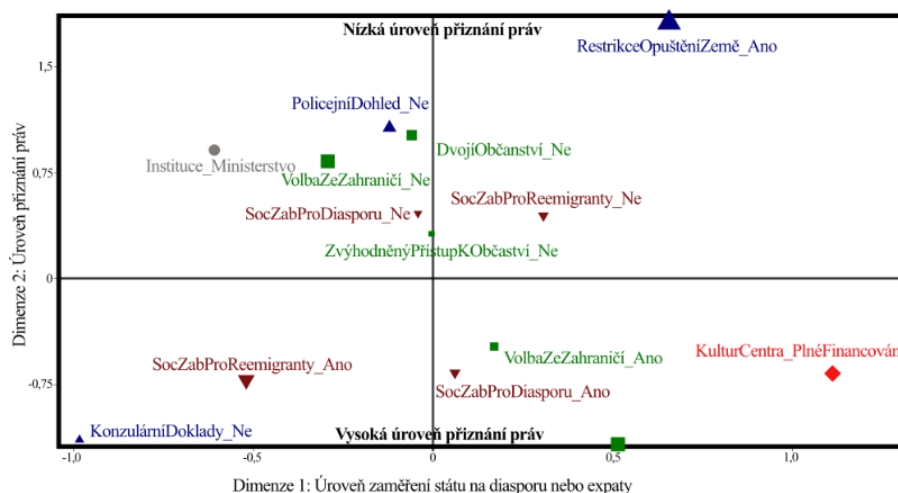
Obrázek 1 – Rozdělení os I.

Zdroj: Ragazzi 2014, s. 79, přeloženo do češtiny autorkou práce

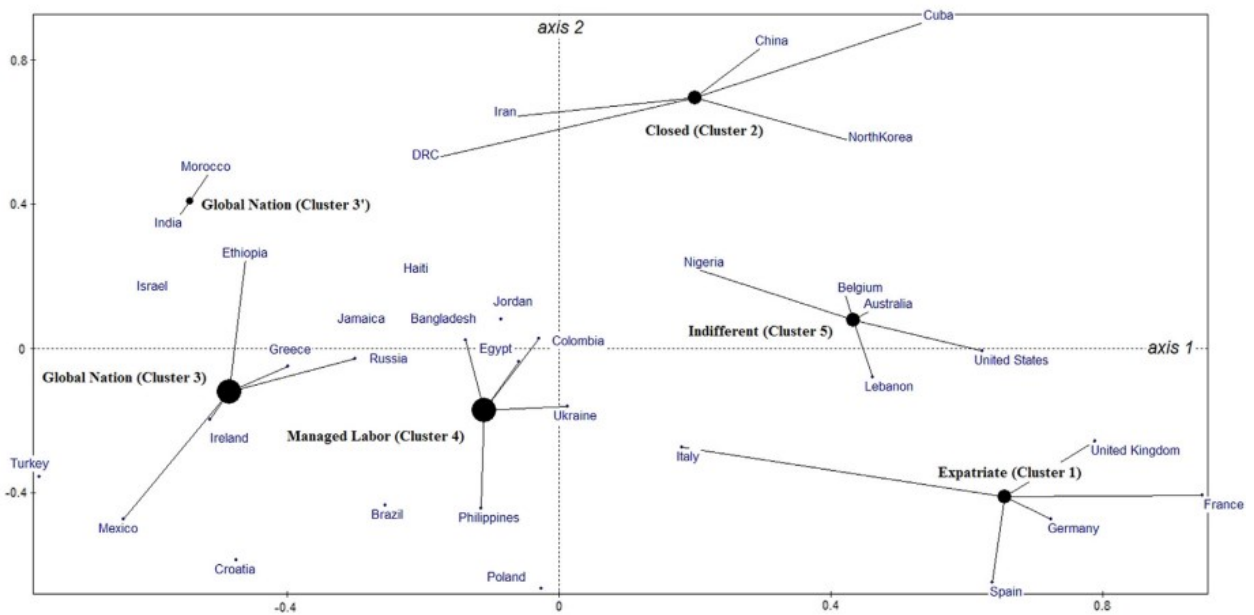
U druhé osy je základním dělicím kritériem úroveň přiznání práv. Levá strana této osy je typická přísnou kontrolou obyvatelstva při pobytu v zahraniční prostřednictvím restrikcí, zakazuje druhé občanství a omezuje nebo zbavuje občanských (nemožnost volit v zahraničí) a sociálních práv (žádné sociální zabezpečení) při trvalém zdržování se v zahraničí. Pravá strana je charakteristická zaručením širokých občanských, politických, sociálních a kulturních práv pro občany v zahraničí (viz obrázek č. 2). Na obrázku č. 3 lze následně vidět vizualizaci jednotlivých klastrů dle Ragazziho (2014, s. 80).

Obrázek 2 – Rozdělení os II.

Zdroj: Ragazzi, s. 79, přeloženo do češtiny autorkou práce

Obrázek 3 – Vizualizace vzniklých klastrů dle Ragazziho

Zdroj: Ragazzi 2014, s. 80

Ragazzi (2014, s. 78) sám ve své práci přiznává několik nedostatků analýzy. Všechny souvisí s kvalitou vstupních dat. Data totiž nereflektují možné zapojení států do regionálních či mezinárodních institucí, které samy určují politiky zejména v oblasti sociálního zabezpečení a volného pohybu osob. Příkladem takové instituce je Evropská unie. Také jeho data vycházejí výhradně z veřejně dostupných dat a nereflektují fakt, že se skutečnost může od publikovaných dat lišit.

K Ragazziho analýze se vyjadřují také Pedroza, Palop-García (2017, s. 167). Oceňují, že Ragazzi vytvořil široký rámec, na základě kterého lze typologizovat politiky diaspor za pomoci vícenásobné korespondenční analýzy. Jeho práce se stala základem pro jejich vlastní systematizaci politik diaspor jihoamerických států. Autoři však (tamtéž) kritizují Ragazziho, že některé politiky, které použil, nejsou politikami diaspor, a přesto byly do analýzy zařazeny. Jedná se například o politiky kontroly hranic či kontrolu odchodu občanů do zahraničí. Kritizují také zařazení některých proměnných do tematických skupin.

Osobně bych Ragazziho analýze vytkla především nedostatečné vysvětlení některých jeho postupů. Například vůbec neuvádí, jaká kritéria vedla k rozdělení států do pěti skupin. Také nezdůvodnil, proč by jich nemohlo být více či méně. Z toho důvodu se mi nepovedlo zopakovat jeho rozdělení na klastry tak, abych došla ke stejnému výsledku.

6.2 Aplikovaná vlastní analýza s využitím dat Ragazziho

Zařazení Česka do Ragazziho typologie je možné dvěma způsoby. Ačkoliv by pro zařazení tuzemské politiky diaspor pod jednu z typologií postačovalo vycházet jen z jejich charakteristických znaků, rozhodla jsem se použít statistickou metodou. Za tím účelem jsem identifikovala následující nezbytné kroky: opětovný výpočet Ragazziho MCA, doplnění datasetu o aktuální data české politiky diaspor a výpočet pozice Česka.

Kromě Česka jsem zařadila i aktuální data za Slovensko, neboť mně zajímalo vzájemné srovnání a poloha v rámci klastrů vůči sobě a vůči dalším zemím. Díky společnému historickému kontextu lze předpokládat, že politiky Česka a Slovenska by měly vyjít v těsné blízkosti u sebe.

Protože z textu Ragazziho analýzy ani z odkazovaného datasetu není zcela jednoznačné, jaké konkrétní parametry výpočtu byly pro MCA použity, rozhodla jsem se MCA zopakovat na základě původního datasetu (Ragazzi 2013) s výchozími parametry výpočtu v prostředí R.

Pro další výpočty bylo nutné doplnit hodnoty všech osmnácti aktivních proměnných, aby reflektovaly aktuální českou politiku diaspor. Přehled doplněných hodnot uvádím v příložené tabulce č. 11.

Česko a Slovensko nevstoupí do výpočtu MCA jako další státy, ale jako doplňková individua. Tímto způsobem bude zjištěna výsledná pozice Česka na grafu bez toho, aby ovlivnila pozice ostatních států, a bude možné ji přiřadit k jednomu z pěti typů. Na finálním grafickém výstupu jsou dodatečně barevně odlišeny státy připadající k jednotlivým klastrům. Na rozdíl od Ragazziho (2014) bylo pro výpočet použito prostředí R namísto aplikace SPAD³⁶.

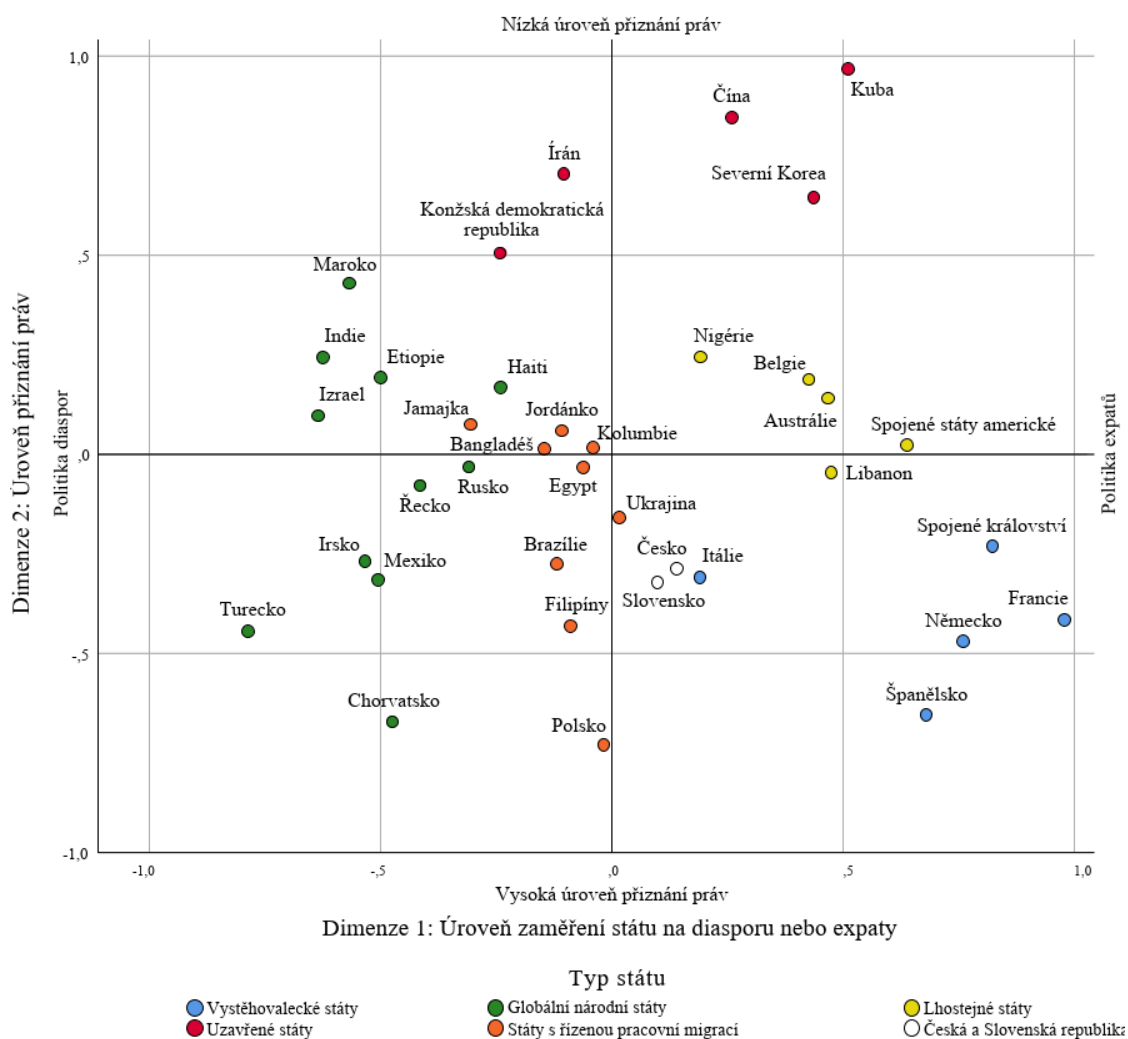
6.3 Výsledná interpretace pozice Česka a Slovenska

Na základě výsledného grafu č. 5 lze usuzovat, že Česko je státem, který má vysokou míru přiznání občanských práv pro populaci v zahraničí. Je tomu tak proto, že až na výjimky neomezuje pohyb občanů přes státní hranice (Listina základních práv a svobod, Trestní řád). Od roku 2014 umožňuje Česko svým občanům disponovat dvojím občanstvím (MVCR 2022) a volit ze zahraničí ve volbách do dolní komory Parlamentu ČR a ve volbách prezidentských (MVCR 2021d).

---

³⁶ Informace z e-mailové korespondence s Ragazzim ze dne 9. 2. 2023.

Graf 5 – Grafické zobrazení pozic ČR, SR a původních třiceti pěti států Ragazziho analýzy ve dvou dimenzích s barevným rozlišením podle typu státu

Zdroj: Graf byl vytvořen na základě Ragazziho (2013) datasetu a doplněn autorkou o proměnné za Česko a Slovensko

V dimenzi symbolických politik Česko pravidelně pořádá konference, na kterých se řeší témata aktuální pro Čechy žijící v zahraničí. Na těchto konferencích pravidelně vystupují lidé, kteří se aktivně účastní života v českých komunitách v zahraničí (Česká diaspora 2020b). Den diaspory nebyl doposud schválen Parlamentem ČR jako významný den, ale v minulém volebním období byl takový návrh předložen Poslanecké sněmovně. Dnem, který měl Čechy žijící v zahraničí připomínat, byl vybrán 4. únor, tedy den odchodu Jana Amose Komenského do exilu (MZV 2021b; PSP 2017-2021).

V dimenzi náboženské a kulturní politiky je Česko také aktivní. V mnoha státech světa má své náboženské zastoupení zajišťované Českou biskupskou konferencí ve spolupráci se slovenskou katolickou misí (Česká biskupská konference 2022). Na základě e-mailové korespondence s Bohuslavem Švehlou ze dne 26. 2. 2023 víme, že tato činnost není financována státem. Na druhou stranu kulturní centra jsou plně financována státem z rozpočtu Ministerstva zahraničních věcí. V současné době Česko disponuje 26 pobočkami Českých center po celém světě, převážně v metropolích vybraných států (BusinessINFO.cz 2017; Česká centra nedatováno b). Tato centra se však primárně zaměřují na šíření české kultury v zahraničí, a ne přímo na Čechy tam žijící (či jejich potomky).

Česko disponuje také 15 přidruženými školami, které poskytují vzdělání na základě smlouvy uzavřené s MŠMT ČR. Vzdělání v rámci těchto škol je následně uznatelné při návratu do Česka. V zahraničí působí také české školy, které pořádají výukové kurzy pro děti. Tyto školy mohou žádat o finanční příspěvky od MZV či MŠMT. Takové vzdělání však není uznatelné v českém vzdělávacím systému (MŠMT 2013-2022).

V rámci sociálních a hospodářských politik Česko umožňuje studentům a akademickým pracovníkům vyjet na stipendijní pobyty do zahraničí. Účast na těchto stipendijních pobytech není podmíněná následným návratem do Česka (DZS 2022b). V rámci této práce nebyly vysledovány žádné pokusy českého státu o vytvoření vědeckých sítí. Existuje však spolek Czexpats in Science, který se snaží sdružovat české vědce působící v zahraničí, a následně je propojuje s českými státními i nestátními institucemi (Czexpats in science nedatováno). Jak již bylo zmíněno, Česko nedisponuje žádnými finančními pobídkami, ani speciálními programy sociálního zabezpečení pro členy diaspory. Vztahují se na ně proto stejné podmínky jako na občany České republiky či jiné migrující osoby.

Česko na základě prokázaného českého původu vydává potvrzení o příslušnosti k české krajanské komunitě. Osoby mající toto potvrzení mohou být trvale přesídleny do Česka (MZV 2021c). Ministerstvo zahraničních věcí uznává v Koncepti vztahů k Čechům v zahraničí možnost využití občanů v zahraničí českým státem pro lobbying, tedy pro prosazení českých politických priorit v zahraničí (MZV 2012).

Z polohy Česka na grafu č. 5 můžeme vyplývá, že u Česka mírně převažují politiky zaměřené na podporu expatů než na diasporu. Podle Ragazziho (2014, s. 79) státy podporující expaty často disponují školami v zahraničí a financují kulturní centra, avšak narozdíl od politik zaměřených na diasporu nepodporují lobbying a ani nepořádají speciální

konference. Pro politiky zaměřené na diasporu je navíc typické vydávání dokladů o příslušnosti ke krajské komunitě či tvorba speciálních politik pro reemigranty.

Přestože se Česko převážně zaměřuje na expaty, můžeme vidět, že to není zcela jednoznačné a že se pohybuje spíše na pomezí. S velkou pravděpodobností je to způsobeno tím, že v rámci krajské politiky reflektuje jak potřeby tradičních krajských komunit, tedy lidí, kteří emigrovali před rokem 1989, tak zároveň reflektuje potřeby současné emigrace, která má spíše charakter pracovní migrace. Na členy tradičních krajských komunit cílí spíše politiky na podporu kulturních aktivit. Zájmy současné emigrace na druhou stranu více reflektují politiky zaměřené na volbu ze zahraničí či dvojí občanství.

Při porovnání pozice Slovenska a Česka je zřejmé, že předpoklad těsné blízkosti pozice Česka a Slovenska se naplnil. Hodnota souřadnic těchto států se na výsledném grafu liší pouze o čtyři setiny v obou dimenzích. Slovensko má oproti Česku nepatrně vyšší míru přiznání práv (konkrétně disponuje sociálním zabezpečením pro členy diaspory) a více se zaměřuje na politiku diaspor (konkrétně má např. významný den věnovaný diaspoře).

Na rozdíl od Česka má Slovensko významný den věnovaný diaspoře, a to už od roku 1993 (Aktuality.sk 2022). Má vyčleněn speciální Úřad pro Slováky v zahraničí s nadresortním charakterem (Prívarová nedatováno). Vyšší úroveň přiznání práv se projevuje poskytováním pomoci v hmotné nouzi a sociální zabezpečení i pro členy diaspory, kteří nedisponují slovenskými občanství, ale jsou držiteli Osvědčení Slováka žijícího v zahraničí (Úřad pre Slovákov žijúcich v zahraničí 2021). Na druhou stranu na Slovensku nebyla nalezena zmínka o podpoře lobbingu ze strany státu, kterou můžeme najít v případě Česka v Koncepti vztahů MZV ČR k Čechům v zahraničí (MZV 2012). Na základě e-mailové korespondence se Zoltánem Balgou ze dne 26. 2. 2023 víme, že Slovensko stejně jako Česko nefinancuje působení kněží v zahraničí. Na Slovensku je vyšší relativní hodnota remitencí a také žije v zahraničí vyšší procento obyvatelstva než v Česku (viz tabulka č. 11 v příloze).

Přestože Česko a Slovensko sdílí společnou historickou zkušenost s emigrací, některé politiky v těchto dvou státech se liší, i když jen minimálně, neboť pozice obou států na grafu je nepřilíživě vzdálená. Shromážděná data nicméně potvrzují, že pozice Slovenska více nalevo je opodstatněná, neboť Slovensko více podporuje tradiční krajské skupiny, které se nachází v zahraničí. Připomíná si jejich význam a poskytuje jim nadstandartní práva v oblasti sociálního zabezpečení.

6.4 Zařazení Česka a Slovenska do typologie

Vzhledem k výše uvedené absenci kritérií, podle kterých Ragazzi rozdělil jednotlivé státy na pět klastrů, nebylo možné přiřadit pozici Česka ani Slovenska k některému z jednotlivých klastrů statistickou metodou. Proto nezbývá než vyjít z charakteristických znaků jednotlivých typů států.

Z pozice na grafu č. 5 vyplývá, že Česko a Slovensko mají nejbližší ke státům vystěhovaleckým a státům s řízenou pracovní migrací. U obou typů států nyní uvedu, jak Česko a Slovensko naplňují jejich charakteristiku a v čem se liší. A na základě toho zhodnotím, k jakému typu je nejvhodnější jednotlivé státy přiřadit.

Na rozdíl od států s řízenou pracovní migrací se Česko a Slovensko nezaměřují na pracovní migraci jako Filipíny či Brazílie. Toto kritérium považují i vzhledem k pojmenování tohoto typu klastru u něj za nejdůležitější. Oba státy rovněž neposkytují ani finanční pobídky pro populaci v zahraničí. Z těchto důvodů mám za to, že tato charakteristika neodpovídá ani jednomu z těchto států. Slovensko sice poskytuje nadstandardní sociální zabezpečení pro členy své diaspory a má významný podíl své populace v zahraničí, což charakteristice tohoto typu odpovídá, nicméně z výše diskutovaných parametrů slovenské politiky diaspor nevyplývá, že by pro Slovensko byla typická politika řízené pracovní migrace.

S vystěhovaleckými státy mají Česko a Slovenskou společné silné zaměření na vzdělávací a kulturní politiky a také umožňují volbu ze zahraničí. Naopak rozdílný přístup mají vůči svým expatům, protože jejich politiky neupřednostňují vysoce příjmové expaty před ostatními emigranty. U obou států také chybí politiky podporující návrat expatů a jejich zapojení do národní ekonomiky. Slovensko ve vztahu k expatům realizovalo v roce 2018 až 2020 Podpůrné schéma pro návrat odborníků ze zahraničí. Realizace této politiky však nebyla úspěšná, protože se vrátilo do vlasti pouze 26 slovenských odborníků, a v současné době již toto ani žádné jiné obdobné schéma na Slovensku implementováno není (Slov-lex 2019). Nyní Slovensko stejně jako Česko směřuje své politiky jak na tradiční diasporu, tak na expaty.

Pro úplnost uvádím, že Česko a Slovensko ostatním třem typům politik neodpovídá ani pozicí na grafu č. 5. ani charakteristikou. Oba státy neomezují mobilitu a práva občanů v zahraničí jako uzavřené státy, přiznání práv nepodmiňují ekonomickou a politickou

podporou jako globální národní státy ani svou populaci v zahraničí nepřehlíží na rozdíl od lhostejných států.

Na základě mých závěrů u jednotlivých typů politik, mám za to, že politiky Česka a Slovenska nelze zařadit pod žádnou z předkládaných charakteristik. Česko a Slovensko tím, že umožňují diaspoře disponovat velkým množstvím práv, a zároveň výrazně nepreferují tradiční diaspory před expaty a obráceně, představují vlastní specifický typ politiky diaspor. Vzhledem k výše uvedeným argumentům má tento typ nejbliže k politikám vystěhovaleckých států.

7. Role institucionálních aktérů v politice diaspor

„První bylo vybojovat ty finance. Druhý bylo vybojovat tu korespondenční volbu a za třetí uzákonit ten vztah. Pak už si myslím, že bych dal krajanům svobodu, aby si to dotvořili sami (R1).“

Cílem této kapitoly je na základě rozhovorů s institucionálními aktéry doplnit zjištěné informace o české politice diaspor. Nejprve je vysvětlena použitá metoda výzkumu, a následně budou výpovědi respondentů hodnoceny podle jednotlivých dimenzí politik, viz Ragazzi 2014.

7.1 Metody

Pro potřeby této diplomové práce bylo analyzováno celkem osm rozhovorů s nejvýznamnějšími představiteli státních institucí zaměřených na diasporu³⁷. Jako devátý respondent byl osloven zástupce Ministerstva zdravotnictví s žádostí o poskytnutí bližších informací v souvislosti s fungováním Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí. Navíc byl osloven český farář působící v Německu, aby osvětlil financování České katolické misie v zahraničí. Výpovědi byly anonymizovány a označeny kódy R1-R10, viz tabulka č. 10.

Cílem polostrukturovaných rozhovorů bylo zjistit: 1. jaké jsou cíle politiky diaspor; 2. na koho je tato politika zaměřena; 3. jaké skutečnosti mají vliv na formování této politiky; 4. jací důležití aktéři vstupují do jejího formování. Rozhovory se uskutečnily mezi lednem až říjnem 2022 a trvaly přibližně 30 až 90 minut. Následně byly strojově přepsány a analyzovány podle vybraných klíčových slov a témat.

---

³⁷ Celkově bylo uskutečněno v rámci výzkumného projektu TA ČR jedenáct rozhovorů. Respondenti byli vybíráni na základě diagramu č. 2 (viz kapitola 4.3) tak, aby byli zastoupeny pokud možno všechny institucionální úrovně. Otázky byly sestavovány v návaznosti na dotazníkové šetření potřeb krajanů v krajanských komunitách (více viz Janská a kol. 2022).

Tabulka 10 – Dotazovaní respondenti a instituce, ve kterých působí

Zkratka respondenta	Pohlaví	Instituce	Forma rozhovoru
R1	muž	Ministerstvo zahraničních věcí	Online rozhovor
R2	muž	Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí	Online rozhovor
R3	muž	Podvýbor pro styky s krajany	Osobní rozhovor
R4	muž	Ministerstvo vnitra	Osobní rozhovor
R5	žena	Ministerstvo práce a sociálních věcí	Osobní rozhovor
R6	žena	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy	Osobní rozhovor
R7	muž	Ministerstvo kultury	Osobní rozhovor
R8	žena	Dům zahraniční spolupráce	Osobní rozhovor
R9	muž	Ministerstvo zdravotnictví	E-mailová korespondence
R10	muž	Česká katolická misie v Německu	E-mailová korespondence

Zdroj: Tabulku vytvořila autorka práce

7.2 Vlastní analýza

Dále pro usnadnění porovnání závěrů z předcházející podkapitoly s výsledky rozhovorů, rozdělují výpovědi respondentů do pěti dimenzí. Tyto dimenze jsou řazeny následovně: symbolické politiky, náboženské a kulturní politiky, sociální a ekonomické politiky, politická práva a státní a byrokratická kontrola.

a) Symbolické politiky

Novodobá politika diaspor se začala formovat již v průběhu 90. let. Většinu času tato agenda spadala pod oblast kulturní. V průběhu času však přešla pod konzulárně právní odbor na Ministerstvu zahraničních věcí ČR, v rámci kterého působí Oddělení pro krajanské záležitosti, v čele se Zvláštním zmocněncem pro krajanské záležitosti. Tato funkce vznikla přibližně v roce 2008 jako deklarace zájmu o krajany a zasloužil se o ní lidé, kteří v 90. letech stáli u prvních setkání s krajany a často působili v okolí tehdejšího prezidenta Havla.

Důležitým krokem bylo také zřízení prvního finančního programu na podporu krajanů v roce 2005. Vývoj politiky diaspor však není dlouhodobě koncepční, jak dokládá R1:

„Ten vývoj té politiky, si myslím, že na českém Ministerstvu zahraničních věcí není dlouhodobě koncepční a jasný, ale vyvíjí se v sinusoidách toho nástupu po tom nadšení v těch 90. let. Pak došlo k té oslavě znovuspojení, ale zase vychladnutí a pozapomenutí.“

Rok 2008 byl významný také tím, že došlo k otevření pracovních trhů Evropské unie pro obyvatele Česka, což zapříčinilo významnou emigrační vlnu za prací. Od té doby odešlo

do zahraničí mnoho občanů, jejichž potřeby se lišily od předchozích generací, a proto bylo zapotřebí v politice vyzdvihnout nová témata mezi které patřilo primárně vzdělávání.

Pro tvorbu politiky diaspor je důležitá spolupráce mezi mnoha aktéry. Důležitou součástí budování vztahů mezi krajskou komunitou a státem jsou Zastupitelské úřady, které mají ke krajanům nejbližší a nejčastěji s nimi přijdou do kontaktu.

Ministerstvo zahraničních věcí se při své práci zaměřuje primárně na finanční podporu krajských organizací, kulturních a společenských projektů nebo na komunikaci s členy diaspory. Mimo jiné také vydává potvrzení o příslušnosti ke krajské komunitě, na základě kterého mají členové diaspory snazší přístup k trvalému pobytu na území Česka. Hlavním cílem této instituce je v nadcházejících letech oficiální uzákonění vztahu státu a krajanů, prosazení korespondenční volby a udržení financování na podporu krajských komunit. Neméně důležitým orgánem je v této agendě MŠMT, které má na starost financování vzdělávacích projektů.

V dimenzi symbolických politik je také důležité zmínit pořádání konferencí, na kterých dochází k setkání členů diaspory se zástupci států. Tato setkání pořádá Stálá komise Senátu Parlamentu ČR pro krajany. Zde krajané „*avizují určité problémy nebo tlumočí své požadavky (R6).*“ Tyto požadavky následně slouží jako podklady pro směřování dalších aktivit jednotlivých institucí.

b) Náboženské a kulturní politiky

V této dimenzi je kladen větší důraz státu na oblast kulturní. Jak totiž vyplynulo z e-mailové korespondence s Bohuslavem Švehlou, který působí jako český farář v Německu, „*Česká katolická misie nikdy nebyla a není financována český státem.*“

V oblasti kultury MZV ČR finančně podporuje kulturní a společenské projekty. V současnosti podporuje 303 krajských organizací v 55 státech světa, které v rámci své činnosti pořádají nejrůznější kulturní akce a setkání. Za velmi speciálních podmínek může kulturní akce financovat také Ministerstvo kultury. Musí se však jednat o vývoz kvalitní české kultury do zahraničí, která bude veřejně dostupná „*což znamená, musí tam být nějaká smlouva, nějaká dohoda s nějakým divadlem, nebo s nějakou galerií nebo s koncertním sálem (...)* (R7).“

Důležitou součástí těchto politik je také vzdělávání dětí a učitelů působících v krajských komunitách. MŠMT ČR se snaží reagovat na současné potřeby Čechů žijících v zahraničí v oblasti zajišťování vzdělávání. Informace o potřebách získávají od ambasad, krajských spolků či od Stálé komise Senátu Parlamentu ČR.

„Protože vlastně ten náš program, ta naše podpora se odvíjí od jejich potřeb a vycházíme z toho, co aktuálně potřebují, takže i ten program v průběhu let doznal určitých změn na základě informací z terénu nebo požadavku z terénu (R6).“

Dlouhodobě byl však v rámci této agendy problém s nedostatkem financí, který se vyřešil navýšením finančních prostředků na tuto agendu v minulých letech. Z těchto prostředků jsou financovány např. vzdělávací kurzy pro učitele, kteří působí v krajanských komunitách, finanční dary pro školy či vysílání učitelů do tradičních krajanských komunit.

„Tak mi z podstaty věci zde u nás v Odboru mezinárodních vztahů cílíme na krajanské komunity, které realizují výuku českého jazyka, ať už pravidelnou nebo nepravidelnou a snažíme se v tom úsilí podpořit, ať už právě personálně, finančně, metodicky nebo materiálně (R6).“

Vyslání učitelé do krajanských komunit se mimo jiné zapojují do pořádní kulturních akcí, mohou se stát např. součástí orchestru, tanečního souboru, dramatického souboru nebo píšící do noviny.

c) Sociální a ekonomické politiky

V oblasti financování politiky diaspor došlo v posledních letech k velké změně. Jak již bylo zmíněno výše, dříve byla tato agenda značně podfinancována.

První finanční program na podporu krajanských komunit vznikl už v roce 2005. K významnému nárůstu vynakládaných finančních prostředků na tuto problematiku došlo až okolo roku 2020. Z těchto peněz je následně financováno poskytování finanční darů, hradí se vysílání učitelů a lektorů do zahraničí, vybavení škol, jazykové a metodické kurzy pro učitele, studium češtiny vysokoškolských studentů z krajanských komunit a v případě jejich nemoci je následně hrazena zdravotní péče, dále je také financována kulturní a společenská činnost jednotlivých komunit. V rámci resortu MV je následně financováno přesídlování krajanů do Česka: „Arcidiecézní charita Praha pro nás zajišťuje přímou sociální práci s těmi lidmi. Potom jim vlastně jsme schopni proplatit cestovní náklady v omezené výši. Když si pošlou věci, prostě třeba nějakou dodávkou nebo nákladňákem, tak zase do nějakého limitu. Odpouštíme jim kolky a poskytujeme finanční příspěvek do začátku, právě na to, aby si mohli koupit nábytek nebo zaplatit první dva nájmy,(...) (R4).“

Oblastí sociálního zabezpečení migrujících osob se zabývá Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. V rámci této agendy se setkávají také s Čechy, kteří žijí v zahraničí, ale tito lidé nejsou jejich primární cílovou skupinou, která by byla v sociální oblasti zvýhodněna.

Členové české diaspory nejsou nijak v sociální oblasti zvýhodněni. O tom vypovídá odpověď R5: „(...) *my to nemáme nastavené tak, že se budeme chtít jinak starat o krajany, že budeme jinak vyřizovat žádost, protože je to Čech, nebo to byl Čech. Takhle to prostě vůbec nestojí. A v rámci EU to ani dělat vlastně nesmíme rozdíly mezi Čechy a jinými občany.*“

d) Politická práva

Politická práva jsou dlouhodobě velmi diskutovanou dimenzí. V současnosti se tato dimenze stává prioritou politiky diaspor, a to hlavně ve vztahu k přijetí korespondenční volby či uzákonění vztahu státu a diaspory.

V současnosti mohou čeští občané volit ze zahraničí na ambasádách ve volbách do Poslanecké sněmovny a ve volbách prezidentských. Pro mnoho lidí je však tato možnost nedostačující.

„No a vyskytly se úplně nové problémy, že třeba krajané na Novém Zélandu mohou volit pouze v Canberře na velvyslanectví v Austrálii a teď v době covidu bylo cestování mezi Novým Zélandem a Austrálií úplně zastaveno, takže oni byli vlastně z té možnosti volit úplně vyloučeni a vlastně stávají se občany, kteří jsou omezeni ve svých ústavních právech, (...)

(R2).“

Z těchto důvodů se stále více skloňuje jako jeden z cílů politiky diaspor uzákonění korespondenční volby, která by výše zmíněnou situaci mohla vyřešit. Česká republika je v současné chvíli jedním z posledních pěti států Evropské unie, která nemá korespondenční volbu přijatu.

V oblasti státoobčanské agendy bylo důležitým krokem dotáhnutí zákona o občanství, které umožnilo, aby děti emigrantů, jejichž rodiče získali jiné občanství před rokem 1989 a po roce 1990 jim bylo české občanství navráceno, mohly disponovat také českým občanstvím. Členové diaspory nejsou až na výjimky (např. situace popsána výše) zvýhodňováni v přístupu k občanství. Je jim však umožněno za jednodušších podmínek získat oprávnění k pobytu na základě předložení Potvrzení o příslušnosti ke krajanské komunitě.

e) Státní a byrokratická kontrola

V dimenzi státní a byrokratické kontroly je nejdůležitější aspekt zmíněné vydávání Potvrzení o příslušnosti ke krajanské komunitě (viz výše). Členové diaspory se v otázkách byrokratických záležitostí musí obracet na konzulární oddělení zastupitelských úřadů nebo přímo na Ministerstvo zahraničních věcí.

Specifickou agendu v tomto ohledu tvoří podpora lobbingu. V Koncepci vztahů MZV ČR k Čechům (MZV 2012) v zahraničí můžeme najít zmínku o tom, že „*Češi v zahraničí mají svou jedinečnou roli i v současnosti při podpoře českých zájmů v kulturní a politické oblasti. Komunity v západních zemích, a především ve Spojených státech amerických jsou (a mohly by být více) využívány při prosazování českých politických priorit. Úspěšná, fungující a bohužel těžko opakovatelná aplikace politické zájmové skupiny (caucus) v americkém Kongresu ukazuje, že potenciál politického využití krajanů existuje.*“ Z rozhovorů vyplývá, že jsou si někteří respondenti (např. R2) vědomi, jakou roli mohou Češi v zahraničí hrát při tvorbě pozitivního obrazu České republiky v zahraničí. R2 řekl, že: „*(...) je potřeba zdůrazňovat, že lidé, kteří odchází, na to je potřeba odvaha, jsou to lidé odvážní, vzdělání a většinou v cizině něčeho dosáhli. Dokázali se tam prosadit a vlastně šíří naše dobré jméno ve světě. Jsou dá se říci ambasadory a zkrátka ví, že jsme národ vzdělaných, šikovných lidí.*“ Spíše, než o aktivní lobbing v politickém slova smyslu se jedná o propagaci dobrého jména České republiky v zahraničí.

7.3 Shrnutí

Z rozhovorů vyplynulo, že cílovými skupinami politiky diaspor jsou nejčastěji mladí lidé, kteří odchází do zahraničí, krajské spolky a komunity či obecně Češi žijící v zahraničí a jejich potomci. Jako nejdůležitější aktéry vnímají respondenti: MZV, MŠMT a příslušná oddělení na těchto ministerstvech, zastupitelské úřady, Meziresortní komisi, přímo jedince pracující s krajaný, Vládu a Parlament či samotné krajské spolky.

Do budoucna by bylo dobré prosadit korespondenční volbu, udržet financování na stávající úrovni, uzákonit vztah s lidmi žijícími v zahraničí a nadále s nimi budovat a zlepšovat vztahy. Často zmiňovaným tématem je také vzdělávání, podpora návratu či zaměření se na mladou generaci. Odpovědi respondentů na klíčová témata lze nalézt v tabulce č. 12 v příloze.

V rámci rozhovorů s respondenty bylo potvrzeno, že Česko směřuje své politiky, jak na tradiční, tak i novodobou diasporu. Nedisponuje finančními pobídkami ani speciálními politikami v oblasti sociálního zabezpečení pro členy diaspory. Tyto osoby jsou zvýhodněni oproti ostatním cizincům pouze v oblasti přístupu k trvalému pobytu na českém území a disponují možností účastnit se repatriačních programů.

Spornou otázkou zůstává podpora lobbingu. V oficiálních dokumentech sice můžeme najít zmínku o možnosti lobbingu členů diaspory ve prospěch Česka v zahraničí, z rozhovorů

však nevyplývalo, že by tento nástroj byl aktivně státem využíván. Při následných výzkumech bude zapotřebí tuto proměnou podrobit bližší analýze.

Závěr

Česká diaspora, čeští krajané, Češi v zahraničí atd.– to všechno jsou názvy, které označují širokou a různorodou skupinu osob českého původu žijících v zahraničí. Jsou to lidé, kteří odcházeli do zahraničí v různých obdobích a z odlišných důvodů, ať již z politických či ekonomických. Politika zaměřená na diasporu se s přestávkami rozvíjí již od první republiky.

Tradiční krajanské komunity, jejichž členové odcházeli do zahraničí před rokem 1989, se liší od komunit osob, které emigrují v současné době. Liší se důvody jejich odchodu do zahraničí a možnosti udržování vztahů s rodinou a blízkými v Česku. Můžeme konstatovat, že tradiční krajanské komunity, které vznikaly před rokem 1989 vykazují znaky tradičního pojetí diaspor. Současná česká emigrace již vytváří uskupení odpovídající pojetí moderní diaspor. Jedná se o mnohem širší pojetí diaspor s transnacionálními vazbami.

Velmi podobnou zkušenost s emigrací mají také okolní státy střední a východní Evropy. Již celé století trvající emigrace z tohoto prostoru zapříčinila nepříznivou demografickou situaci tohoto regionu. Velkým mezníkem v novodobé historii emigrace ze střední a východní Evropy byl vstup některých států do Evropské unie v roce 2004, kdy došlo k výraznému nárůstu migračních pohybů. V rámci společné evropské politiky není emigrace obyvatelstva řešena na celoevropské úrovni. Každý stát si tedy může vytvářet politiky diaspor dle svého uvážení. Obecně však můžeme pozorovat společný trend vzniku prvních politik diaspor již na začátku 90. let v souvislosti s pádem socialistických režimů v jednotlivých zemích. Větší důraz na tyto politiky je dáván však až po zmiňovaném roce 2004 a 2008, kdy byl evropský pracovní trh zpřístupněn pracovníkům z nově přistoupivších členských států EU.

Kvůli nedostatku relevantních dat o počtech Čechů v zahraničí nevíme, na kolik osob přesně česká politika diaspor v současnosti cílí. Odhaduje se však, že by mohlo v zahraničí žít něco mezi 200 tisíci (MZV nedatováno c), půl milionem (ČSÚ 2022) až dvěma a půl miliony osob českého původu (MZV nedatováno c). Nejvýznamnějšími cílovými zeměmi české emigrace jsou sousední státy, dále Spojené státy americké, Austrálie, Nový Zéland, Spojené království a Francie.

Bylo zjištěno, že v současné době převládají kvalitativní přístupy ke komparaci politik diaspor nad kvantitativními (viz např. Gamlen 2008; 2006; Levitt, de la Dehesa 2003 a další). Nejčastěji se srovnávají politiky na základě práv a povinností členů diaspor jako např. přístup k občanství, možnost volit ze zahraničí, poskytování služeb členům diaspor či vybudování speciálního legislativního rámce, který upravuje vztah s diasporou. Ve srovnávání

politik jednotlivých států hrají důležitou roli také instituce zřizované státem s cílem budování vztahů s členy diaspory.

Hlavním cílem této práce bylo typologizovat českou politiku na základě Ragazziho dimenzí politik pomocí vícenásobné korespondenční analýzy. Provedením této analýzy jsem zjistila, že česká politika diaspor se zaměřuje, jak na politiky, které míří na diasporu, tak na expaty, a také, že výsledná míra přiznání práv je v Česku relativně vysoká. Vzhledem k neúplné dokumentaci Ragazziho postupů nebylo možné přiřadit Česko k některému z typů statistickou metodou. Porovnáním charakteristických znaků jednotlivých typů a zjištěných parametrů české politiky diaspor jsem došla k závěru, že česká politika má nejbliže k politikám vystěhovaleckých států, protože řada jejích parametrů charakteristice tohoto typu odpovídá, avšak podstatná část české politiky diaspor ji naopak neodpovídá vůbec. Z toho důvodu jsem došla k závěru, že ani pomocí charakteristických znaků jednotlivých typů nelze Česko zařadit pod žádný z typů. Hlavního cíle práce se proto dopředu stanoveným postupem dosáhnout nepodařilo.

Důvod, proč nebylo možné zařadit Česko pod jeden konkrétní typ státu, spočívá v tom, že Česko uplatňuje tzv. hybridní politiky (viz Popyk a kol. 2023, s. 15), které směřují jak na novou, tak i na starou diasporu.

Ukázalo se, že Ragazziho typologie skýtá zásadní nedostatky. Pro další práci s touto analýzou by bylo vhodné přehodnotit výběr použitých proměnných a především zdokumentovat statistický postup rozdělování jednotlivých států do klastrů. Alternativně by bylo možné použít Pedrozou a Garcíou (2017) navrhovaný index, který by však bylo vhodné rozšířit o nově konstruovanou typologii na základě aktuálně dostupných dat od mezinárodních organizací a jednotlivých států.

Prvním vedlejším cílem této práce bylo zjistit, zda se česká politika diaspor liší od té slovenské. Z vícenásobné korespondenční analýzy vyplynulo, že politiky těchto států se významně neliší. Oba státy přiznávají velké množství práv populaci žijící v zahraničí a nijak neomezují její mobilitu. Slovensko má ve své politice zakomponováno více politik směřujících na diasporu. Tohoto vedlejšího cíle se taktéž podařilo dosáhnout.

Druhým vedlejším cílem této práce bylo doplnit závěry vícenásobné korespondenční analýzy o výsledky rozhovorů s respondenty působícími ve státních institucích zabývajících se českou politikou diaspor. Díky těmto rozhovorům se podařilo zjistit, že v zahraničí se v současné době nachází dvě skupiny obyvatel se společným českým původem. Důvody jejich

emigrace a zkušenosti s emigrací se však liší. Stát si je vědom rozdílů mezi lidmi, kteří emigrovali před rokem 1989 a po roce 1989, a rovněž si je vědom, že tito lidé mají odlišné potřeby a vyžadují jinou formu pozornosti. I tohoto vedlejšího cíle se tak podařilo dosáhnout.

Dále jsem v této práci došla k několika dalším zajímavým poznatkům, které bych na závěr shrnula. Vztah státu a diaspory není v Česku doposud upraven žádným zákonem. Jednotlivé politiky jsou formulovány na základě koncepcí, programových prohlášení vlády a dalších dokumentů, které nejsou nijak právně vymahatelné. Do budoucna by se stát měl dle respondentů více zaměřit na uzákonění vztahů s diasporou a přijetí korespondenční volby, která doposud chybí. Nejdůležitějšími institucemi věnovanými diaspoře jsou v Česku Ministerstvo zahraničí ČR a Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy ČR. Tyto instituce mají na starost financování vzdělávání, kulturních aktivit a spolkové činnosti diaspory v zahraničí.

V případě české politiky diaspor se jedná o tzv. transnacionalismus zdola, kdy je pro budování politik diaspor zapotřebí role emigrantů v oblasti ekonomické, politické a kulturní. Na tuto aktivitu stát následně reaguje a přijímá zpětně potřebné politiky. Nejedná se tedy o tzv. transnacionalismus shora, kdy je stát proaktivní a snaží se o kultivaci diaspory a její identity sám od sebe.

Z vývojového hlediska politik diaspor dle Popyk a kol. (2023) si česká politika prošla po vstupu do Evropské unie zatím prvními dvěma stádii vývoje: přizpůsobením a podněcováním. Ze strany státu tak již byly učiněny první kroky pro navázání vztahů s diasporou. V současnosti dochází k budování partnerství, kdy začíná diaspora přispívat k rozvoji státu. Toto stádium však není posilováno příslušnými politikami ze strany státu. K přijetí diaspory doposud také nedošlo, což můžeme usuzovat z rozhovorů s respondenty (viz tabulka 12), kteří ve svých výpovědích často zmiňovali, že je zapotřebí pracovat na budování pozitivního vztahu české společnosti a diaspory.

Pro určování dalšího směřování české politiky diaspor by si stát měl určit skupiny v rámci diaspory, na které bude tuto politiku cílit. Předpokladem by mělo být získávání informací o chování a realitě této skupiny. Dále by bylo vhodné uvážit, jak může diaspora v českém kontextu přispět k rozvoji země. S narůstajícími remitencemi zasílanými zpět do Česka je určitě podstatné otevřít debatu, jak budou tyto finanční prostředky využity a jestli není vhodné přemýšlet o vytvoření finančních pobídek, které by je byly schopny zachytit a přesměrovat tam, kde je stát nejvíce potřebuje. Další prostor pro rozvoj může stát najít také

na poli reemigrační politiky. V Česku jsou dosud pouze repatriační programy a není zde cílená politika zaměřená na návrat vysoce kvalifikovaných členů diaspory ze zahraničí. Například zcela chybí návazný reintegrační plán těchto lidí do české společnosti.

Seznam použité literatury

- Aktuality.sk (2022): Slovensko si pripomína Deň Slovákov žijúcich v zahraničí, <https://www.aktuality.sk/clanok/osPnodj/slovensko-si-pripomina-den-slovakov-zijucich-v-zahranici/> (cit. 3. 4. 2023).
- Alonso, A., D., Mylonas, H. (2019): The microfoundations of diaspora politics: unpacking the state and disaggregating the diaspora. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45, 4, 473–491.
- Arrighi, J., Lafleur, J. (2020): Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for French Citizens Abroad. In: Lafleur, J., Vintila, D. (eds.): *Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies*. Springer, Cham, 193–206.
- Arowolo, O. (2000): Return Migration and the Problem of Reintegration. *International Migration* 38, 5, 59–82.
- Australian Bureau of Statistics (2021): Migration, Australia. Australian Bureau of Statistics, Canberra <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/migration-australia/latest-release> (cit. 28. 6. 2022).
- Australian Government (nedatováno): Travelling as a dual citizen, <https://immi.homeaffairs.gov.au/entering-and-leaving-australia/traveling-as-a-dual-citizen> (cit. 6. 7. 2022).
- Battistella, G. (2018): Return Migration: A Conceptual and Policy Framework, <https://cmsny.org/publications/2018smc-smc-return-migration/> (cit. 11. 12. 2020).
- Ben-Rafael, E. (2013): Diaspora, *Current Sociology Review* 61, 5–6, 842–861.
- Brouček, S. (2009): Předpoklady a souvislosti formování moderní krajanské diaspor. In: Brouček, S., Grulich, T. a kol.: *Krajané a Česká republika. Hledání možností k nové otevřené spolupráci*. Etnologický ústav AV ČR, Praha, 26–31.
- Brouček, S., Grulich, T. (2009): Domácí postoje k zahraničním Čechům v novodobých dějinách (1918–2008). Etnologický ústav AV ČR, Praha.
- Brouček, S. (2015): Zájem České republiky o Čechy žijící v zahraničí na pozadí situace ve Slovenské republice (od vystěhovalectví přes exulanství k moderní diaspoře). *Acta Universitatis Carolinae*, 4, 213–232.
- Brouček, S. a kol. (2017): Migrace z České republiky pro roce 1989 v základních tematických okruzích. Etnologický ústav AV ČR, Praha.
- Bundesministerium (nedatováno): Information für Auslandsösterreicherinnen und Auslandsösterreicher, <https://www.bmeia.gv.at/reise-services/leben-im-ausland/treffpunkt-auslandsoesterreicherinnen/> (cit. 26. 3. 2023).
- BusinessINFO.cz (2017): Česká centra a jejich služby, <https://www.businessinfo.cz/navody/ceska-centra/> (cit. 6. 7. 2022).
- Cassarino, J. P. (2004): Theorising return migration: the conceptual approach to return migrants revisited. *International journal on multicultural societies* 6, 2, 253–279.

Cambridge Dictionary (2023): Compatriot, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/compatriot> (cit. 26. 3. 2023).

Ciborová, K. (2014): Češi mizí v cizině. Lákáme je těžko, https://www.denik.cz/z_domova/cesi-mizi-v-cizine-lakame-je-tezko-20140608.html (cit. 11. 12. 2020).

Česká biskupská konference (2022): Češi v zahraničí, <https://www.cirkev.cz/cs/cesi-v-zahranici#> (cit. 6. 7. 2022).

Česká centra (nedatováno): Czech centers' strategy for the period 2020-2023, <https://www.czechcentres.cz/about-us> (cit. 9. 2. 2022).

Česká centra (nedatováno b): Síť Českých center, <https://www.czechcentres.cz/our-network> (cit. 6. 7. 2022).

Česká diaspora (2022): Priority Stálé komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí v roce 2019, <http://ceskadiaspora.cz/2-uncategorised/129-priority-stale-komise-senatu-pro-krajany-zijici-v-zahranici-v-roce-2019.html> (cit. 9. 2. 2022).

Česká diaspora (2022b): Úloha a místo zahraničních Čechů v bilaterálních vztazích a aktuální potřeby české diaspory, <http://www.ceskadiaspora.cz/konference/konference-2021.html> (cit. 6. 7. 2022).

Česká škola bez hranic (2020): Situace Čechů žijících v zahraničí. Průzkum 2020, <http://ceskadiaspora.cz/co-si-mysli-cesi-v-zahranici-slider-featured-articles.html> (cit. 22. 11. 2021).

Československý ústav zahraniční (2017): Historie, <http://www.csuz.cz/index-1.html> (cit. 26. 3. 2023).

Consterdine, E. (2020): Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for UK Citizens Abroad. In: Lafleur, J., Vintila, D. (eds.): Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies. Springer, Cham, 433–452.

ČSSZ (nedatováno): Přehled smluv. Přehled dvoustranných smluv o sociálním zabezpečení sjednaných Českou republikou, <https://www.cssz.cz/web/cz/prehled-smluv-uzavrenych-cr> (cit. 6. 7. 2022).

ČSSZ (nedatováno b): Mezinárodní smlouvy, <https://www.cssz.cz/mezinarodni-smlouvy> (cit. 15. 7. 2022).

ČSÚ (2022): REM_IN_PS Češi v zahraničí. Český statistický úřad, Praha https://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presmsocas?jmeno_tabulka=LR11&rokod=2010&rokd=2020&mylang=CZ&ceny=bc&vystup=obrazovka&priznak=LR&typ=2&jak=2&dejarchiv=0 (cit. 17. 2. 2022).

Cohen, R. (1996): Diaspora and the state: from victims to challengers. International Affairs 72, 3, 507-520.

Czexpats in science (nedatováno): Kdo jsou Czexpats in Science? <http://czexpats.org/onas/aktivity-a-vize/> (cit. 11. 7. 2022).

Da Vanzo, J. (1976): Differences between Return and Nonreturn Migration: An Econometric Analysis. *The International Migration Review* 10, 1, 13–27.

Daily News Hungary (2022): Secretary for Hungarians abroad: 2022 'crucial for Hungary's future' <https://dailynewshungary.com/secretary-for-hungarians-abroad-2022-crucial-for-hungarys-future/> (cit. 13. 7. 2022).

Dejmek, A., T. (2007): The Canadian Czech Diaspora: bilingual and multilingual language inheritance and affiliations. Thesis. Department of Integrated Studies in Education McGill University, Montreal.

Déllano, A, Gamlen, A. (2014): Comparing and theorizing state-diaspora relations. *Political Geography* 41, 43–53.

DESTATIS (2022): Bevölkerung mit Migrationshintergrund - Ergebnisse des Mikrozensus 2020 - Fachserie 1 Reihe 2.2 - 2020 (Endergebnisse). Statistisches Bundesamt, Wiesbaden <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Publikationen/Downloads-Migration/migrationshintergrund-endergebnisse-2010220207004.html?nn=208952> (cit. 28. 6. 2022).

Drbohlav, D., a kol. (2010): Migrace a (i)migranti v Česku. „Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme“. Sociologické nakladatelství, Praha.

Dualcitizenship (2015-2021): Dual Citizenship Romania, <https://www.dualcitizenship.com/countries/romania.html> (cit. 13. 7. 2022).

Dual Citizenship Report (nedatováno a): Croatia, <https://www.dualcitizenshipreport.org/dual-citizenship/croatia/> (cit. 13. 7. 2022).

Dual Citizenship Report (nedatováno b): New Zealand, <https://www.dualcitizenshipreport.org/dual-citizenship/new-zealand/> (cit. 6. 7. 2022).

Dual Citizenship Report (nedatováno c): Slovenia, <https://www.dualcitizenshipreport.org/dual-citizenship/slovenia/> (cit. 13. 7. 2022).

Duval, J. (2017): Multiple Correspondence Analysis, <https://www.politika.io/en/notice/multiple-correspondence-analysis> (cit. 20. 11. 2022).

DW (2012): Griechenland: Was denken die Landsleute im Ausland?, <https://www.dw.com/de/griechenland-was-denken-die-landsleute-im-ausland/av-16032557> (26. 3. 2023).

DZS (2022): Program podpory českého kulturního dědictví v zahraničí, <https://www.dzs.cz/program/program-podpory-ceskeho-kulturniho-dedictvi-v-zahranici> (cit. 5. 7. 2022).

DZS (2022b): Výjezdy a pobyty, <https://www.dzs.cz/program/akademicka-informacni-agentura/vyjezdy-pobyty> (cit. 6. 7. 2022).

Eisenbruk, V. (2009): Krajská komunita ve světě a její podpora ze strany Ministerstva zahraničních věcí ČR. In: Brouček, S, Grulich, T. a kol.: Krajané a Česká republika. Hledání možností k nové otevřené spolupráci. Etnologický ústav AV ČR, Praha, 9–14.

e-Građani (2022): Welcome to the web site of Central State office for Croats Abroad, <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/welcome-to-the-web-site-of-central-state-office-for-croats-abroad/777> (cit. 13. 7. 2022).

E-mailová korespondence s R9 (online), 29. 6. 2022.

E-mailová korespondence s Bohuslavem Švehlou (online), 26. 2. 2023.

E-mailová korespondence s Francescem Ragazzim (online), 9. 2. 2023.

E-mailová korespondence se Zoltánem Balgou (online), 26. 2. 2023.

FactomineR (2008): Multiple Factor Analysis, <http://factominer.free.fr/factomethods/multiple-factor-analysis.html> (cit. 20. 11. 2022).

Federal Ministry of the Interior and Community (2022): Dual citizenship – multiple nationality, https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/faqs/EN/topics/migration/staatsang/Doppelte_Staatsangehoerigkeit_Mehrstaatigkeit_en.html (6. 7. 2022).

Fedotov, E. (2017): Host governments, national minorities, and minorities' kin states: assessing the triadic nexus. *Palgrave Communications* 3, 23, 1–5.

Fendrychová, S. (2020): Žijí v Česku, přesto hlasují. Tisíce Slováků v zahraničí mohou rozhodnout volby, <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/slovenske-volby-2020-jak-se-voli-v-zahranici/r~e99f3842596b11ea9d74ac1f6b220ee8/> (cit. 3. 4. 2023).

Fisher, C. (2021): Transnationalism and diaspora as epistemology and practice. In: Carmel, E., Lenner, K., Regine, P.: *Handbook on the Governance and Politics of Migration*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 47–59.

Gamlen, A. (2008a): The emigration state and the modern geopolitical imagination. *Political Geography* 27, 840–856.

Gamlen, A. (2008b): *Why Engage Diaspora?* University of Oxford. Working Paper 63, 1–17.

Gamlen, A. (2014): Diaspora Institutions and Diaspora Governance. *International Migration Review* 48, S1, 180–217.

Gamlen, A. a kol. (2019): Explaining the rise of diaspora institutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45, 4, 492–516.

Gazsó, D. (2017): Diaspora Policies in Theory and Practice. *Hungarian Journal of Minority Studies* 1, 65–87.

Gov.pl (2019): Polish Diaspora and Poles Abroad Day, <https://www.gov.pl/web/diplomacy/polish-diaspora-and-poles-abroad-day> (cit. 26. 3. 2023).

GOV.UK (nedatováno): Dual citizenship, <https://www.gov.uk/dual-citizenship> (cit. 6. 7. 2022).

Greenacre, M., J., Blasius, J. (2006): *Multiple Correspondence Analysis and Related Methods*. Chapman & Hall/CRC, New York.

- Hagan, J. T., Wassik J. T. (2020): Return Migration Around the World: An integrated Agenda for Future Research. *Annual Review of Sociology* 46, 7, 1–20.
- Halilovich, H. (2012): Trans-local communities: Bosnians in diaspora. *International Migration* 50, 1, s. 162–178.
- Hanus, L. (2009): „Nové diaspory“ – diaspora jako transnacionální moment. *Antropowebzin* 2, 3, 13–18.
- Hrdlička, J. (2020): *Poezie v exilu: Čeští básníci za studené války a západní básnická tradice*. Karolinum, Praha.
- ined (2012): Dual nationality and national identity, https://www.ined.fr/en/everything_about_population/demographic-facts-sheets/focus-on/double-nationalite-national-identity/ (cit. 6. 7. 2022).
- Ilahi, N. a kol. (2016): Emigration Slows Eastern Europe’s Catch Up With the West, <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2016/07/20/emigration-slows-eastern-europes-catch-up-with-the-west> (cit. 26. 3. 2023).
- Insee (2021): Étrangers et immigrants. Institut national de la statistique et des études économiques, Paříž <https://www.insee.fr/fr/statistiques/5363834?sommaire=5363676> (cit. 28. 6. 2022).
- Interview s Respondent01, Zástupce Ministerstva zahraničních věcí, online interview, 14. 1. 2022.
- Interview s Respondent02, Zástupce Stálé komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí, online interview, 4. 4. 2022.
- Interview s Respondent03, Zástupce Podvýboru pro styky s krajany, Praha, 19. 4. 2022.
- Interview s Respondent04, Zástupce Ministerstva vnitra, Praha, 3. 5. 2022.
- Interview s Respondent05, Zástupce Ministerstva práce a sociálních věcí, Praha, 9. 5. 2022.
- Interview s Respondent06, Zástupce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Praha, 23. 5. 2022.
- Interview s Respondent07, Zástupce Ministerstva kultury, Praha, 25. 5. 2022.
- Interview s Respondent08, Zástupce Domu zahraniční spolupráce, Praha, 25. 5. 2022.
- IOM (2020): World Migration Report 2020. International Organization for Migration, Grand-Saconnex <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/> (cit. 27. 6. 2022).
- Ionescu, D. (2006): Engaging diasporas as development partners for home and destination countries: challenges for policymakers, IOM, Geneva.
- Jakubowicz, L. (2012): Transnationalism – Migration – Integration. Migration and nation state in the modern world order through the prism of the concept of transnationalism. *Journal for Police Science and Practice* 2, 4–18.

Janská, E. a kol. (2022): Výzkum možností koordinace krajaňské politiky. Souhrnná výzkumná zpráva projektu TAČR č. TITBMZV919 s názvem „Nové přístupy ke koordinaci krajaňské problematiky“, www.cestikrajane.cz/vysledky-vyzkumu (cit. 26. 3. 2023).

Janská, E., Janurová, K. (2020): Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for Czech Citizens Abroad. In: Lafleur, J., Vintila, D. (eds.): Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies. Springer, Cham, 123–142.

Jirka, L. (2020): Návratová migrace, reemigrace nebo etnická návratová migrace? Potomci krajaňů ze západní Ukrajiny a z jižní Moldávie a jejich důvody migrace do České republiky. Český lid 107, 211–229.

Klekowski von Koppenfels, A. (2020): Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for German Citizens Abroad. In: Lafleur, J., Vintila, D. (eds.): Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies. Springer, Cham, 207–226.

King, R. (1986): Return Migration and Regional Economic Problems. Routledge, Oxon.

Knott, E. (2015): What Does it Mean to Be a Kin Majority? Analyzing Romanian Identity in Moldova and Russian Identity in Crimea from Below. Social Science Quarterly 96, 3, 830–859.

Kostecká, Y. a kol. (2007): Zahraniční migrace vědců a výzkumníků a nástroje k jejímu ovlivnění. Sociologický ústav AV ČR, Praha.

Kottrová, K. (2022): STÁLA KONFERENCIA Slovenská republika a Slováci žijúci v zahraničí 2022 sa bude venovať koncepcii štátnej politiky SR voči krajaňom, <https://www.uszz.sk/stala-konferencia-slovenska-republika-a-slovaci-zijuci-v-zahranici-2022-sa-bude-venovat-koncepcii-statnej-politiky-sr-voci-krajanom/> (cit. 3. 4. 2023).

Kovács, E. (2017): Post-socialist Diaspora Policies. Is there a Central-European Diaspora Policy Path? Hungarian Journal of Minority Studies 1, 89–109.

Kučera, J. (2018): V zahraničí volí stále více Čechů, <https://www.statistikaamy.cz/2018/09/18/v-zahranici-voli-stale-vice-cechu/> (cit. 9. 2. 2022).

Lafleur, J., Vintila, D. (eds.) (2022): Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies. Springer, Cham.

Laruelle, M. (2015): Russia as a “Divided Nation,” from Compatriots to Crimea. A Contribution to the Discussion on Nationalism and Foreign Policy. Problems of Post-Communism 62, 88–97.

Levitt, P., de la Dehesa, R. (2003): Transnational migration and the redefinition of the state: Variations and explanations. Ethnic and Racial Studies 26, 4, 587–611.

Lingea (nedatováno): Expatriate, <https://slovniky.lingea.cz/anglicko-cesky/expatriate> (cit. 26. 3. 2023).

Lynn-Ee Ho E. a kol. (2015): Special issue introduction: New research directions and critical perspectives on diaspora strategies. Geoforum 59, 153–158.

MeinBezirk.at (2022): "Anliegen der Landsleute sind uns wichtig", https://www.meinbezirk.at/krems/c-politik/anliegen-der-landsleute-sind-uns-wichtig_a5351395 (cit. 26. 3. 2023).

Migration data portal (2021): Total number of international migrants at mid-year 2020. International organization for migration, Berlín https://www.migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2020 (cit. 5. 4. 2021).

MŠMT (2013-2022): Příspěvek poskytovatelům vzdělávání v zahraničí s uzavřenou smlouvou s MŠMT v roce 2022 (v souladu s § 162A školského zákona), <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/prispevek-poskytovatelum-vzdelavani-v-zahranici-2022> (cit. 6. 7. 2022).

Ministry of Business, Innovation & Employment (2022): Migration Data Explorer. Ministry of Business, Innovation & Employment, Wellington https://mbienz.shinyapps.io/migration_data_explorer/ (cit. 28. 4. 2022).

Moldová, K. (2017): Česká škola T. G. Masaryka v Chicagu – přehled a rozvoj výukových programů v letech 2012-2017. Studie z aplikované lingvistiky 2, 104–112.

MVCR (2021): Krajané, <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/krajane.aspx> (cit. 9. 2. 2022).

MVCR (2021b): Nová pravidla pro návrat krajanů do vlasti, <https://www.mvcr.cz/mvcren/docDetail.aspx?docid=21877462&doctype=ART> (cit. 9. 2. 2022).

MVCR (2021c): Slovníček pojmů, <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx> (cit. 16. 2. 2022).

MVCR (2021d): Jak hlasovat v zahraničí, <https://www.mvcr.cz/volby/clanek/jak-hlasovat-v-zahranici.aspx> (cit. 6. 7. 2022).

MVCR (2022): Trvalý pobyt, <https://www.mvcr.cz/clanek/obcane-tretich-zemi-trvaly-pobyt.aspx> (cit. 9. 2. 2022).

MVCR (2022b): Informace k novému zákonu o státním občanství ČR, <https://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx> (cit. 6. 7. 2022).

MZV (2012): Z čeho vychází naše práce? https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/koncepce_vztahu_mzv_k_cekum_v_zahranici.html (cit. 9. 2. 2022).

MZV (2015): Concept of the Czech Republic's Foreign Policy, https://www.mzv.cz/jnp/en/foreign_relations/policy_planning/concept_of_the_czech_republic_s_foreign.html (cit. 9. 2. 2022).

MZV (2021): Česká diplomacie 2020, https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/publikace_ceska_diplomacie_2020.html (cit. 9. 2. 2022).

MZV (2021b): Češi v zahraničí budou mít svůj významný den, schválila vláda. Připomínat se bude v den odchodu J. A. Komenského z vlasti, https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x2021_02_15_cesi_v_zahranici_budou_mit_svuj_vyznamny.html (cit. 6. 7. 2022).

MZV (2021c): Informace o vydávání a účelu Potvrzení o příslušnosti k české krajské komunitě v zahraničí – Informace o aktualizaci Potvrzení o příslušnosti k české krajské komunitě v zahraničí, https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/potvrzeni_o_prislusnosti_k_ceske/informace_o_potvrzeni_o_prislusnosti_k.html (cit. 6. 7. 2022).

MZV (2022): Program podpory českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2021 až 2025, https://www.mzv.cz/pretoria/cz/kultura_a_skolstvi/krajane/program_podpory_ceskeho_kultur_niho_1.html (cit. 26. 3. 2023).

MZV (nedatováno a): Krajané, https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/ (cit. 9. 2. 2022).

MZV (nedatováno b): Počet českých krajanů v zahraničí, https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/poskytnute_informace/pocet_ceskych_krajanu_v_zahranici.html (cit. 13. 11. 2021).

MZV (nedatováno c): Historie krajanů v jednotlivých zemích, [https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_sвете/historie_krajanu/index\\$2548.html?action=setMonth&year=2020&month=5](https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_sвете/historie_krajanu/index$2548.html?action=setMonth&year=2020&month=5) (cit. 28. 6. 2022).

MZV (nedatováno d): Zastoupení ČR v zahraničí, https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/adresar_diplomatickych_misi/ceske_urady_v_zahranici/index.html?zn=M-O (cit. 6. 7. 2022).

MZV.sk (nedatováno): O nás, <https://www.mzv.sk/sk/web/sipraha/about-us> (cit. 3. 4. 2023).

Njikang, K. (2020): Diaspora, Home-State Governance and Transnational Political Mobilisation: A Comparative Case Analysis of Ethiopia and Kenya's State Policy Towards their Diaspora. *Migration Letters*, 17, 1, 71-80.

Nešpor, Z. R. (2002): Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty. Prolegomena k sociologickému studiu českých emigračních procesů 20. století ve zvláštním zřetelem k západní reemigraci 90. let. Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha.

Nowak, W., Nowosielski, M. (2018): 'The State, Diaspora Policy and Immigrant Organizations – Lessons from the Polish Case'. *Yearbook of the Institute of East-Central Europe* 16, 5, 159–176.

OECD.Stat (2022): International Migration Database. Organization for Economic Cooperation and Development, Paříž <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG> (cit. 28. 6. 2022).

Office for National Statistics (2021): Population of the UK by country of birth and nationality. Office for National Statistics, Londýn <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/datasets/populationoftheunitedkingdombycountryofbirthandnationality> (cit. 28. 6. 2022)

Opara, O. (2018): Bohemia's Antipodes: Post-Communist Czech Migration to New Zealand. *Central and Eastern European Migration Review* 7, 2, 5–34.

Østergaard-Nielsen, E. (2016): Sending Country Policies. In: Garcés-Mascareñas, B., Penninx, R. (eds.): *Integration Processes and Policies in Europe*. Springer, Cham, 147–165.

- Pařízková, A. (2011): Czech Migrants in the European Migration Space. *Migracijske i etničke teme* 27, 2, 177–197.
- Pedroza, L., Palop-García (2017): Diaspora policies in comparison: An application of the Emigrant Policies Index (EMIX) for the Latin American and Caribbean region. *Political Geography* 60, 165–178.
- Pieper, M. (2020): Russkiy Mir: The Geopolitics of Russian Compatriots Abroad. *Geopolitics* 25, 3, 756–779.
- Popyk, A. (2022): Key Trends and Practices in Diaspora Education Policy-Making. Comparative Analysis of Three Countries: Poland, Lithuania and Hungary. *CMR Working Papers* 128, 186, 1–43.
- Popyk A. a kol. (2023): The evolution of post-accession diasporas and diaspora policies after 2004: a comparative analysis of Poland and Lithuania. *Journal of Baltic Studies*, 1–22.
- Portes, A., Zhou, M. (1993): The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 530, 1, 74–96.
- Prívarová, V. (nedatováno): Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, http://www.zahranicni.cesi.com/docs/prispevek_furdik.pdf (cit. 3. 4. 2023).
- PSP (2017-2021): Sněmovní tisk 1168, Novela z. o státních svátcích, <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=1168&fbclid=IwAR1xjMwHWMGE-PdVJdGOnXsrS6uJoAPWGbOcdUQi0LJEzo3kljskM7ipT-I> (cit. 6. 7. 2022).
- Radio Prague International (2020): Na podporu krajanů v cizině by mělo jít 113,3 milionů, <https://cesky.radio.cz/na-podporu-krajanu-v-cizine-melo-pristi-rok-jit-1133-milionu-8702277> (cit. 27. 6. 2022).
- Ragazzi, F. (2013): A comparative analysis of diaspora policies, <https://doi.org/10.7910/DVN/BAKQZJ>, Harvard Dataverse, V1, UNF:5:q/XX8BD7gT117Mw+A2taiw== [fileUNF].
- Ragazzi, F. (2014): A comparative analysis of diaspora policies. *Political Geography* 41, 74–89.
- Seidlová D. (2014): O emigraci, repatriaci a vlastenectví. In: Brouček, S., Grulich, T. (eds.). *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika (Náhled na problematiku v kontextu vývoje světových migrací: vznik moderních diaspor a transnacionálních společenství)*, Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha, 149–151.
- Schiller, N., G. a kol. (1992a): Towards a Definition of Transnationalism. Introductory Remarks and Research Questions. In: Schiller, N., G., Glick, N.: *Towards a Transnational Perspective on Migration*, New York Academy of Sciences, New York, 9–14.
- Schiller, N., G. a kol. (1992b): Transnationalism: a new analytic framework for understanding migration. *Annals New York Academy of Sciences* 645, 1–24.
- Schengenvisa news (2022): Slovaks Living Abroad Soon to Be Able to Hold Dual Citizenship, <https://www.schengenvisainfo.com/news/slovaks-living-abroad-soon-to-be-able-to-hold-dual-citizenship/> (cit. 3. 4. 2023).

Slov-lex (2019): LP/2019/229 Podporná schéma na návrat odborníkov zo zahraničia – nové pokračovanie schémy na obdobie rokov 2019 – 2023 s dobehom do roku 2026, <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2019/229> (cit. 3. 4. 2023).

Solimano, A. (2023): Remittances by emigrants: issues and evidence. CEPAL – SERIE Macroeconomía del desarrollo 26, 1–40.

Szaló, C. (2007): Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.

Szczepanikova, A. (2013): Czech Republic and Slovakia, migration 19th century to present. In: Ness, I., Bellwood, P. (eds.): The Encyclopedia of Global Human Migration, Wiley-Blackwell, Malden, 1–4.

Tigua a kol. (2017): Diaspora policies and co-development: A Comparison between India, China and Mexico. Migration Letters 14, 2, 189–203.

The Heritage Foundation (2022): 2022 Index of Economic Freedom. The Heritage Foundation, Washington <https://www.heritage.org/index/explore> (cit. 6. 7. 2022).

The World Bank (2017): Migration and Remittances Data, The World Bank, Washington <https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data> (cit. 28. 6. 2022).

The World Bank (2022a): Personal remittances, received (% of GDP) – Czech Republic, The World Bank, Washington <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?locations=CZ> (cit. 6. 7. 2022).

The World Bank (2022b): Personal remittances, received (current US\$) – Czech Republic, The World Bank, Washington <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT?locations=CZ> (cit. 6. 7. 2022).

The World Bank (2022c): GDP per capita (current US\$) – Czech Republic, The World Bank, Washington <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=CZ> (cit. 6. 7. 2022).

The World Bank (2023a): Personal remittances, received (% of GDP) – Slovak Republic, The World Bank, Washington <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?locations=SK> (cit. 16. 4. 2023).

The World Bank (2023b): Personal remittances, received (current US\$) – Slovak Republic, The World Bank, Washington <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT?locations=SK> (cit. 16. 4. 2023).

The World Bank (2023c): GDP per capita (current US\$) – Slovak Republic, The World Bank, Washington <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=SK> (cit. 16. 4. 2023).

Travel.State.Gov (nedatováno): Dual Nationality, <https://travel.state.gov/content/travel/en/legal/travel-legal-considerations/Advice-about-Possible-Loss-of-US-Nationality-Dual-Nationality/Dual-Nationality.html> (cit. 6. 7. 2022).

- Tan, Y. a kol. (2018): Transnationalism, diaspora, and development: A purposive review of the literature. *Geography Compass* 12, 12, 1–20.
- Tataru, G., F. (2019): Migration – an Overview on Terminology, Causes and Effects. *Logos Universality Mentality Education Novelty: Law* 7, 2, 10–29.
- Tomalová, E. (2007): Kulturní rozměr české zahraniční politiky. In: Michal Kořan a kol.: Česká zahraniční politika v roce 2007. Ústav zahraniční politiky, Praha, 381–394.
- Uberoi, E, Johnston, N. (2022): Overseas voters, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn05923/> (cit. 13. 7. 2022).
- Uherek, Zdeněk (2013): Krajané a současné migrační procesy. *Národopisná revue* 4, 235–240.
- UN DESA (2019): UN Migrant Stock By Origin and Destination 2019. United Nations Department of Economic and Social Affairs, New York <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp> (cit. 5. 2. 2022).
- United States Census Bureau (2019): Place of Birth for the Foreign-born Population in the United States. United States Census Bureau, Suitland <https://data.census.gov/cedsci/table?q=PLACE OF BIRTH FOR THE FOREIGN-BORN POPULATION IN THE UNITED STATES&tid=ACSDT1Y2019.B05006> (cit. 28. 6. 2022).
- Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí (2021): Právne postavenie Slovákov žijúcich v zahraničí, <https://www.uszz.sk/pravne-postavenie-slovakov-zijucich-v-zahranici/> (cit. 3. 4. 2023).
- Úrad vlády Slovenskej republiky (2022): Koncepcia štátnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí na obdobie rokov 2022 – 2026, <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27196/1> (cit. 3. 4. 2023).
- Urpekova, A. (2022): Building the Bonds: A Comparison of Diaspora Engagement Policies in Kazakhstan and Uzbekistan. *Turkish Journal of Diaspora Studies* 2, 1, 41–54.
- Usnesení vlády ČR č. 926 ze dne 14. září 2020 o pokračování Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí v letech 2021 až 2025.
- Vaculík, J. (1991): Komenský a české minoritní školy v zahraničí. *Pedagogická orientace* 1, 2, 26–28.
- Vavrečková, J. (2006): Sledování migračního pohybu českých občanů do států EU-15 s důrazem na země s otevřeným trhem práce pro české občany. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha.
- Vavrečková, J. a kol. (2007): Počty a struktury českých migrantů v zahraničí a ekonomická motivace k zahraniční pracovní migraci (se specifickým zaměřením na migranty ve Velké Británii). Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., Praha.
- Vertovec, S. (2009): *Transnationalism*, Routledge, London.
- Vláda České republiky (2018): Programové prohlášení vlády, <https://www.vlada.cz/cz/programove-prohlaseni-vlady-193547/> (cit. 24. 7. 2022).

Vláda České republiky (2022): Programové prohlášení vlády, <https://www.vlada.cz/cz/programove-prohlaseni-vlady-193547/> (cit. 9. 2. 2022).

Waterbury, M. (2018): Caught between nationalism and transnationalism: How Central and East European states respond to East-West emigration. *International Political Science Review* 39, 3, 338–352.

Weinar, A. (2014): Emigration policies in contemporary Europe. *Research Reprot CARIM-East RR*, 02, 1–19.

Weinar, A. (2017): From emigrants to free movers: whither European emigration and diaspora policy?. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43, 13, 2228–2246.

Zábojníková, K. (2018): Hospodářský růst navýšil objem remitencí, <https://www.statistika.cz/2018/12/04/hospodarsky-rust-navysil-objem-remitenci/> (cit. 8. 2. 2022).

Zemplényi, L. (2022): June 4 – The Day of National Unity, https://www.hungarianconservative.com/articles/culture_society/june-4-the-day-of-national-unity/ (cit. 26. 3. 2023).

Ziegler, C., E. (2006): The Russian Diaspora in Central Asia: Russian Compatriots and Moscow's Foreign Policy. *Demokratizatsiya* 14, 1, 103–126.

Zhou, M., Hong, L. (2016): Homeland engagement and host-society integration: A comparative study of new Chinese immigrants in the United States and Singapore. *International Journal of Comparative Sociology* 57, 1-2, 30–52.

Přílohy

Tabulka 11 – Proměnné vstupující do modelu politiky diaspor na příkladu Česka a Slovenska

Proměnné	Hodnoty za Česko	Poznámky k hodnotám za Česko	Hodnoty za Slovensko	Poznámky k hodnotám za Slovensko
Pořádání konferencí	Ano	Organizuje Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí ve spolupráci z MZV. Poslední konference se uskutečnila 7. a 8. října 2021.	Ano	Úřad pro Slováky žijící v zahraničí pořádá každoroční stálou konferenci pod názvem „Slovenská republika a Slováci žijící v zahraničí“.
Významný den věnovaný diaspoře	Ne	Návrh na vyhlášení významného dne věnovaného Čechům v zahraničí schválen Vládou 15. února 2021, v rámci volebního období už však nebyl schválen Parlamentem.	Ano	Den Slováků žijících v zahraničí byl vyhlášený v roce 1993 a připomíná se každoročně 5. července.
Vytvoření správní jednotky	Řed.	MZV ČR – Oddělení zvláštního zmocněnce pro krajanské záležitosti.	Agentura	Úřad pro Slováky žijící v zahraničí. Má nadresortní charakter.
Náboženské organizace nebo personál v zahraničí	Ne	Zajišťuje Česká biskupská konference. Ne však ve všech státech, v některých státech zajišťuje tyto činnosti slovenská katolická mise či zde zastoupení zcela chybí. Tato činnost není financována státem.	Ne	Slovenské farnosti v zahraničí jsou provozovány, avšak potýkají s nedostatkem slovenských kněží v důsledku čehož dochází k ústupu slovenského jazyka při bohoslužbách. Významné jsou slovenské farnosti a církevní sbory v Srbsku, Rumunsku a Maďarsku. Tato aktivita není financována státem.
Kulturní centra v zahraničí	Plně fin.	„Česká centra jsou příspěvkovou organizací Ministerstva zahraničních věcí zřízenou pro propagaci České republiky v zahraničí. (...) (J)sou financována Ministerstvem zahraničí České republiky (BusinessINFO.cz 2017).“	Plně fin.	Slovenské instituty, jejichž zřizovatelem je ministerstvo zahraniční, se nachází v současnosti v Praze, Berlíně, Budapešti, Jeruzalémě, Moskvě, Paříži, Římě, Varšavě a Vídni.
Školy v zahraničí	Přidruž. školy	Existují poskytovatelé vzdělávání v zahraničí, kteří mají uzavřenou smlouvu o zajištění vzdělávání občanů ČR na období povinné školní docházky.	Přidruž. školy	Dostupnost slovenských škol se výrazně liší v jednotlivých státech. V některých státech jsou činné vzdělávací instituce od mateřských školek až po vysoké školy např. v Maďarsku.
Vědecké sítě	Nejsou orientovány na návrat	Studenti i akademičtí pracovníci mohou vyjet na stipendijní pobyty v zahraničí, které jsou časově omezeny. Nejsou však podmiňovány	Nejsou orientovány na návrat	Slovensko realizovalo v roce 2018–2020 Podpůrné schéma pro návrat odborníků ze zahraničí. V jeho důsledku se vrátilo do země 26 slovenských odborníků. Návrh na

		následným návratem do ČR.		pokračování této aktivity neprošel v roce 2019 mezirezortním připomínkovým řízením a v současné době není realizováno ani žádné obdobné schéma.
Finanční pobídky pro obyvatele žijící v zahraničí	Ne	Nebyla žádná nalezena.	Ne	Nebyla žádná nalezena.
Sociální zabezpečení pro členy diaspory	Ne	Konkrétní podmínky záleží na typu dávky sociálního zabezpečení. Obecně však členové diaspory, kteří již nemají formální vztah s ČR, nejsou účastni tuzemských systémů sociálního zabezpečení.	Ano	Slováci žijící v zahraničí mohou být příjemci pomoci v hmotné nouzi a sociálních služeb. To platí, i když nejsou občany Slovenska, ani na Slovensku nemají trvalý pobyt, protože postačí, že jsou držiteli osvědčení Slováků žijících v zahraničí. Jejich postavení je z hlediska minimálního standardu sociálního zabezpečení vyšší než u Čechů v zahraničí.
Sociální zabezpečení pro reemigranty	Ne	V ČR musí každý reemigrant splnit stejné podmínky pro vznik nároku na dávku sociálního zabezpečení jako každý jiný občan. Uznávání a započítávání délky sociálního pojištění hrazeného v zahraničí upravují bilaterální mezinárodní smlouvy.	Ne	Obdobně jako v ČR se navrátilci na Slovensko stávají povinnými účastníky systému sociálního pojištění.
Přístup k občanství skrz etnickou nebo náboženskou příslušnost	Ne	Podle § 13 odst. 1 zákona o státním občanství ČR lze udělit občanství pouze osobám integrovaným do tuzemské společnosti. Nejsou přitom nijak zvýhodněny osoby s určitou etnickou nebo náboženskou příslušností.	Ne	Podle zákona č. 40/1993 Z. z., o zákone o štátnom občianstve Slovenskej republiky se odpouští od podmínky osmiletého pobytu pouze u cizincům, jejichž předek byl narozen na území Slovenska. V tomto případě je použito kritérium územní a občanství předka nikoliv etnická nebo náboženská příslušnost. Osobám, které jsou držitelem osvědčení Slováků žijících v zahraničí, postačí místo osmiletého pobytu jen tříletý.
Ztráta občanství skrz pobyt v zahraničí	Ne	Ústava ČR v čl. 12 výslovně zakazuje zbavit kohokoliv státního občanství proti jeho vůli. V souladu s tím § 40 odst. 1 zákona o státním občanství ČR umožňuje každému občanu se svého státního občanství vzdát, jestliže se trvale zdržuje v cizině, nemá v ČR trvalý pobyt a je žadatelem o cizí	Ne	Slovenský zákon o občanství nepřipouští takovou možnost. Státně občanský vztah trvá i při dlouhodobém pobytu v zahraničí.

		státní občanství nebo jeho držitelem.		
Ztráta občanství při přijetí jiného občanství (přijetí dvojího občanství)	Ne	Od roku 2014 je zavedena možnost disponovat dvojím státním občanstvím. „Nová právní úprava plně opouští princip jediného státního občanství, a naopak se zcela přiklání k možnosti existence dvojího (či vícero) státního občanství (MVCR 2022).“	Ne	Od roku 2022 je možné disponovat dvojím občanstvím. Je zde ale podmínka alespoň pětiletého pobytu v zahraničí. Osoby, které nežily alespoň pět let v zahraničí na dvojí občanství nedosáhnou.
Volba v zahraničí	Volba ze zahraničí	„Ve volbách do Poslanecké sněmovny a volbě prezidenta republiky je možné hlasovat na zastupitelských úřadech (MVCR 2021d).“	Volba ze zahraničí	Pouze při volbách do Slovenské národní rady (parlamentu) je možné volit ze zahraničí korespondenčně. Při jiných volbách včetně prezidentských je vyžadována fyzická přítomnost voliče ve volební místnosti na území Slovenska.
Identifikační doklad původu pro osoby bez státní příslušnosti ke státu	Ano	Je vydáváno potvrzení o příslušnosti k české krajské komunitě v zahraničí, které vydává Oddělení pro krajské záležitosti Ministerstva zahraničních věcí.	Ano	Osvědčení vydává Úřad pro Slováky žijící v zahraničí. Držitelem může být jen osoba hlásící se ke slovenské národnosti. Držitelé mají za stejných podmínek jako občané Slovenska zejména: právo být příjemci sociálních služeb a právo na výchovu, vzdělávání a stravování v školách.
Státem podporovaný lobbying	Ano	„Češi v zahraničí mají svou jedinečnou roli i v současnosti při podpoře českých zájmů v kulturní a politické oblasti. Komunity v západních zemích, a především ve Spojených státech amerických jsou (a mohly by být více) využívány při prosazování českých politických priorit. Úspěšná, fungující a bohužel těžko opakovatelná aplikace politické zájmové skupiny (caucus) v americkém Kongresu ukazuje, že potenciál politického využití krajanů existuje (MZV 2012).“	Ne	Taková aktivita Slovenska nebyla nalezena
Policejní dohled nad občany v zahraničí	Ne	Nebyla nalezena žádná takováto aktivita.	Ne	Nebyla nalezena žádná takováto aktivita.
Restrikce pro občany, kteří chtějí opustit zemi	Ne	Právo občanů opustit zemi je podle § 14 odst. 2 a 3 Listiny základních práv a svobod omezené zákonem. Příkladem takové restrikce je	Ne	Z čl. 23 odst. 2 a 4 ústavního zákona č. 460/1992 Sb. Slovenské ústavy vyplývá, že slovenští občané mají zaručeno právo opustit území Slovenska. Toto právo lze omezit

		zákaz vycestování podle § 88h a § 77a trestního řádu, který může být uložen jako předběžné opatření v průběhu trestního stíhání nebo jako omezení doplňující trest odnětí svobody. Další restrikce umožňuje krizový zákon v případě vyhlášení nouzového stavu. Všechny uvedené restrikce mají výjimečnou povahu.		jen z důvodu ochrany bezpečnosti státu, veřejného pořádku nebo práv jiných. Z dikce ústavy vyplývá výjimečný charakter tohoto omezení, a proto platí, že se tyto restrikce běžně neuplatní.
HDP x capita	Vysoké HDP per capita	HDP per capita Česka v roce 2020 22 932 USD	Vysoké HDP per capita	HDP per capita Slovenska v roce 2021 21 391 USD
Absolutní hodnota remitencí	<4,5 mil. dolarů	Za rok 2020 přibližně 4 mil. USD	<4,5 mil. dolarů	Za rok 2020 přes 2 mil. USD
Relativní hodnota remitencí	<2 % střední	Za rok 2020 1,7 %	<5 % důležitá	Za rok 2021 2,1 %.
Absolutní počet obyvatel žijících v zahraničí	800-2500 tis. malá populace	911 469	<800 tis. velmi malá	357 799
Procento obyvatel žijících v zahraničí ve vztahu k celkové populaci	1-4 % malé procento	1,5 %	6-10 % velké procento	6,6 %
Ius soli	Ne	Tato zásada se uplatňuje pouze výjimečně v případech dětí, jejichž rodiče jsou oba bez státní příslušnosti nebo v případech dětí do třech let věku nalezených na území ČR podle § 5 a § 10 zákona o státním občanství ČR.	Ne	Stejně jako v případě ČR se tato zásada uplatňuje pouze ve výjimečných případech, když rodiče dítěte jsou bez státní příslušnosti, když jsou rodiče dítěte neznámí a nedokáže se příslušnost dítěte k jinému státu, či když se dítě narodí a nemá nárok na občanství státu, jehož jsou rodiče příslušníky. Uplatňuje se na základě § 5 zákona NR SR č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky.
Ius sanguinis	Ano	Zásada ius sanguinis je charakteristická pro způsob nabývání státního občanství narozením podle § 4 zákona o státním občanství ČR. Postačí, že je občanem ČR alespoň jeden z rodičů.	Ano	Na Slovensku dostane dítě státní občanství v případě, že je alespoň jeden z rodičů občanem SR dle § 5 zákona NR SR č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky.
Fiskální tlak	Malý	79,1 (V metodice Index of	Malý	62,4

		economic freedom se změnil název z Fiscal freedom na Tax burden)		
Finanční deregulace	Vysoce dereg.	80	Vysoce dereg.	70
Deregulace pracovního trhu	Velmi liberální pracovní trh	77,1	Liberální pracovní trh	64,7
Otevřenost zahraničnímu obchodu	Otevřený	84	Otevřený	78,6

Zdroj: Tabulka byla vytvořena autorkou dle Ragazziho (2014) a byla doplněna o data za Českou republiku a Slovensko. Zdroj dat: The Heritage Foundation 2022; UN DESA 2019; The World Bank 2022a; The World Bank 2022b; The World Bank 2022c; MZV 2012; Česká biskupská konference 2022; MŠMT 2013-2022; MVCR 2021d; MVCR 2022b; MZV 2021b; PSP 2017-2021; Česká diaspora 2022b; MZV nedatováno a; BusinessINFO.cz 2017; DZS 2022b; Respondent 01; Respondent05; MZV 2021c; Zákon o státním občanství ČR; Ústava ČR; Listina základních práv a svobod; Trestní řád; ČSSZ nedatováno b; Ústava Slovenskej republiky; Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí 2021; Kottrová 2022; Fendrychová 2020; Zákon o štatnom občianstve Slovenskej republiky; Schengenvisa news 2022; Úrad vlády Slovenskej republiky 2022; Aktuality.sk 2022; MZV.sk nedatováno; Prívarová nedatováno, Slov-lex 2019; The World Bank 2023a; The World Bank 2023b; The World Bank 2023c

Tabulka 12 – Výsledky rozhovorů s respondenty, kteří se zabývají politikou diaspor

	Hlavní cíle politiky diaspor dle aktéra	Cílové skupiny	Vnější vlivy na formování politiky	Důležití aktéři
Ministerstvo zahraničních věcí (R01)	Korespondenční volba; Udržení kontaktu krajanů s vlastí; Uspokojování potřeb lidí žijících v zahraničí; Zákonné ustanovení vztahu krajanů s vlastí	Češi žijící v zahraničí a jejich potomci	Lidský faktor; Spolupráce mezi jednotlivými institucemi; Politický vliv	Konzulové; Jedinci se zájmem o krajany; Oddělení pro krajanské záležitosti; Zvláštní zmocněnec Ministerstva zahraničních věcí
Senátní komise pro Čechy žijící v zahraničí (R02)	Korespondenční volba; zlepšení vztahů krajanů a veřejnosti; zajištění vzdělávání pro Čechy žijící v zahraničí; Seznamování české veřejnosti s krajany	Mladá generace Čechů žijící v zahraničí	Politické strany a jejich zájmy	Meziresortní komise; Ministerstvo zahraničních věcí; Ministerstvo školství; Zastupitelské úřady
Podvýbor pro styky s krajany (PSP) (R03)	Korespondenční volba; Propagace krajanů; Zachování stávající podpory pro spolky; Podpora návratů; Vybudování komplexního systému; Dořešení restitucí; Projevení zájmu; Více se zaměřit na mladou generaci	Krajanské spolky; Spíše se chtějí zaměřit na mladší generaci	Politické zájmy; osobní zájmy jednotlivých lidí	Oddělení pro krajanské záležitosti; Pražské arcibiskupství; Lidé pracující přímo s krajanskými komunitami
Ministerstvo vnitra (R04)	Zapojení krajanů do dění v Česku; Vybudování pevnějších vztahů; Motivace k návratu	Potomci Čechů žijící v zahraničí	Silná témata (korespondenční volba); Sílicí toky remitencí	Vláda; Meziresortní komise; Parlament
Ministerstvo práce a sociálních věcí (R05)	-	Lidé, kteří mají vztah k Česku, ze kterého plynou nároky	-	-
Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (R06)	Podpoření krajanských komunit – finančně, metodicky, materiálně; Zajištění financování; zohlednění nových potřeb; Nové programy např. dětské tábory	Krajanské komunity realizující výuku českého jazyka	Potřeby spolků; informace z terénu, finanční prostředky	Ministerstvo zahraničních věcí; Spolky
Ministerstvo kultury (R07)	Spolupráce s krajany	Necílí na krajanské komunity	-	Ministerstvo zahraničních věcí; Zvláštní zmocněnec pro krajanské záležitosti a další ministerstva
Dům zahraniční spolupráce (R08)	Získat více kandidátů na učitele do zemí, kde je složité místa naplnit; Udržení finanční podpory; Nové aktivity	Krajanské komunity	Finanční prostředky, spolupráce mezi institucemi	Ministerstvo školství; Ministerstvo zahraničních věcí

Zdroj: Tabulka byla vytvořena autorkou práce. Využívá dat získaných v rámci rozhovorů s aktéry státních institucí, které se odehrávaly v rámci projektu TA ČR

Seznam souborů přiložených k práci

Příloha 1 – Složka s e-mailovou korespondencí s respondenty

Příloha 2 – Složka s přepisy rozhovorů

Příloha 3 – Složka s nahrávkami rozhovorů

Příloha 4 – Dataset s proměnnými za Česko a Slovensko

Příloha 5 – Soubor o otázkami pro respondenty

Příloha 6 – Tabulka s proměnnými za Česko a Slovensko v AJ